

Kreiranje uspješnih kampanja za život u zajednici

**Priručnik za zagovaranje, za organizacije
osoba sa invaliditetom i pružaoce usluga**

ECCL

Evropska koalicija
za život u zajednici

DOPUNJENO IZDANJE 2011

Kreiranje uspješnih kampanja za život u zajednici

**Priručnik za zagovaranje za organizacije
osoba sa invaliditetom i pružaoce usluga**

ECCL

**Evropska koalicija
za život u zajednici**

DOPUNJENO IZDANJE 2011

Naslov originala:

Creating Successful Campaigns For Community Living

Prevela:
Amela Kovčić

Izdavač:
Informativni centar za osobe sa invaliditetom "Lotos" Tuzla
Mihajla i Živka Crnogorčevića3, 75000 Tuzla
Bosna i Hercegovina

Tel/Fax: +387 35 251 476; 251 245

Web site: www.ic-lotos.org.ba

E-mail: ic.lotos@bih.net.ba
info@ic-lotos.org.ba

Tuzla, 2015.

Tiraž:
100 primjeraka

© Autorska prava: Evropska koalicija za život u zajednici, 2008. Sva prava zadržana.

Fotografije na naslovnici (s lijeva na desno) ENIL Vožnja za slobodu Strazbur 2007 © ECCL - Ability Park igre u Mađarskoj
© Ability Park - ECCL Radionica za zagovaranje u septembru 2008 © ECCL

Dizajn i izgled - Judit Kovács - Createch d.o.o.

Štampano u 2008.
Dopunjeno izdanje štampano u 2011.

Sadržaj

Uvod u dopunjeno izdanje.....	5
Evropska mreža za samostalni život	7
Evropska koalicija za život u zajednici	9
Zahvalnice	11
Predgovor	13
Zagovaranje za život u zajednici: ključne poruke	17
Poglavlje 1 - Uvod	19
Zašto trebamo poduzeti mjere kako bi se promovisao život u zajednici?.....	20
Upotreba priručnika	21
Poglavlje 2 - Zagovaranje: Uvod	23
Šta je to zagovaranje?	23
Šta su to samoupravljačko zagovaranje i samozagovaranje?	25
Život u zajednici kao političko pitanje	29
Poglavlje 3 - Planiranje zagovaranja	35
Osigurati učešće i angažovanost osoba sa invaliditetom	36
Koraci u planiranju strategije zagovaranja	38
Poglavlje 4 - Zagovaranje na djelu: Upotreba različitih sredstava za podizanje svijesti	53
Lobiranje.....	54
Protestovanje	58
Posmatranje i izvještavanje	59
Osnivanje koalicije	60
Pilot ili model programi.....	64
Ostale predložene aktivnosti	67
Rad sa medijima	69
Dodatak 1 Rječnik relevantnih pojmova	75
Dodatak 2 Međunarodne politike vezane za zagovaranje za život u zajednici.....	83
Dodatak 3 Analize slučaja	107
Dodatak 4 Napomene za trenere	127

Uvod u dopunjeno izdanje

Otkako je ovaj priručnik objavljen po prvi put u 2008. godini, desile su se određene promjene, zbog čega smo odlučili da ga poboljšamo poduzimajući određene korekcije u tekstu.

Prije svega, Evropska koalicija za život u zajednici (ECCL) se u potpunosti integrisala u okvire Evropske mreže za samostalni život (ENIL). Kao dio ENIL-a, ECCL nastavlja da povezuje brojne evropske organizacije posvećene promovisanju razvoja kvalitetnih sistema usluga na nivou zajednice za osobe sa invaliditetom te nastavlja na evropskom nivou da zagovara tranziciju sa institucionalne na skrb unutar zajednice.

Dodatak 2 ovog priručnika – evropske i međunarodne politike koje se tiču zagovaranja za život u zajednici – je opsežno dopunjen kako bi oslikao napredak na evropskom nivou. Krajem 2010. godine, Evropska komisija je usvojila novu **Evropsku strategiju za osobe sa invaliditetom 2010-2020**. Za svakoga ko se bavi zagovaranjem za život u zajednici i za samostalni život na državnom nivou, ovo će predstavljati veoma koristan instrument. Strategija ne samo da definiše oblasti u kojima se osobe sa invaliditetom još uvijek susreću sa najvećim preprekama, već i određuje okvire djelovanja na svim nivoima – lokalnom, regionalnom i evropskom. Strategija jasno naglašava da, ukoliko se želi ostvariti potpuna uključenost osoba sa invaliditetom, države moraju obezbijediti kvalitetne sisteme usluga unutar zajednice, uključujući i sistem personalne asistencije.

Predložene promjene koje se odnose na regulative za strukturne fondove, sada uvrštene u dodatak 2 ovog priručnika, takođe znače da bi države trebale investirati u sisteme usluga na nivou zajednice, umjesto u okvire institucionalne skrbi.

Nadamo se da će ovaj priručnik i dalje biti koristan svima onima koji se bave zagovaranjem za prava osoba sa invaliditetom na život u zajednici, kao i za implementaciju evropskih i međunarodnih ljudskih prava te za implementaciju standarda socijalne inkluzije u svojim državama.

Zahvaljujući sredstvima koja su obezbjeđena za ENIL od strane Evropske komisije kroz program PROGRESS, u mogućnosti smo da šampamo ovo dopunjeno izdanje u velikom broju primjeraka. Molimo imajte na umu da informacije koje sadrži ova publikacija ne moraju nužno odražavati stav niti mišljenje Evropske komisije. Ukoliko želite primjerak, molimo pošaljite e-mail sekretarijatu ENIL-a na secretariat@enil.eu.

Ova publikacija je podržana od strane Programa Evropske unije za zapošljavanje i društvenu solidarnost – PROGRESS (2007-2013)

Ovaj program se implementira od strane Evropske komisije. Osnovan je kako bi se finansijski podržala realizacija ciljeva Evropske unije kada su u pitanju zapošljavanje, socijalna problematika i jednake mogućnosti, te da bi se povećao uspjeh u ostvarenju ciljeva na ovim poljima, kada je u pitanju Strategija Evropa 2020.

Sedmogodišnji program odnosi se na sve zainteresovane strane koje mogu pomoći da se oblikuje razvoj adekvatnog i efektivnog sistema zakona i politika koje se tiču zapošljavanja i ostalih socijalnih pitanja, širom 27 država članica Evropske unije, država članica EFTA-EEA kao i država u statusu pred-kandidata za prijem u EU, te država kandidata za prijem u EU.

Za više informacija posjetite: <http://ec.europa.eu/progress>

Evropska mreža za samostalni život

Evropska mreža za samostalni život (ENIL) je širom Evrope rasprostranjena mreža osoba sa invaliditetom, čiji članovi dolaze iz raznih dijelova Evrope.

ENIL predstavlja forum namjenjen svim osobama sa invaliditetom, organizacijama za samostalni život i njihovim saveznicima koji se ne bave problematikom invalidnosti ali djeluju po pitanju samostalnog života kao i po pitanju pokreta za samostalni život.

ENIL predstavlja pokret osoba sa invaliditetom usmjeren ka borbi za ljudska prava i uključenost u društvo, i baziran je na solidarnosti, peer-podršci (iskustvenoj/vršnjačkoj podršci), deinstitucionalizaciji, demokratiji, samopredstavljanju i samoopredjeljenju, uzimajući pri tome u obzir razne vrste invaliditeta.

ENIL promoviše jednake mogućnosti za sve osobe sa invaliditetom i bori se protiv diskriminacije u Evropi.

ENIL ukazuje na nedovoljnu zastupljenost osoba sa znatno izraženim oblicima invaliditeta u evropskim politikama koje se tiču invaliditeta, u društvenim organizacijama, kao i u većinskom društvu.

Misija ENIL-a je da:

- Promoviše filozofiju samostalnog života među ljudima sa invaliditetom, u široj javnosti, među državnim stvaraocima politike, vladinim administracijama, kao i među regionalnim tijelima poput Evropske unije, Vijeća Evrope i Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE);

- Razvija koncept, principe i definiciju samostalnog života. Promoviše razvoj centara za samostalni život u Evropi i potiče na solidarnost i umrežavanje među njima;
- Sprovodi aktivnosti koje se tiču obuke i podizanja svijesti na evropskom nivou;
- Predstavlja organizacije za samostalni život i pokret za samostalni život na evropskom nivou i pri različitim evropskim tijelima i organizacijama (poput Agencije EU za temeljna prava, Evropskog foruma osoba sa invaliditetom i međunarodne organizacije osoba sa invaliditetom pod nazivom Disabled People's International);
- Suzbija socijalnu isključenost i diskriminaciju kroz politike koje se tiču invalidnosti i koje dozvoljavaju samostalni život za osobe sa invaliditetom. Čini okvire samostalnog života instrumentom za okončavanje diskriminacije osoba sa invaliditetom u Evropi;
- Prihvata socijalni model invaliditeta u procesu sticanja samostalnosti i samoopredjeljenja, uz prevazilaženje prepreka koje imaju medicinski i individualni modeli.

ENIL objavljuje mjesečne novine i održava internet stranicu www.enil.eu.

Evropska koalicija za život u zajednici

Evropska koalicija za život u zajednici (ECCL) je širom Evrope rasprostranjena inicijativa osoba sa različitim vrstama invaliditeta koja je posvećena socijalnoj inkluziji osoba sa invaliditetom i koja promoviše dostupnost sveobuhvatnih i kvalitetnih usluga na nivou zajednice, kao zamjene za institucionalizaciju. ECCL su 2005. godine osnovali: Autizam-Evropa, Centar za političke studije Univerziteta Centralne Evrope, Evropski forum osoba sa invaliditetom, Evropska mreža za samostalni život, Inkluzije u Evropi, Mentalno zdravlje-Evropa i Inicijativa otvorenog društva za mentalno zdravlje.

Misija ECCL-a je da zagovara i prati napredak kada je u pitanju deinstitutionalizacija u Evropi, da sprovodi kampanje i pruža informacijama o tome, kao i razvoj sveobuhvatnih i kvalitetnih usluga dostupnih na nivou zajednice te deinstitutionalizacija.

ECCL djeluje kao mreža raznih organizacija osoba sa invaliditetom, organizacija pružalaca usluga, istraživačkih instituta i pojedinačnih pristalica. Zahvaljujući tako raznolikom članstvu, ECCL je u stanju pratiti napretke širom Evrope, uticati na državne i regionalne politike i podržavati zalaganja svojih članova kroz razmjenu informacija i primjera dobrih praksi. ECCL objavljuje novine, organizuje godišnju konferenciju te održava internet stranicu **www.community-living.info**.

Od početka 2008. godine, ECCL je dio Evropske mreže za samostalni život (ENIL). Članovi njegovog savjetodavnog vijeća su renomirani stručnjaci i aktivisti u pokretu osoba sa invaliditetom. ECCL je u mogućnosti da sprovodi svoje aktivnosti zahvaljujući velikodušnoj finansijskoj podršci Inicijative otvorenog društva za mentalno zdravlje (Budimpešta, Mađarska).

Zahvalnice

Ovaj priručnik je publikacija Evropske koalicije za život u zajednici (ECCL). Napisale su ga Ágnes Kozma (Tizard Centar, Univerzitet u Kentu) i Ines Bulić (ECCL).

ECCL izražava zahvalnost prema Ágnes Kozma za njezin marljiv rad na priručniku. Takođe smo zahvalni članovima referentne grupe, koji su pružili opsežne komentare na nekoliko nacrtu ovog priručnika. Oni su: Julie Beadle-Brown (Tizard Centar, Univerzitet u Kentu, UK), Eric Bloemkolk (Socires, Holandija), Tina Coldham (Mind, UK), John Evans (Evropska mreža za samostalni život, UK), Gengoux Gomez (Inkluzije u Evropi, Belgija), Camilla Parker (Inicijativa otvorenog društva za mentalno zdravlje, UK), Kapka Panayotova (Centar za samostalni život Sofija, Bugarska) i David Towell (Centar za inkluzivnu budućnost, UK). Posebnu zahvalnost upućujemo Camilli Parker za uređenje konačnog nacrtu priručnika.

ECCL takođe želi da se zahvali fondaciji Socires iz Holandije na snabdijevanju velikodušnom finansijskom podrškom kako za izradu ovog priručnika tako i za organizaciju radionice koja se održala 11. septembra 2008. godine i prilikom koje je upriličeno predstavljanje završnog nacrtu ovog priručnika o čemu je takođe i diskutovano. Moderator radionice su imali priliku da komentarišu nacrt te su njihove sugestije uzete u razmatranje prilikom izrade finalnog nacrtu ovog priručnika.

Na kraju, ali ne i sa najmanjom važnošću, ECCL želi da se zahvali svim organizacijama koje su dostavile opise svojih zagovaračkih aktivnosti. Nažalost, iz razloga koji se tiču prostora, nismo bili u mogućnosti uzeti u obzir sve njih. U svakom slučaju, na našoj internet stranici **www.community-living.info** osigurat ćemo prostor gdje će biti moguća razmjena ovakvih iskustava u budućnosti. Napominjemo da stavovi izraženi u analizama slučaja ne predstavljaju nužno stavove ECCL-a.

Predgovor

“Prije dvadeset i pet godina, John Evans je kreirao historiju kada se iz doma preselio u svoj vlastiti stan. Čineći to, otvorio je put hiljadama drugih osoba da slijede njegov primjer...”

Guardian, UK (22. oktobar 2008.)¹

U nastavku je prikazan odlomak iz njegove izjave o tome kako je ostvario viziju da živi u svom vlastitom stanu.

Od institucionalizacije do života u zajednici:²

Došao sam u Le Court³ u avgustu 1978. godine i ostao tamo do decembra 1983. Pet godina. Nikada mi nije bila namjera da ostanem toliko dugo. Kada sam stigao, svima sam obznanio da će moj boravak tu biti samo privremen i da ne vidim sebe kako provodim ostatak života tu. Zamišljao sam da će to biti period od neke dvije godine.

Otprilike godinu dana nakon mog dolaska, nekolicina nas je započela diskusiju o budućnosti. Zapravo, uvijek smo razgovarali o načinima „za izlazak“ još od samog početka, ali nismo ništa uspjeli da smislimo sve do 1979. U ljeto te godine otišao sam u Taylor House, mali hostel za studente sa visokim stepenom invaliditeta u Oksfordu. Iz tog iskustva nešto se pokrenulo.

---

¹ David Brindle, *Neumorni pobornik za samostalnost*, Guardian, 22. oktobar, 2008.

Dostupno na: www.guardian.co.uk/society/2008/oct/21/john-evans.

² Ovo je odlomak iz *Projekat 81 – One Step On* - John Evans, objavljeno od strane Hampshire Centra za samostalni život, dostupno na: <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/HCIL/one%20step%20on.pdf>.

³ Le Court je bio dom za 54 odrasle osobe sa fizičkim i senzornim invaliditetom kojim je upravljalo dobrotvorno društvo Leonard Cheshire.

Određeni broj nas je tamo otišao odvojeno, i svi smo smatrali da, ukoliko četiri studenta mogu živjeti u kući uz podršku iz domena nekvalifikovane skrbi, možemo i mi. Od tog momenta, ništa nas nije moglo zaustaviti.

Projekat 81

To je bio početak za Projekat 81. Naša mala grupa odlučila je prodiskutovati i o drugim idejama sa ostalim i brojnim ljudima, iz i izvan Le Courta. To je bio početak dugog i mukotrpnog procesa učenja.

U to vrijeme nastojali smo da razdvojimo diskusiju o potrebama njege od diskusije o smještaju. To nam je pomoglo da razmotrimo različite načine za pristup objema temama, tako da se nikad nismo bavili nekim uobičajenim opcijama. Nismo imali nikakve čvrste ideje o tome kako bi se, na primjer, njega organizovala, ali posmatrali smo to kroz stav da, kako god je studentima u Taylor House hostelu uspjelo da dobiju njegu, uspjel će i nama.

Pokrenuli smo ideju: ako bi nam vlasti dodijelile samo dio iznosa koji izdvajaju za podršku nama u Le Court domu, mi bismo mogli pronaći drugi način da zadovoljimo svoje potrebe. To je bila prva stvar na koju smo se zaista oslonili. Smatrali smo da je to odlična ideja. Ipak, opšta reakcija bila je takva da se mislilo kako je to sve potpuno nerealno!

Prvi koraci

Naš prvi korak u potrazi za podrškom desio se kada smo se susreli sa zastupnicima Cheshire fondacije. Dvoje njih su nas ohrabrivali, dok je ostatak bio izrazito skeptičan. Strahovali su od toga da bismo mi mogli zasnovati takve premise koje bi vezale loš ugled za ime Cheshire fondacije.

Kasnije te godine, dodatno smo razgovarali sa upraviteljem doma Le Court i sa savjetnicom Cheshire fondacije, Gill Corney. Oboje su djelovali ohrabrujuće. Gill je posebno izražavala podršku po pitanju alternativnih planova za život koje smo mi iznosili. Bila je saglasna sa našom željom da živimo u zajednici te je mislila kako je to i naše pravo.

Rane ideje

Naša ideja je bila da imamo dom poput Taylor House, gdje bi mala grupa osoba sa invaliditetom mogla živjeti zajedno. Smatrali smo da bi Southampton mogao biti dobra lokacija, jer je to bio veliki grad koji je imao univerzitet. Mislili smo da će to olakšati pronalazak zaposlenika kao i da će učiniti realističnijom ideju da imamo „neki život“.

Zvanično priznavanje

Početakom 1980. godine, Peter Wade, bivši stanar Le Court doma, pridružio se našim diskusijama, te smo neslužbeno počeli da se sastajemo sa Ann Parkes, glavnom direktoricom Stambene zajednice Cheshire fondacije. Tražili smo od udruženja stanara Le Court doma da podrže našu prijavu za zvanično priznavanje od strane Upravnog komiteta doma. U aprilu 1980. godine, to je bilo odobreno. Projekat 81 bio je osnovan kao

podkomitet za stambena pitanja i pružanje skrbi unutar samog Upravnog komiteta Le Court doma. Održali smo svoj prvi zvanični sastanak u maju 1980. godine. Tada smo već bili odlučili da ćemo sarađivati sa Ann Parkes i sa Stambenom zajednicom kako bismo ostvarili svoju ideju grupnog doma.

Upozorenje

Kasnije te godine upoznali smo Ken i Maggie Davis, par koji je živio u svom vlastitom stanu u Nottinghamu, i bili su osobe sa invaliditetom. Upozorili su nas po pitanju naše ideje grupnog doma, govoreći kako je to upravo nešto o čemu su oni razmišljali prije nekih pet godina i kako su otkrili da postoji realna opasnost da se to vremenom pretvori u još jednu instituciju. Od tada su ta upozorenja ostala urezana u moju podsvijest. Kako god, mi smo i dalje razmišljali o Taylor House hostelu kao o modelu za našu ideju i osjećali smo kako to što pokušavamo osnovati nikako ne može postati samo još jedan institucionalni dom jer su ljudi koji su bili uključeni u sve to težili nečemu sasvim drugačijem. Takođe, nije postojao nijedan drugi način da dođemo do doma putem Stambene zajednice, jer je sistem finansijske direktive bio previše ograničavajući. Nisam razmatrao opciju smještaja na nivou lokalne uprave jer sam mislio da ni oni mene ne bi uzeli u obzir. Nedavno su nekog drugog iz Le Court doma bili odbili u lokalnoj upravi s obrazloženjem da im je već obezbijeđen adekvatan smještaj, pa mi se činilo da bih i ja, ukoliko izaberem taj put, morao čekati cijelu vječnost.

Westwood Road

Odmah nakon što smo počeli tražiti neku adekvatnu nekretninu u Southamptonu, odgovarajuća kuća se pojavila u Westwood Roadu. Krenuli smo sa svojim namjerama da je kupimo preko Stambene zajednice. Uslijedili su uzbudljivi i iscrpljujući dani, budući da smo se posvetili planiranju i adaptacijama. Čak sam na sedam dana otišao i živjeti u toj oblasti kako bih se privikao na okolinu. Sve je to skupa predstavljalo jedan proces učenja i smatram da se svakome od nas polako na svoje mjesto posložilo sve ono što nam je isprva djelovalo tek poput nejasnih ideja za neke alternativne načine života.

Rana iskustva sa zakonskim državnim tijelima

Počeli smo se sastajati sa djelatnicima zdravstvene uprave te regije jer smo znali da će naši planovi uključivati i njih. Neki od njih su smatrali kako naš plan nije finansijski održiv te kako ne postoji način da obezbijedimo podršku potrebnu za pokrivanje cjelokupne njege koja nam je bila potrebna. Oni su o podršci za njegu razmišljali isključivo u kontekstu medicinski kvalifikovanog osoblja. Neki od njih su nam rekli da su mnogi naši zahtjevi prilično sebični i nerealistični, dok su ostali mislili kako nećemo biti u stanju da se nosimo sa svim tim.

Radili smo naporno na tome da oni prihvate našu ideju, prisustvujući mnoštvu sastanaka tokom dužeg vremenskog perioda. Bilo je zaista teško morati se tako naporno truditi da predstavimo nešto za šta smo svi bili sigurni da će odlično funkcionisati ali, podrška nam je trebala. Nakon svakog sastanka, uvijek nam se činilo da je potrebno još mnogo vremena dok ne pređemo na naredni nivo u našim pregovorima. Srećom, nismo odustali. Od samog početka Peter Wade je insistirao da nikad ne trebamo pristajati na kompromise u odnosu na originalnu verziju. I nikad zapravo i nismo. Držali smo se svog plana cijelo vrijeme i na kraju, ostvarili smo svoj cilj.

Zašto je Johnova priča tako važna: Postizanje promjene može potrajati ali je ostvarivo uz planiranje i istrajnost

U kasnim 1970-im, kada je John Evans stigao u Le Court, praksa u UK-u je bila takva da su osobe sa njegovim stepenom potrebe za njegom obično bivale dugoročno smještene u stambene ustanove za pružanje podrške i njege, poput Le Court doma. Kako se John prisjeća, ostali članovi tima Projekat 81 i on bili su suočeni sa brojnim stvarnim poteškoćama i, što je predstavljalo još veći izazov, morali su pregovarati sa ljudima koji uopšte nisu ni vjerovali u to da njegove kolege i on mogu ostvariti ideju da žive u svojim vlastitim domovima. Uspjeh Projekta 81 ne ogleđa se samo u tome što su oni uspjeli dokazati da to mogu, nego i u tome što su postigli da njihove ideje budu široko rasprostranjene, što je imalo za posljedicu da brojne druge osobe sa invaliditetom budu inspirisane da preispitaju pretpostavku da svoje živote trebaju živjeti u okviru institucionalne njege.

Inicijativa ove male grupe ljudi takođe je dovela i do značajnih promjena u zakonu i politici. Nekih 25 godina nakon što se John doselio u Le Court, sve zemlje UK-a (Engleska, Wales, Škotska i Sjeverna Irska) imaju takve državne politike koje promoviraju samostalan život. Zahvaljujući zakonima koji se tiču 'direktnih plaćanja' osobama sa invaliditetom je sada dato pravo da sami biraju vrstu podrške koju žele kao i mjesto na kojem će im se ta podrška pružati (primaju novac umjesto socijalne njege tako da sami za sebe mogu izabrati usluge i podršku). Njihova kampanja je detaljnije opisana u poglavlju broj 3.

Svi prvobitni začetnici Projekta 81 nastavili su živjeti samostalno, vodeći programe sistema svojih personalnih asistenata više od 26 godina. Nažalost, Liz Briggs je umrla 2002. godine. Druga dva člana grupe – John Evans i Philip Mason su još uvijek visoko rangirani aktivisti za prava osoba sa invaliditetom. Philip vodi svoj vlastiti posao. John je jedan od osnivača Evropske mreže za samostalan život kao i Evropske koalicije za život u zajednici.

Iako su osobe sa invaliditetom u UK-u mnogo napredovale od Johnovog boravka u Le Court domu, još uvijek mnogo toga treba da se uradi kako bi se osiguralo da sve osobe sa invaliditetom u UK-u i širom Evrope mogu uživati ista prava i slobode kao ostali građani. Kao što potvrđuje i Johnova priča, ostvarenje takve vizije je moguće, ali zahtijeva usklađene napore od strane onih pojedinaca i organizacija koje su posvećene životu u zajednici. Ovaj priručnik nastoji ponuditi ideje iz oblasti sprovođenja kampanja, lobiranja i drugih oblika zagovaračkih aktivnosti koje se mogu iskoristiti da se ovakva vizija pretvori u stvarnost.

Zagovaranje za život u zajednici: Ključne poruke

Zagovaranje za život u zajednici podrazumijeva:

- ▶ Promovisanje cjelovitog građanskog prava i omogućavanje osobama sa invaliditetom da učestvuju u svakodnevnom životu zajednice.
- ▶ Mijenjanje politika koje podržavaju isključivanje i segregaciju osoba sa invaliditetom iz društva.
- ▶ Pобољшanje kvalitete života osoba sa invaliditetom i ispunjenje uslova kako bi mogli samostalno živjeti.
- ▶ Pobijanje zabluda o institucionalnoj njezi i životu u zajednici, te ukazivanje na razloge zbog kojih je život u zajednici bolji za osobe sa invaliditetom.

Zagovaranje za život u zajednici može:

- ▶ Dovedi do promjena u zakonodavstvu i razvoju kvalitetnih vidova podrške u zajednici za osobe sa invaliditetom. Takođe može imati za rezultat i preraspodjelu javnog novca na način da se on, umjesto u institucije, usmjerava u podršku za stvaranje usluga unutar zajednice.
- ▶ Podrazumijevati praćenje implementacije već postojećih politika i programa koji se tiču života u zajednici i procesa deinstitucionalizacije.
- ▶ Podići svijest o pravima osoba sa invaliditetom i podstaknuti na debatu o položaju osoba sa invaliditetom u društvu.

Kada se planira zagovaranje za život u zajednici, treba zapamtiti sljedeće:

- ▶ Korisno je razmotriti na kakav način postojeće politike djeluju na živote osoba sa invaliditetom. Tek tada se mogu odrediti aspekti tih politika koji doprinose institucionalizaciji i segregaciji osoba sa invaliditetom i šta je to što treba mijenjati kako bi život u zajednici postao realnost.

Većina organizacija može pronaći načine da poduzme određene korake u zagovaranju – ne

- ▶ moraju to biti velike kampanje na državnom nivou. To može (i treba) podrazumijevati širok spektar pitanja sa različitih nivoa, uključujući i lokalni nivo.

Takav posao ne mora koštati mnogo novca. Postoje različiti načini da se ostvare određeni

- ▶ ciljevi i svrhe. Razmislite o tome šta možete učiniti sa sredstvima kojima već raspolazete, a da pri tome postignete što efektivnije rezultate koji će u što većoj mjeri biti usklađeni sa misijom i ciljevima vaše organizacije.

Osobe sa invaliditetom bi trebale biti u centru svake zagovaračke aktivnosti i trebali bi biti

- ▶ uključeni u sve faze tog procesa. Organizacije koje vode osobe sa invaliditetom trebalo bi podupirati i podržavati.

Zagovaranje za život u zajednici nije komplikovano, ali dobro planiranje će svakako

- ▶ povećati mogućnost za uspjeh. Sve što je potrebno je da definišete svoje ciljeve i svrhu te da isplanirate korake koje trebate poduzeti, a da ste prethodno već odredili svoje potencijalne saveznike i da ste utvrdili da to sve možete izvesti u okviru raspoloživih sredstava.

POGLAVLJE 1

Uvod

U nedavnom izvještaju, podržanom od strane Evropske komisije, procijenjeno je kako više od 1,2 miliona osoba sa invaliditetom (sa raznim oblicima invaliditeta) širom Evrope, uključujući djecu i mlade osobe, još uvijek živi u institucijama.⁴ Izvještaj potvrđuje i da je institucionalna njega često neprihvatljivo lošeg kvaliteta i da predstavlja ozbiljno kršenje usvojenih međunarodnih standarda ljudskih prava.

Segregacija osoba sa invaliditetom je sama po sebi povreda njihovih ljudskih prava i u suprotnosti je sa, kako državnim, tako i evropskim politikama za društvenu inkluziju. Iako je tako, premalo toga se poduzima kako bi se razvile alternative za institucionalnu njegu.

Svrha ovog priručnika je da bude podrška svim pojedincima i organizacijama koje žele postići promjene koje su potrebne kako bi se osiguralo da osobe sa invaliditetom mogu učestvovati u životu zajednice kao svi ravnopravni građani. Priručnik pruža informacije i savjete o tome kako voditi kampanje i druge aktivnosti u cilju ostvarenja ideje života u zajednici za sve osobe sa invaliditetom. Skup takvih aktivnosti nazivamo 'zagovaranje' (pogledati poglavlje broj 2).

---

⁴ Mansell J, Knapp M, Beadle-Brown J i Beecham, J (2007) *Deinstitucionalizacija i život u zajednici – ishodi i troškovi: izvještaj evropske studije*. Knjiga 2: Glavni izvještaj. Canterbury: Tizard Centre, Univerzitet u Kentu. Dostupno na: http://ec.europa.eu/employment_social/index/vol2_web_report_en.pdf.

Zašto trebamo poduzeti mjere kako bi se promovisao život u zajednici?

U mnogim evropskim zemljama, prava osoba sa invaliditetom su veoma nisko na listi prioriteta za kreatore politika. U zakonodavnom sistemu mogu postojati politike koje podupiru socijalnu inkluziju osoba sa invaliditetom, ali ono što je napisano na papiru i ono što se u praksi dešava često su dvije sasvim različite stvari. Na primjer, neke zemlje nastavljaju sa izgradnjom novih stambenih institucija za boravak na duži vremenski period osoba sa invaliditetom i unatoč tome što su usvojile politike za deinstitucionalizaciju na državnom nivou, i dalje ne razvijaju sisteme usluga unutar zajednice. Osim nedostatka političke volje za razvoj kvalitetnih sistema usluga za osobe sa invaliditetom na nivou zajednice, često je prisutno i odupiranje promjenama na drugim nivoima, npr. među pružaocima usluga, u krugovima osoblja institucija, profesionalaca i šire javnosti. Nadalje, organizacije osoba sa invaliditetom se rijetko pitaju za mišljenje kada se donose odluke koje se tiču njih. To veoma otežava uvrštavanje njihovih mišljenja u razvoj politike i implementaciju.

UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom („Konvencija“) je primjer onoga što se može postići kroz lobiranje, podizanje svijesti i saradnju između različitih grupa, što predstavlja samo neke od faktora koji su doveli do njenog usvajanja u 2007. godini. Zahvaljujući zalaganjima cjelokupne, svjetske zajednice osoba sa invaliditetom tokom mnogih godina, pravo na život u zajednici – koje je predviđeno članom 19 – je sada i zaštićeno ovom Konvencijom koja od maja 2008. godine predstavlja i pravno obavezujući sporazum.

Kao što pokazuju analize slučaja navedene u dodatku 3 ovog priručnika, širom Evrope mnoge organizacije već rade na tome da Konvencija zaživi u praksi – uključeni su u donošenje novih zakona, podizanje svijesti o važnosti socijalne inkluzije kada su u pitanju osobe sa invaliditetom, te promovisanje inovativnih modela usluga u zajednici kao zamjene za institucionalizaciju. Ove analize slučajeva ukazuju na važnost uloga koje organizacije osoba sa invaliditetom kao i pružaoci usluga mogu imati u procesu zagovaranja za život u zajednici.

Šta smatramo 'životom u zajednici'

Termin 'život u zajednici' se u ovom priručniku koristi kada se misli na to da osobe sa invaliditetom trebaju biti u mogućnosti da žive u svojim zajednicama kao ravnopravni građani, uz podršku koja im je potrebna da bi učestvovali u svakodnevnom životu, odnosno da bi živjeli u svojim vlastitim domovima i sa svojim porodicama, odlazili na posao, odlazili u školu i učestvovali u aktivnostima zajednice. (Za dodatne informacije, pogledajte rječnik u dodatku 1).

Važnost razvoja kvalitetnih usluga na nivou zajednice

Razlog zbog kojeg je tako puno osoba sa invaliditetom smješteno u institucije je taj što u mnogim evropskim zemljama postoji zaista mali broj usluga na nivou zajednice, ili ih nema nikako. Shodno tome, institucije su često jedina dostupna opcija. Zbog toga, kao zamjena za institucionalizaciju, moraju biti razvijeni kvalitetni i sveobuhvatni sistemi usluga koji će biti bazirani na nivou zajednice.

Ovaj priručnik nije namjenjen pružanju savjeta o tome kako se mogu razvijati usluge unutar zajednice. Međutim, može biti upotrijebljen za kreiranje takvog okruženja u kojem će razvoj kvalitetnih usluga unutar zajednice za osobe sa invaliditetom biti moguć, ili u kojem će biti lakše to ostvariti, odnosno za kraće vrijeme. Na primjer, da bi se desio prelazak sa institucionalne skrbi na život u zajednici, države moraju usvojiti strategije za razvoj usluga unutar zajednice i za zatvaranje institucija. U sklopu svog zagovaračkog djelovanja, organizacije mogu odlučiti da utiču na način razvoja ovih strategija – podsjećajući svoju vladu da pri tome treba uzeti u obzir osobe sa invaliditetom, i da takve strategije moraju poštovati ljudska prava osoba sa invaliditetom i promovisati njihovu socijalnu inkluziju.

Upotreba priručnika

Priručnik nudi širok spektar ideja koje bi trebale biti korisne svakome ko želi da zagovara za život u zajednici. Kreiran je kako bi pomogao čitaocima da razmisle o tome kako u određenim situacijama mogu primijeniti, te po potrebi i prilagoditi, ideje i sugestije iz priručnika. On pokriva osnove zagovaračkog djelovanja, kao i pitanja specifična za zagovaranje kada je u pitanju život u zajednici. Zbog toga se može koristiti i od strane onih koji su sasvim novi u svijetu zagovaranja, i od strane onih koji samo traže neke nove ideje za buduće zagovaračke aktivnosti.

Poglavlja koja slijede opisuju tri glavne komponente zagovaračkog djelovanja. Poglavlje 2 objašnjava šta se smatra pod zagovaranjem i samoupravljačkim zagovaranjem, ili samozagovaranjem. Zatim vas poglavlje 3 vodi kroz sedam koraka u planiranju zagovaranja. Ti koraci započinju savjetom o tome kako da izaberete pitanja na kojima ćete raditi a završavaju idejama o tome kako da formulišete svoje strategije i planove zagovaranja. U poglavlju 4 se navode aktivnosti koje možete koristiti za sprovođenje svojih strategija, kao što su lobiranje, vođenje kampanje, organizovanje protesta, itd.

Poglavlja obuhvataju definicije relevantnih pojmova, praktične savjete, pitanja za razmatranje i primjere koji pokazuju kako se različite ideje mogu primijeniti u praksi, kao i preporuke za dalje čitanje. Priručnik takođe sadrži i neke ključne poruke koje treba poslati kada se zagovara za život u zajednici, kao i informacije o tome zašto život u zajednici treba posmatrati kao političko pitanje. Priručnik sadrži četiri dodatka – rječnik relevantnih pojmova (dodatak 1), Međunarodne politike u vezi sa zagovaranjem za život u zajednici (dodatak 2), Analize slučaja (dodatak 3) i

Napomene za trenere (dodatak 4). Priručnik se može koristiti i bez obavljenog treninga, ali onima koji bi željeli organizovati radionicu bi moglo koristiti da razmotre zaključke koji su proizašli iz septembarske radionice.

Kako nabaviti primjerke ovog priručnika

Ovaj priručnik se može preuzeti sa internet stranice Evropske koalicije za život u zajednici **www.community-living.info**. Dodaci sa analizama slučaja i politika će redovno biti ažurirani, kako bi se osiguralo da ponuđene informacije budu mjerodavne.

Priručnik je trenutno dostupan u lako razumljivom obliku na engleskom jeziku. Nadamo se da će u budućnosti biti preveden i na druge jezike. Molimo posjetite internet stranicu ECCL-a za praćenje dopuna i ažuriranih sadržaja.

Diskutovanje o zagovaračkim strategijama na ECCL-ovoj radionici 11. septembra 2008. godine u Drammenu, Norveška

POGLAVLJE 2

Zagovaranje: Uvod

Šta je zagovaranje?

Zagovaranje je organizovani tok aktivnosti sa ciljem postizanja promjene. U kontekstu ovog priručnika, zagovaranje se odnosi na određene građane koji se udružuju sa drugima kako bi sproveli kampanju za život u zajednici i socijalnu inkluziju osoba sa invaliditetom kroz postizanje promjena u politici, praksama i stavovima koji neprekidno nameću njihovu isključenost i segregaciju.⁵

Ako kao tačku A zamislimo situaciju u kojoj mnogo osoba sa invaliditetom još uvijek živi u institucijama za duži boravak, a kao tačku B situaciju u kojoj osobe sa invaliditetom imaju mogućnost i podršku da žive svoje živote u sklopu zajednice, onda će se zagovaranje odnositi na tok aktivnosti koji će nas odvesti od tačke A do tačke B. Bilo bi donekle nerealistično očekivati da će samo jedna zagovaračka strategija moći pokriti proces tako dug i komplikovan kao što je ovaj. Mnogo češće, zagovaračke strategije će biti fokusirane na jedan ili više skupova koraka koji se trebaju poduzeti u procesu prelaska od tačke A do tačke B. Svaki od ovih koraka će nas približiti ostvarenju konačnog cilja (da osobe sa invaliditetom žive kao ravnopravni građani u društvu). Na primjer, organizacija u Hrvatskoj (pogledati analizu slučaja na kraju ovog poglavlja) radila je na mijenjanju zakona koji se odnosio na „skrbništvo“ (pogledati u rječniku pojašnjenje ovog pojma), u smislu da osobe pod nečijim skrbništvom povrate svoje pravo da sami za sebe donose odluke i da imaju veći stepen kontrole nad svojim životom. Ovo je važan korak u procesu zalaganja za to da osobe sa invaliditetom žive u zajednici kao ravnopravni građani.

---

⁵ Moguće je da u vašem jeziku ne postoji ekvivalent za riječ 'advocacy' (zagovaranje). To ne znači da ideja 'advocacy' sama po sebi ne postoji, već da je jednostavno trebate tumačiti na deskriptivniji način, poput 'borba za nečija prava', 'sprovođenje kampanje', 'lobiranje' i tako dalje.

'Strateškim planiranjem' nazivamo proces odlučivanja o tome koji je najbolji način za osmišljavanje kampanja i drugih aktivnosti potrebnih kako bi se ostvario uticaj na javnu politiku i ostale procese nužne za prelazak od tačke A do tačke B. To podrazumijeva određivanje ciljeva i iznalaženje najboljih načina za njihovo ostvarenje.

Glavni savjeti za zagovaranje koje se tiče politike iz oblasti invalidnosti⁶

- ▶ Razumjeti historijski i politički kontekst, te ga upotrijebiti kako bi se pojasnilo koja promjena je potrebna i zašto. Na primjer, to može podrazumijevati da se bude upoznato sa politikama socijalne inkluzije u određenoj državi, što se može iskoristiti kao dokaz da su promjene potrebne, kako bi se implementacija tih politika adekvatno sprovodila. Zatim se može ukazati na ono što je potrebno kako bi se to ostvarilo (npr. osigurati određene usluge za osobe sa invaliditetom).
- ▶ Jasno definisati vrijednosti, principe i ciljeve politike koja se tiče invaliditeta. Na primjer, ono što vi smatrate samostalnim životom (ili životom u zajednici) može da bude različito od onoga kako to vide kreatori politika. Stoga je važno da imate jasnu ideju o tome šta želite postići, da ste u stanju objasniti to i drugima te ih uvjeriti da vas podrže.
- ▶ Shvatiti da se pravilnici kreiraju u političkom kontekstu. To znači, biti svjestan načina na koji sistem funkcioniše (tj. kako se formiraju zakoni i pravilnici), ko su ključni igrači u ovom procesu i kako ih motivisati da podrže vaše zahtjeve. Ukoliko ne znate kako sistem funkcioniše, važno je pronaći ljude koji vam mogu pomoći da to shvatite.
- ▶ Razumjeti potrebe kreatora politike. Da bi vas neko podržao, taj neko mora da bude motivisan. Važno je ovo unaprijed znati, kako biste mogli izgraditi dobre odnose sa kreatorima politike. Prije započinjanja kampanje, možda biste trebali razmisliti o kreiranju liste stvari koja bi mogla pomoći u tome da glavni kreatori politike iskažu podršku kada su u pitanju vaši ciljevi.
- ▶ Udružiti se sa drugima. Ako uspijete dokazati da je mnogo ljudi saglasno sa onim što vi tražite, i šanse za ostvarenje ciljeva će biti veće.
- ▶ Pripremiti plan/strategiju. Iako je važno biti fleksibilan i biti u stanju dobro reagovati na nove okolnosti, takođe je od velikog značaja imati i sveobuhvatan plan koji će sadržavati kratkoročne i dugoročne ciljeve, aktivnosti, očekivane ishode, potrebna sredstva i ključne trenutke.
- ▶ Uvidjeti značaj ličnih priča vezanih za ciljeve politike. Koristite lične priče kako biste ukazali na pozitivan uticaj predloženih izmjena politike.
- ▶ Shvatiti važnost održavanja dugoročnih odnosa sa uticajnim grupama.
- ▶ Prepoznati svoje prednosti i nedostatke.

⁶ Prilagođeno iz sljedećeg izvora: Robert Silverstein, *Deset glavnih savjeta borcima za promjene politika iz oblasti invaliditeta o tome kako uticati na kreatora politika i procese kreiranja politika*, Centar za proučavanje i unapređivanje politika iz oblasti invaliditeta. Dodatne informacije: <http://www.disabilitypolicycenter.org>.

Ovo je skup aktivnosti koje se mogu koristiti kako bi se istaknulo pitanje za koje odlučite da treba biti naglašeno i koje vam mogu pomoći da stupite u kontakt sa donosiocima odluka na lokalnom, državnom, evropskom ili međunarodnom nivou. One su detaljnije pojašnjene u poglavlju broj 4.

Principi dobrog zagovaranja⁷

- ▶ **Fokus:** odredite konkretne ciljeve; koristite svoju energiju i sredstva efikasno; pobrinite se da imate informacije koje su vam potrebne (ukoliko je potrebno obavite i dodatno istraživanje);
- ▶ **Jasnoća:** vaši ciljevi i strategija moraju biti jasno saopšteni (unutar vaše organizacije a i prema javnosti); sve poduzete aktivnosti trebaju predstavljati korak bliže ka postizanju vaših ciljeva;
- ▶ **Vjerodostojnost:** informacije koje dajete moraju biti provjerene i pouzdane; vaša motivacija (za aktivnosti koje poduzimate) trebala bi biti jasna;
- ▶ **Relevantnost:** važno je imati stvarnu vezu sa osobama čije interese nastojite promovisati te je važno ponuditi odgovarajuće rješenje za određeni problem;
- ▶ **Vrijeme:** zapamtite da će isti postupak imati različite rezultate u različitim trenucima;
- ▶ **Posvećenost:** ukoliko nešto ne djeluje, isprobajte drugu strategiju ili metodu; uvijek trebate misliti o tome na koga želite uticati.

Šta je to samoupravljačko zagovaranje i samozagovaranje?

Samoupravljačko zagovaranje se odnosi na aktivnosti koje su osmišljene i koje se sprovede od strane osoba sa invaliditetom.

Samozagovaranje je naziv koji se obično vezuje uz samoupravljačko zagovaranje, osmišljeno i sprovedeno od strane osoba sa intelektualnim poteškoćama.

Neki od razloga zbog kojih zagovaranje od strane osoba sa invaliditetom može biti veliki faktor za postizanje promjene su navedeni u nastavku. Analize slučaja u glavnom tekstu te u dodatku 3 opisuju osnivanja samoupravljačkih grupa za zagovaranje ili grupa za samozagovaranje te objašnjavaju aktivnosti koje su poduzete – od zagovaranja za direktne isplate u UK-u, preko lobiranja za promjene u sistemu za skrbništvo u Hrvatskoj, do razgovaranja sa političarima koji se kandiduju na izborima u Rumuniji.

⁷ Prilagođeno iz sljedećeg izvora: Amnesty International, *Amnesty International priručnik za sprovođenje kampanja*, 1997. Dostupno na: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/ACT10/002/1997/en/dom-ACT100021997en.pdf>.

Razlozi zbog kojih treba promovisati i podržavati grupe za samoupravljačko zagovaranje i grupe za samozagovaranje:

- ▶ Zagovaranje osnažuje ljude i čini da oni postanu 'vidljivi'. To je posebno važno u zemljama u kojima su osobe sa invaliditetom postale žrtve marginalizacije i segregacije u odnosu na ostatak društva;
- ▶ Ako oni koji su na pozicijama vlasti saslušaju osobu koja govori iz svog vlastitog iskustva, to može imati veći uticaj na njih;
- ▶ Ako su osobe sa invaliditetom u samoupravljačkim ili samozagovaračkim grupama dobro organizovane, onda oni imaju veće šanse da pristupe raznim državnim vijećima i radnim grupama, odakle lakše mogu iskazati svoje interese i zahtjeve.

Primjeri aktivnosti koje vode samozagovarači⁸

- ▶ Progovaranje o njihovim pravima i ukazivanje drugima na njihova prava.
- ▶ Pomaganje ljudima da istupe za sebe i pružanje pomoći i podrške ljudima oko donošenja izbora i odluka.
- ▶ Treniranje i razgovaranje sa drugim ljudima o samozagovaranju i pitanjima koja se tiču osoba sa intelektualnim poteškoćama.
- ▶ Rad na tome da se informacije učine dostupnijim.
- ▶ Pomaganje da se ostvare promjene koje će poboljšati živote ljudi.
- ▶ Predstavljanje stavova osoba sa intelektualnim poteškoćama na vijećima u vladinom i nevladinom sektoru.
- ▶ Rad na poboljšanju kvalitete usluga.
- ▶ Planiranje konferencija i prisustvovanje drugim samozagovaračkim konferencijama.
- ▶ Izrada časopisa.
- ▶ Progovaranje o lošim stvarima koje su im se događale.

⁸ Izvor: Linda Ward, *Inovacije u zagovaranju i osnaživanju za osobe sa intelektualnim poteškoćama*, Lisieux Hall Publikacije, 1998.

Aktivnosti samozagovaračke grupe (Hrvatska)

Ova analiza slučaja opisuje rad Udruženja za samozagovaranje (ASA) iz Hrvatske. ASA je osnovana 2003. godine i još uvijek predstavlja jedino udruženje osoba sa intelektualnim poteškoćama u ovoj zemlji.

Veoma je teško osnovati udruženje osoba sa intelektualnim poteškoćama u Hrvatskoj i u regiji. Kada osoba sa intelektualnim poteškoćama napuni 18 godina, stupanjem u skrbnički odnos (pogledati rječnik), on/ona gotovo automatski postaje lišen/a svoje pravne sposobnosti, u zakonskom smislu. Između ostalog, ovo znači i to da oni ne mogu biti članovi udruženja, niti ih mogu osnivati. ASA je zbog toga uvela posebnu kategoriju za članstvo, koja dozvoljava i učešće osobama lišenim pravne sposobnosti. Ipak, oni ne mogu biti izabrani u redove upravljačkih tijela organizacije (jer je to zabranjeno hrvatskim zakonom).

ASA osigurava prostor i zakonski okvir potreban za učešće osoba sa intelektualnim poteškoćama u javnom životu, pod njihovim uslovima te skupa sa drugim grupama. To se razlikuje od predstavljanja od strane nadređenih organizacija, profesionalaca ili pružalaca usluga, po tome što dopušta osobama sa intelektualnim poteškoćama da u društvu učestvuju pod jednakim uslovima kao i drugi.

ASA ima 35 članova. Većina njih je provela veliki dio svog života u ustanovama ali sada žive u smještaju baziranom na nivou zajednice. Iskustva života u institucijama su odredila glavne ciljeve udruženja. Ti ciljevi su deinstitucionalizacija i pravo na život u zajednici kao i pravo na dobivanje kvalitetne podrške unutar zajednice. Takođe, ASA zagovara reviziju i ukidanje skrbničkog sistema. ASA vjeruje kako osobe sa intelektualnim poteškoćama trebaju ukazati na to da skrbnički sistem narušava njihova prava, te da u isto vrijeme ne uspijeva osigurati prijeko potrebnu zakonsku zaštitu.

ASA je jako uspješna po pitanju saradnje sa drugim dijelovima civilnog društva, naročito sa glavnim organizacijama za ljudska prava. To rezultira zajedničkim projektima između osoba sa i bez invaliditeta, te pomaže u tome da se akcenat i fokus sa govora o invaliditetu pomjere na govor o ljudskim pravima. To takođe dovodi do promjene u percepciji javnosti. Osobe sa intelektualnim poteškoćama sada se prije smatraju ravnopravnim partnerima u projektima nego grupom ovisnom o nekome ko će govoriti umjesto njih. To je takođe pomoglo da se povećaju vidljivost i uticaj osoba sa intelektualnim poteškoćama u hrvatskom društvu.

Osim djelovanja na državnom nivou, ASA je takođe uspješna i u pojavljivanju na međunarodnoj sceni kroz rad preko Inclusion Europe (Inkluzije u Evropi), Inclusion International (Međunarodne inkluzije), Evropske platforme za samozagovarače (EPSA), te ECCL-a. Zbog toga, ASA je bila u mogućnosti da proširi domen svog djelovanja, koji je u Hrvatskoj još uvijek ograničen (zbog zakonskih restrikcija).

Iako ASA kroz svoje lobiranje za reviziju skrbničkog sistema još uvijek nije postigla potpuni uspjeh, ipak je ostvareno to da se skrbništvo u Hrvatskoj počne posmatrati kao jedno od važnih pitanja ljudskih prava.

*Dodatne informacije: Udruženje za samozagovaranje,
e-mail adresa: samozastupanje@zg.htnet.hr, internet stranica: www.samozastupanje.hr.*

Pitanja za diskusiju:

- ▶ Da li organizacija za samozagovaranje postoji u vašoj državi? Da li u vašoj državi postoji organizacija korisnika ili preživjelih u psihijatriji?
- ▶ Da li postoje neka zakonska ograničenja koja bi otežavala osnivanje takvih grupa? Ukoliko da, kako se to može prevazići?
- ▶ Kako vaša organizacija može podstaknuti na osnivanje samoupravljačkih ili organizacija za samozagovaranje?

*Sastanak samozagovarača iz
Udruženja za
samozagovaranje u Hrvatskoj*

© Udruženje za samozagovaranje

Život u zajednici kao političko pitanje

Promovisanje života u zajednici uključuje širok spektar pravilnika⁹ koji utiču na svakodnevni život ljudi. Oni obuhvataju obrazovanje, zapošljavanje, smještaj, zdravstvo, prevoz, socijalnu politiku, i antidiskriminaciju. To je u suprotnosti sa životom u instituciji, gdje se sve rješava unutar same institucije, a oni koji tu borave nemaju pristup uslugama koje koriste drugi građani. Prema tome, prije početka bavljenja zagovaračkim radom, treba razmisliti o tome koji su aspekti ovih pravilnika relevantni u odnosu na pitanje koje konkretno želite naglasiti, a treba razmotriti i aktivnost koja će se poduzeti kako bi se uticalo na postizanje neophodne promjene.

S obzirom na opseg pravilnika koji se odnose na život u zajednici, može se desiti da ćete saradivati sa određenim brojem vladinih sektora. Koji će to sektori biti, zavisi od političko-administrativnog sistema vaše države. Bit će potrebno da odlučite da li pitanje kojim se bavite želite naglasiti na lokalnom, regionalnom ili državnom nivou, te da saznate koji sektor, uprava ili pojedinac je odgovoran za to pitanje. Na primjer, državna ili regionalna vlada je obično odgovorna za reformu zakona. Ako želite lobirati po pitanju lokalnih odluka, npr. za proširivanje postojećih usluga za podršku, ili za to da se javne zgrade u vašem gradu učine pristupačnim za osobe koje su korisnici invalidskih kolica itd., onda to pitanje treba biti otvoreno na lokalnom nivou (gradsko vijeće, gradonačelnik itd.). Tabela koja slijedi pomoći će vam da odredite na koga vaše zagovaračke aktivnosti treba da se odnose.

---

⁹ Riječ 'pravilnik' generalno se koristi kako bi se opisala oblast vladinih aktivnosti, vezanih za set odluka i javni dugoročni cilj (ili ciljeve), koja utiče na ili je u vezi sa određenim sektorom, kao što je npr. slučaj sa pravilnikom za obrazovanje, pravilnikom za zapošljavanje itd. Implementacija pravilnika se podržava od strane zakonodavnog sistema, planova, programa i projekata.

Učesnici u kreiranju pravilnika

- ▶ Zakonodavna vlast – državni parlament, regionalne skupštine – su odgovorni za usvajanje zakona.
- ▶ Izvršna vlast – premijer ili predsjednik, vlada, lokalni gradonačelnik – su odgovorni za implementaciju pravilnika.
- ▶ Pravosudna vlast (sudovi) je odgovorna za tumačenje i provođenje zakona.
- ▶ Državna administracija - koju čine državni službenici – je odgovorna za pripremu i upravljanje programima, te uz zajednički rad sa zakonodavnom i izvršnom vlasti doprinosi razvoju legislative.
- ▶ Ostali potencijalno važni učesnici su mediji, univerziteti, organizacije osoba sa invaliditetom, profesionalne organizacije, nevladine organizacije, uticajni pojedinci itd.

Kako bi bavljenje zagovaranjem bilo uspješno, važno je dobro razumjeti sredinu, u smislu poznavanja političkih prilika i pravilnika koji se tiču života u zajednici unutar vaše države. Pitanja koja slijede bi vam u tome mogla pomoći.

- ▶ *Koji pravilnici utiču na život u zajednici u vašoj državi? Koji od njih su korisni a koji ne?*
- ▶ *Koja državna tijela su odgovorna za njih? Kako je odgovornost podijeljena između različitih nivoa vlasti?*
- ▶ *Postoje li neke formalne prilike za učešće u stvaranju politike (kao što su javne rasprave itd.)? Koje su to prilike? Da li vaša organizacija učestvuje u nekoj od njih?*

Međunarodne politike (konvencije, rezolucije, preporuke, akcioni planovi, obavezujući ugovori itd.) mogu biti vrijedni instrumenti koji će pomoći da se zahtjevi opravdaju i podrže na državnom nivou. Evropski ili međunarodni obavezujući ugovori mogu predstavljati efikasne načine da se dođe do kreatora politike onda kada je malo vjerovatno da će državni pravilnici biti usvojeni. Na primjer, proces za proširenja EU u 2004. godini (Republika Češka, Estonija, Kipar, Latvija, Litva, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija) i u 2007. godini (Rumunija i Bugarska) – i potreba da se ispune kriteriji za pristupanje – stvorili su dobru priliku da se otvori pitanje kršenja ljudskih prava u institucijama i da se zahtijeva odgovor vlasti.

Primjer toga je kampanja protiv korištenja kreveta-kaveza u ustanovama za mentalno zdravlje i socijalnu skrb u četiri zemlje pristupnice EU (Republici Češkoj, Mađarskoj, Slovačkoj i Sloveniji), koja je sprovedena 2003. godine od strane Centra za zastupanje prava osoba sa mentalnim poteškoćama (MDAC).

Oni su kreirali izvještaj pod nazivom “Kreveti-kavezi: Nečovječno ili ponižavajuće liječenje ili kažnjavanje u četiri države pristupnice EU”¹⁰ te su svoje zaključke predstavili Evropskom parlamentu. Od tada, četiri zemlje koje je izvještaj obuhvatio su zabranile upotrebu kreveta-kaveza u većini svojih institucija za osobe sa invaliditetom (ali nažalost ne u svim).

Dodatak 2 predstavlja međunarodnu ideju života u zajednici, na način na koji je predstavljena u pravilnicima Evropske unije, Ujedinjenih naroda i Vijeća Evrope.

ANALIZA SLUČAJA

Vožnja za slobodu u Strazburu (inicijativa na evropskom nivou)

Ova analiza slučaja pokazuje primjer evropskog lobiranja, organizovanog od strane Evropske mreže za samostalni život (ENIL). Ono spaja osobe sa invaliditetom i sastoji se od sastanaka sa članovima Evropskog parlamenta, članovima Odbora Evropskog parlamenta za pitanja invalidnosti, te zvaničnim predstavnicima iz Vijeća Evrope.

U 2003. godini i svake dvije godine od tada (2005. i 2007, s planom i za 2009.), osobe sa invaliditetom iz svih dijelova Evrope okupljaju se u demokratskom središtu Evrope – u Strazburu. Tokom „Vožnje za slobodu u Strazburu“, kako se taj događaj i zove, članovi Evropske mreže za samostalni život (ENIL) odlaze u prostorije Vijeća Evrope i Evropskog parlamenta, gdje se susreću sa članovima Evropskog parlamenta iz svojih država te članovima Odbora za pitanja invalidnosti. Čineći to, nastoje podstaknuti Evropsku uniju i Vijeće Evrope da promovišu i razvijaju nove pravilnike i strategije, koje će obuhvatiti ENIL-ove „ključne zahtjeve“ koji se tiču samostalnog života osoba sa invaliditetom.

Ključni zahtjevi Vožnje za slobodu 2007. godine bili su: deinstitucionalizacija; pravo na personalnu asistenciju za osobe sa invaliditetom širom Evrope; odvajanje 5 % iznosa inozemne pomoći za rješavanje pitanja invalidnosti; ratifikacija UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom; usvajanje direktive o antidiskriminaciji osoba sa invaliditetom; te sloboda pokreta za otvaranje servisa personalne asistencije u EU. ENIL je pohvalio nedavno ostvarene pomake u vidu izrade ugovora i akcionih planova, ali je naglašeno i da je promptna reakcija izrazito potrebna po pitanju brojnih drugih tačaka.

¹⁰ Ovaj izvještaj je dostupan na: http://www.mdac.info/documents/118_MDAC_Cage_Bed_Report.pdf.

Elementi Vožnje za slobodu 2007. godine

Vožnja za slobodu 2007. godine započela je neformalnim okupljanjem u privremenom sjedištu u Strazburu (Evropski omladinski centar). Ovo je učesnicima otvorilo mogućnost da pregledaju program rada, da upoznaju osobe iz drugih država i podijele iskustva. Vodeći aktivisti su održali govore na temu nadolazećih susreta i učesnici su podstaknuti da se obrate članovima Evropskog parlamenta iz svojih država.

Nakon uvodnog sastanka, učesnici su krenuli ka Evropskom parlamentu na sastanke sa članovima Evropskog parlamenta iz svojih država. Učesnici su predstavljali Njemačku, Švedsku, Portugal, Belgiju, UK, Bugarsku, Irsku i Norvešku. Svi sastanci su unaprijed detaljno pripremljeni od strane tima odgovornog za organizaciju Vožnje za slobodu, koji je pojedinačno kontaktirao članove Evropskog parlamenta.

Glavni element svake Vožnje za slobodu je marširanje. Ove godine, ono je počelo ujutro u jednom od parkova Strazbura – Parc du Contades – gdje su učesnici marša (takozvani vozači) uvježbavali uzvikivanje svojih slogana te pripremali svoje plakate i transparente. Iz jedne od organizacija učesnica iz Norveške (ULOBA) svim vozačima podijeljene su majice sa logom Vožnje za slobodu. Nakon toga, svi su krenuli ulicama Strazbura na put od 3 km do zgrade Evropskog parlamenta. Kada su stigli, vozači su se zaustavili ispred Parlamenta zbog kratke pauze prije nego što su krenuli i ušli na trg ispred zgrade Parlamenta. Tu su održani govori od strane predstavnika iz različitih zemalja i sve skupa je medijski bilo veoma dobro popraćeno (Parlament posjeduje svoje novinare i države članice takođe imaju svoje dopisnike koji izvještavaju iz Parlamenta). Richard Howitt, predsjednik Odbora za pitanja invalidnosti, Jan Andersson, predsjedavajući Komiteta za zapošljavanje i socijalna pitanja, i predsjednik Evropskog parlamenta, Hans-Gert Pottering su izašli van da se susretnu sa vozačima i prihvate zahtjeve. Svi oni su takođe unaprijed kontaktirani od strane tima odgovornog za organizaciju i zamoljeni su da se sastanu sa vozačima.

Nakon ovoga, Vozači su prisustvovali sastanku Odbora Evropskog parlamenta za pitanja invalidnosti. Najvažnije i ključne govore održali su predstavnici Evropske mreže za samostalni život i Evropske koalicije za život u zajednici. Nakon izlaganja, delegati su imali priliku da postave pitanja upućena članovima Evropskog parlamenta. Sastanci Odbora za pitanja invalidnosti su otvoreni, pa su i predstavnici drugih organizacija takođe mogli učestvovati (uz raniju prijavu Parlamentu).

Dva sastanka su takođe održana u Vijeću Evrope, sa predstavnicima jedinice odgovorne za pitanja invalidnosti. Na oba sastanka bila je prisutna i manja grupa vozača, a fokus sastanaka bio je na implementaciji akcionog plana Vijeća Evrope za pitanja invaliditeta 2006-2015.

Naredno okupljanje aktivista za prava osoba sa invaliditetom u Strazburu je planirano za 2009. godinu. U ove dvije interventne godine, ENIL će pratiti opseg u okviru kojeg se njihovi zahtjevi ispunjavaju te će nastaviti saradnju sa nadležnim uticajnim grupama. Članovima ENIL-a je preporučeno da aktivno sprovode kampanje u svojim zemljama te da organizuju sličnu vožnju za slobodu na nivou svoje države. Na ovaj način, aktivnosti na evropskom nivou bi mogle biti dopunjene aktivnostima sa državnih nivoa – što je veoma bitno, s obzirom da većina zakona u oblasti socijalne politike još uvijek potiče od državnih vlada.

*Dodatne informacije: Evropska mreža za samostalni život,
e-mail: secretariat@enil.eu, internet stranica: www.enil.eu*

Pitanja za diskusiju:

- ▶ Da li ste razmišljali o organizovanju Vožnje za slobodu u svojoj državi ili pristupu evropskim institucijama na sličan način?
- ▶ Da li biste bili zainteresovani da se pridružite ENIL-ovoj Vožnji za slobodu u Strazburu? (Naredna je u 2009. godini)

Sastanak sa predsjednikom Evropskog parlamenta tokom Vožnje za slobodu u Strazburu

POGLAVLJE 3

Planiranje zagovaranja

Priprema, strpljivost i istrajnost uvećavaju šanse za pozitivne političke promjene.¹¹ Priprema može jednostavno značiti zapisivanje nekoliko ideja prije sastanka ali može također podrazumijevati i spremnost za izradu strategije za zagovaranje. Ovo poglavlje¹² predstavlja korake za planiranje koji mogu biti korisni prilikom kreiranja nacrtu strategije za zagovaranje, prilikom planiranja kampanje ili neke druge zagovaračke aktivnosti (uključujući lokalne aktivnosti, poput obraćanja protivnicima novih usluga iz okoline itd.) Ovo može biti od velike pomoći organizacijama koje ramišljaju o kampanjama većih razmjera ili o prijavljivanju za dodjelu sredstava za sprovođenje aktivnosti koje su u vezi sa zagovaranjem.

Planiranje je proces određivanja ciljeva i biranja najboljeg načina za njihovo ostvarenje. Iako planiranje samo po sebi ne garantuje uspjeh, ipak pomaže da se postignu bolji rezultati. Planiranje pomaže u:

- ▶ definisanju ciljeva i svrhe;
- ▶ mjerenju napretka;
- ▶ efikasnijem korištenju sredstava;
- ▶ reakciji na promjene u različitim uslovima i okruženjima, i
- ▶ pronalaženju saveznika i formiranju koalicija.

¹¹ Izvor: Robert Silverstein, *A Congressional Insider's View: How to Be an Effective Disability Policy Change Agent*. Dodatne informacije: <http://www.disabilitypolicycenter.org>.

¹² Poglavlje je bazirano na: *The New Weave of Power, People & Politics: The Action Guide for Advocacy and Citizen Participation*, autori: Vene Klasen Lisa i Valerie Miller (Stylus Publications, 2007. Godine.)

Kako dobro planirati

- ▶ **Neka bude jednostavno.** Planiranje ne mora da bude dug i komplikovan zadatak. Koristite jednostavna pomagala i zdrav razum.
- ▶ **Objasnite elemente žargona na početku.** Izbjegavajte žargonske ili formalne termine koliko god je to moguće. Ali, ako baš morate da ih upotrijebite, pojasnite šta time mislite. Pojmovi kao što su deinstitucionalizacija, život u zajednici itd. su mnogo zastupljeni u političkim dokumentima, ali ljudi ih mogu tumačiti različito. (Rječnik u dodatku 1 će vam pojasniti neke od ovih pojmova.)
- ▶ **Jasno definišite svoje vrijednosti i pretpostavke.** Zagovaranje nikada nije beskoristan proces, stoga jasno odredite svoje vrijednosti i motivaciju na samom početku procesa.
- ▶ **Angažujte ljude sa različitim pričama, vještinama i ekspertizama.** Razmislite o prednostima formiranja koalicija sa raznim drugim uticajnim grupama, ljudima ili organizacijama kojih se tiče određeno pitanje. (Osnivanje koalicija je detaljnije pojašnjeno u poglavlju broj 4.)

Pobrinite se za učešće i uključenost osoba sa invaliditetom

Postoje dvije vrste organizacija osoba sa invaliditetom – organizacije *osoba sa invaliditetom*, koje vode osobe sa invaliditetom, te njima upravljaju i čine većinu zaposlenika, a postoje i organizacije *za* osobe sa invaliditetom, u kojima se može desiti da među zaposlenicima ili unutar upravljačkog tima uopšte nema angažovanih osoba sa invaliditetom. Organizacije *za* osobe sa invaliditetom su često matične organizacije ili dobrotvorna društva koja zastupaju interese osoba sa invaliditetom. Takođe postoje i druge organizacije – kao što su organizacije za zaštitu ljudskih prava, organizacije za zaštitu prava žena i djece, organizacije za zaštitu prava manjina – koje mogu sprovoditi i aktivnosti u vezi sa problematikom invalidnosti.

Bez obzira na to ko vrši zagovaranje za život u zajednici, važno je da se osobe sa invaliditetom pitaju za mišljenje i da budu uključene u planiranje i osmišljavanje aktivnosti.

To je važno iz sljedećih razloga:

- ▶ Svi imaju pravo da budu uključeni u odluke o pitanjima koja utiču na njihove živote.
- ▶ Da bi se pobilo generalno mišljenje da su osobe sa invaliditetom samo pasivni primaoci njege. Osobe sa invaliditetom će biti u stanju da pokažu kako su sposobni da formiraju mišljenja i očekivanja po pitanju pravilnika koji utiču na njihove živote.
- ▶ Da biste bili sigurni da ste na pravom putu i da se borite za pitanje od prave važnosti.
- ▶ Da biste ojačali svoje zahtjeve kroz podršku onih kojih se to pitanje najviše tiče.

Načini uključivanja osoba sa invaliditetom u planiranje

Postoje različiti načini uključivanja osoba sa invaliditetom u proces planiranja, zavisno od profila i sredstava vaše organizacije. Neki od njih su:

- ▶ Podržavati samoupravljačko zagovaranje ili samozagovaranje. (Pogledati poglavlje 2.)
- ▶ Udruživati se sa organizacijama osoba sa invaliditetom. (Pogledati poglavlje 4.)
- ▶ Učiniti osobe sa invaliditetom dijelom tima odgovornog za planiranje.

Razlika u aktivnom i pasivnom učešću

Nisu svi oblici učešća dobri. Postoji osnovna razlika između angažovanja osoba sa invaliditetom u proces zagovaranja i između očekivanja samo komentara na vaše prijedloge.

Potrudite se da **IZBJEGAVATE**:

- ▶ **Pasivno učestvovanje** – kada se ljudi pozivaju da sjede na sastancima ali ih se ne pita za mišljenje ili su spriječeni da na neki način daju svoj doprinos (bilo zbog neprimanja informacija ili su im one nepristupačne, bilo da im nije pružena ni prilika da iznesu svoje stavove), ili se uključuju ali njihova mišljenja se ignorišu.

Umjesto toga, **OSIGURAJTE**:

- ▶ **Interaktivno učestvovanje** – pružanje ljudima prilike da učestvuju na ravnopravnoj osnovi i davanje ovlasti da utiču na proces.

Takođe možete **PODRŽATI**:

- ▶ **Samopokretanje** – osobe sa invaliditetom same pokreću inicijativu i kontrolišu proces.

Pronalaženje dobrog načina za uključivanje ljudi je izazov za sve organizacije, uključujući i organizacije osoba sa invaliditetom. To učestvovanje trebalo bi dati stvarno pravo glasa osobama sa invaliditetom te ih osnažiti da daju svoj doprinos. Učestvovanje takođe treba osigurati da stavovi osoba sa invaliditetom različite starosne dobi, žena i muškaraca, te ljudi sa različitim etničkim i kulturnim pozadinama, budu predstavljeni u procesu planiranja kao i u strategiji zagovaranja.

Kako organizovati učestvovanje u planiranju?

- ▶ Uključite širok spektar **osoba sa različitim pozadinama i sa različitim pozicija**.
- ▶ **Osigurajte pristupačnost**. Izaberite najadekvatnije i najpristupačnije metode za rad sa osobama koje imaju različite potrebe. Kada god je to moguće, radite u malim grupama i koristite participativne metode.
- ▶ **Uvažavajte različite poglede**. Svako ima pravo da učestvuje i iznese svoje stavove. Kreirajte takav ambijent u kojem će svako imati slobodu da komunicira i gdje će se svako tretirati dostojanstveno i sa poštovanjem.

- ▶ **Izgradite privrženost.** Pokažite ljudima da su njihovi doprinosi i uključenost u proces važni i da njihovo zalaganje čini razliku.
- ▶ **Odredite dovoljan iznos sredstava za planiranje.** Učešće zahtijeva vrijeme i vještine.

Koraci u planiranju strategije za zagovaranje

Planiranje je ovdje predstavljeno kao skup koraka koji slijede jedan iza drugog u kontinuitetu. Svaki se korak nadovezuje na prethodne korake:

- Korak 1: Odredite pitanje
- Korak 2: Analizirajte pitanje i izradite izvještaj o problemu
- Korak 3: Postavite ciljeve i svrhu
- Korak 4: Donesite odluku o strategiji
- Korak 5: Odredite elemente koji utiču na strategiju
- Korak 6: Osmislite proces evaluacije i praćenja
- Korak 7: Finalizirajte strategiju

Korak 1: Odredite pitanje

Počnite sa određivanjem stavke koju želite mijenjati. Postoji mnogo načina da se pitanja ili problemi odrede:

- ▶ Iz svog ličnog iskustva kroz suočavanje sa njima u svom svakodnevnom životu ili kroz rad organizacije.
- ▶ Korisnici usluga ili osobe koje organizacije predstavljaju mogu neformalno ukazati na neke probleme (npr. kroz razgovore) ili kroz nešto formalnije savjetovanje.
- ▶ Kroz obavljanje odgovarajućeg istraživanja, kao što je „desktop“ istraživanje (npr. analiza podataka) ili kroz participativno istraživanje, uključujući intervju, ankete, fokus grupe, analize budžeta itd. Na primjer, kroz analizu budžeta možete ustanoviti da, iako je vaša lokalna vlada preuzela obavezu o pružanju podrške za program zapošljavanja, ne postoje novčana sredstva određena za te svrhe u prijedlogu budžeta.
- ▶ “Komplet alata za život u zajednici”, izrađen od strane Tizard Centra (Univerzitet u Kentu) vam može pomoći da istražite i odredite oblasti i pitanja za mijenjanje pravilnika. Taj komplet alata obuhvata preporuke projekta 'Deinstitucionalizacija i život u zajednici – ishodi i troškovi'¹³ te iznosi brojna pitanja koja organizacije mogu razmotriti kako bi lakše odredile položaj svoje države u odnosu na ove preporuke.

¹³ Mansell J, Knapp M, Beadle-Brown J i Beecham, J (2007) *Deinstitucionalizacija i život u zajednici – ishodi i troškovi: izvještaj Evropske studije*. Knjiga 2: Glavni izvještaj. Canterbury: Tizard Centar, Univerzitet u Kentu. Dostupno na: http://ec.europa.eu/employment_social/index/vol2_web_report_en.pdf.

Komplet alata možete preuzeti na: http://www.kent.ac.uk/tizard/research/eu_decl_conference/Toolkit%20for%20change.pdf.

Korak 2: Analizirajte pitanje i izradite izvještaj o problemu

Nakon što ste odredili pitanje, istražite ga i analizirajte kako biste mogli izraditi izvještaj o problemu. Izvještaj o problemu je kratki opis problema u određenom kontekstu, baziran na sveobuhvatnoj analizi pitanja.

Korisno je uzeti u obzir sljedeće aspekte:

- ▶ Ko je pogođen?
- ▶ Koje su posljedice problema (direktne i indirektne)?
- ▶ Koji je uzrok (uzroci) problema?
- ▶ Koji je opseg problema?

Izvještaj o problemu treba da:

- ▶ bude što je moguće precizniji;
- ▶ bude što je moguće objektivniji te da sadržava činjenice i brojeve;
- ▶ ne sadržava žargonske izraze koliko god je to moguće ili da pruži objašnjenje za bilo koji strčni izraz koji je upotrijebljen.

Jasno postavljanje problema je od krucijalnog značaja jer ono određuje način na koji će ga posmatrati kreatori pravilnika kao i njihovu reakciju na njega. Na primjer:

- ▶ Ukoliko je akcenat na lošim životnim uslovima i nedovoljnim sredstvima u institucijama za osobe sa invaliditetom, to bi moglo podstaknuti kreatore pravilnika da dodijele veće iznose sredstava u svrhe institucionalne skrbi prije nego da ih motiviše na obezbjeđivanje usluga unutar zajednice. Ipak, ako se odluči da je problem to što je institucionalni model neodgovarajući i to što sam po sebi narušava prava osoba sa invaliditetom, u tom slučaju je fokus sa objekata pomjeren i zahtijeva se razmatranje zamjenske opcije za institucionalizaciju unutar zajednice.
- ▶ Slično tome, ako se pitanje pristupačnosti javnog prevoza predstavi kao pitanje koje se pretežno tiče transporta, to bi moglo dovesti do izrade posebnih rješenja kao što su subvencionirani taksiji ili dial-a-ride (poziv za vožnju) usluge, koje ne bi odgovarale potrebama svih osoba sa invaliditetom. Ipak, ako se o nedostatku pristupačnosti u sistemu prevoza diskutuje unutar širih okvira prava na pristupačnost uslugama, to bi trebalo imati za rezultat donošenje pravilnika koji će osigurati osobama sa invaliditetom pristup životnoj sredini, prevozu, informacijskim i komunikacijskim tehnologijama te ostalim sadržajima i uslugama (kao što je navedeno u članu 9 Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom).

Ispravno postavljanje problema ima veliki značaj po pitanju efikasnog zagovaranja.

Korak 3: Odredite ciljeve i svrhu

Ciljevi i svrha zagovaranja bi trebalo da se temelje na definiciji i analizi problema. Ciljevi i svrha upućuju na aktivnost, pomažu da se prati napredak i odredi uspjeh.

- ▶ **Dugoročni cilj** je vizija, promjena koja se kroz primjenu strategije želi postići. (Na primjer: Osobe sa invaliditetom bi mogle samostalno živjeti unutar zajednice ako bi imale pristup direktnim isplatama i programima personalne asistencije.)
- ▶ **Kratkoročni cilj** je ishod koji se namjerava postići zagovaranjem. (Na primjer: Novi zakon o direktnim isplatama.)
- ▶ **Cilj** određuje šta je ono što se želi postići, sa kim, kako, i u kojem vremenskom period. Strategija često sadržava više od jednog cilja koji upućuje na različite aktivnosti. (Na primjer, okrugli sto uz prisustvo svih interesnih grupa sa ciljem pružanja objašnjenja na temu kako bi novi zakoni trebali izgledati i sa ciljem pribavljanja podrške za određeno pitanje.)

Dok se svrha češće posmatra u kontekstu dugoročnosti te kao opšti pojam (ali ipak dovoljno konkretan da ukaže na to što se želi postići), ciljevi bi trebali da budu ‘SMART’. (smart-pametni) To znači:

- Specific – konkretni
- Measurable – mjerljivi
- Achievable – ostvarivi
- Realistic – realni
- Timebound – vremenski određeni

Korak 4: Donesite odluku o strategiji

Strategija zagovaranja je plan akcije osmišljen sa namjerom ostvarivanja ciljeva i svrhe. Strategija može podrazumijevati primjenu jedne ili kombinacije više zagovaračkih aktivnosti (pogledati poglavlje 4).

Problemi se mogu iznijeti na mnogo načina koji se razlikuju u smislu neophodnih resursa – vremena, ljudi i novca. U određenim kontekstima neke strategije mogu biti efektivnije (tj. šanse za postizanje ciljeva mogu biti veće) ili djelotvornije (tj. mogu se ostvariti slični rezultati uz manji trošak ili se mogu postići i bolji rezultati uz isti trošak), nego ostale.

Usklađenost strategije sa sadašnjošću

Važni događaji ili neki ključni datumi nude jedinstvene prilike za zagovaranje, jer je problem već na dnevnom redu ili može lako da privuče pažnju. Da biste otkrili koji su to događaji ili datumi, korisno je pratiti lokalne ili državne vijesti, provjeravati

internet stranice organa vlasti i međunarodnih organizacija (kao što su EU, Vijeće Evrope ili UN) kako biste bili u toku sa njihovim planovima rada i aktivnostima, ili provjeravati internet stranice organizacija koje prate događaje koji se tiču osoba sa invaliditetom i života u zajednici (kao što su Evropski forum osoba sa invaliditetom, ECCL i drugi).

Takođe je mnogo bitno znati kako se odluke, pravilnici i zakoni donose u vašoj zemlji, ukoliko želite uticati na njih. Ako želite lobirati za promjenu u zakonu, važno je odrediti pravo vrijeme za svoje aktivnosti, kako ne biste propustili priliku da iznesete svoj stav. Neke organizacije propuste prilike poput ovih usljed lošeg planiranja ili nedostatka informacija o načinu na koji sistem funkcioniše.

Događaji na koje trebate obratiti pažnju prilikom osmišljavanja svoje strategije uključuju:

- ▶ Usvajanje ili revidiranje pravilnika, zakona ili programa: ovi postupci su često popraćeni javnim raspravama koje pružaju priliku organizacijama da iznesu svoje pozicije i prijedloge.
Istaknuti događaji poput ministarskih sastanaka, međunarodnih konferencija ili publikacija važnih dokumenata, (npr. Izvještaja Evropske komisije o napretku zemalja kandidata) ili drugi značajni datumi (poput Međunarodnog dana osoba sa invaliditetom, 3. decembra svake godine): svi ovi događaji i datumi predstavljaju priliku da se objave saopštenja za javnost i da se na druge načine uključe mediji, kao i da se pitanje koje želite da istaknete poveže sa događajem koji se odvija.
- ▶ Skandali, tragedije i nesreće: ove situacije mogu se iskoristiti kako bi se ukazalo na brojne nepravilnosti koje se tiču institucija, kako bi se podigla svijest o situacijama u kojima se nalaze osobe sa invaliditetom unutar institucija i kako bi se iznijeli prijedlozi.
- ▶ Državne i gradske izborne kampanje: ove prilike su dobra šansa da se političkim kandidatima postave pitanja o njihovim planovima u vezi sa promovisanjem života u zajednici. (Analiza slučaja iz Rumunije u dodatku 3 oslikava primjer zagovaračkog djelovanja u periodu trajanja izborne kampanje.)

Korak 5: Odredite elemente koji utiču na Strategiju

Strategija treba da obuhvati i elemente koji bi mogli biti korisni ili koji bi mogli otežavati njenu implementaciju. Takođe je korisno prethodno proći kroz strategiju u smislu da se izvrši priprema za potencijalne konfliktne ili komplikovane situacije.

Koristan **alat za procjenu okoline** je „SWOT analiza“. Ona podrazumijeva analizu unutrašnjih prednosti i slabosti koje plan ili projekat posjeduju, u smislu vještina, liderstva, materijalnih resursa, međuljudskih odnosa, posvećenosti, itd. te vanjskih prilika i prijetnji uključujući državni i politički kontekst, potencijalne saveznike i protivničke strane. SWOT analiza se često koristi u strateškom planiranju jer dopušta organizacijama da odrede oblasti koje mogu nadograđivati kao i oblasti kojima treba posvetiti posebnu pažnju kako bi se izbjegli rizici i neuspjeh. Ova primjena djeluje najbolje ukoliko mala grupa radi zajedno. Treba uzeti u obzir naredne četiri tačke:

<p>Strengths (Prednosti)¹⁴</p> <p><i>Pozitivni faktori koji bi mogli biti važni u raznim kampanjama ili aktivnostima.</i></p> <p>Na primjer: dobar odnos sa nadležnim ministarstvom, podrška poznatog muzičara, kontakti u medijima, efikasna organizaciona struktura, finansijski resursi itd.</p>	<p>Weaknesses (Nedostaci)</p> <p><i>Faktori koji umanjuju vašu mogućnost da poduzmete akciju, općenito ili za neko konkretno pitanje.</i></p> <p>Na primjer: manjak osoblja sa iskustvom u zagovaranju, manjak sredstava (ili totalni nedostatak sredstava), loš imidž u javnosti itd.</p>
<p>Opportunities (Prilike)</p> <p><i>Faktori iz društva koji bi mogli uticati na vaš zagovarački rad.</i></p> <p>Na primjer: proces pristupa EU, javne rasprave o novim zakonima, zainteresovanost za pitanja između drugih organizacija, zainteresovani mediji koji pokazuju razumijevanje itd.</p>	<p>Threats (Prijetnje)</p> <p><i>Faktori iz vašeg društva koji bi mogli imati negativan uticaj na vašu sposobnost da sprovedete zagovaračku aktivnost. Oni će obično biti izvan vaše kontrole, iako se možete potruditi da promijenite bar neke.</i></p> <p>Na primjer: neprijateljski raspoložena vlada, nepostojanje tolerancije vladinih organizacija, politička ili ekonomska kriza, opasnost od povlačenja fondova vlade (u slučaju organizacija koje pružaju usluge) itd.</p>

U nastavku slijede objašnjenja često korištenih pojmova u procesu diskutovanja o zagovaranju:

- ▶ **Interesne grupe:** organizacije i pojedinci kojih se tiču ishodi zagovaranja. Uspješno zagovaranje za život u zajednici zahtijeva učešće više interesnih grupa i zajedničku perspektivu. Izgradnja povjerenja i uspostavljanje dobrih odnosa sa svim članovima interesnih grupa (uključujući i protivnike) doprinosi uspjehu napora koji se ulažu u zagovaranje. Interesne grupe obuhvataju ciljne grupe, saveznike i protivnike.
- ▶ **Ciljne grupe:** uticajni pojedinci ili grupe koje imaju ovlasti da odgovore na zahtjeve koje iznosite kroz zagovaranje. Ministri, gradonačelnici ili državni službenici na visokom nivou su često primarne ciljne grupe kada su u pitanju aktivnosti zagovaranja za život u zajednici. Pravilno tumačenje političkog procesa kroz kontekst pitanja za koje zagovarate je veoma važno za ispravno određivanje ciljnih grupa.
- ▶ **Saveznici:** pojedinci ili organizacije koje vas podržavaju iz raznih razloga:
  - Oni lično imaju korist od vašeg zagovaranja: na primjer, osobe sa invaliditetom i porodice koje unutar svojih krugova imaju članove koji su osobe sa invaliditetom;

¹⁴ Definicije su preuzete i prilagođene iz izvora *Amnesty International's Campaigning Manual*, 1997. Dostupno na: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/ACT10/002/1997/en/dom-ACT100021997en.pdf>.

- Oni dijele iste principe: na primjer, organizacije za osobe sa invaliditetom i organizacije za ljudska prava;
- Imate zajednički interes: na primjer, organizacije koje pružaju podršku unutar zajednice.

Pojedinačni saveznici su inače čelnici u rasuđivanju, upućene osobe iz struktura na koje želite uticati (na primjer državni službenik u ministarstvu koji je posvećen zagovaranju za život u zajednici), te ostali uticajni pojedinci koji podržavaju inkluziju osoba sa invaliditetom, kao što su slavne osobe, eminentni stručnjaci, naučnici itd. Na primjer, lokalni član parlamenta (MP) ili član Evropskog parlamenta (MEP) mogu biti važni saveznici. Unutar Evropskog parlamenta postoji Odbor za pitanja invalidnosti čiji su članovi osobe koje su istinski posvećene problematici invalidnosti.¹⁵

Vjerovatno su najvažniji saveznici „upućene osobe“ iz unutrašnjosti sistema. Politički forumi, konferencije, sastanci, rasprave itd. koje organizuju vlasti mogu biti dobra prilika za susret za kreatorima pravilnika koji su odlučni, ili ih se može ubijediti, da podrže život u zajednici.

Pojedinci koji imaju lična iskustva u domenu invaliditeta – oni sami imaju određeni invaliditet, ili su prijatelji, braća, sestre, ili roditelji osoba sa invaliditetom – su često otvoreniji prema pitanju života u zajednici. Ukoliko poznajete takve pojedince, koji su zaposleni pri vladinom sektoru ili na nekoj drugoj uticajnoj poziciji, možda biste trebali razmisliti o tome da se zbližite sa tom osobom i zatražite njezinu podršku.

Organizacije saveznici/partneri su ključni za zagovaranje. Izgradnja i održavanje savezništva/koalicija nije jednostavna, trebate posvetiti vrijeme i resurse tome da određeno partnerstvo uspije. Ovo su prednosti i mane rada u saradnji sa drugim organizacijama. Trebate ih razmotriti prije nego se odlučite za saradnju. U narednom poglavlju ćete pronaći dodatne informacije o formiranju koalicija i radu sa saveznicima. Nekoliko analiza slučaja u dodatku 3 takođe ukazuju na primjere uspješnih koalicija.

Protivnici su pojedinci ili grupe koje će se vjerovatno usprotiviti vašim naporima koje ulažete u zagovaranje, iz raznih razloga. Uzrok tome mogu biti sljedeće situacije:

- Oni uvažavaju drugačije vrijednosti i nisu saglasni sa vašima. Na primjer, neki kreatori pravilnika i stručnjaci još uvijek vjeruju da su institucije prava mjesta za osobe sa invaliditetom te da bi one trebale biti odvojene od matice društva zbog svoje vlastite sigurnosti, sreće itd.
- Njima koristi održavanje statusa quo. Pružaoci usluga u institucijama te stručnjaci koji rade unutar tih odvojenih servisa često život u zajednici smatraju prijetnjom za ugrožavanje njihove pozicije.

Važno je razmotriti ko su vaši potencijalni protivnici, koje su njihove motivacije i moći, te koje bi korake oni mogli poduzeti sa ciljem da vas spriječe u postizanju vaših ciljeva.

Nijemi posmatrači su pojedinci ili organizacije koje nemaju jasno formirane stavove o određenim pitanjima ali bi se mogli uvjeriti da podrže vašu stranu.

¹⁵ Ovdje možete provjeriti da li je vaš član Evropskog parlamenta ujedno i član grupe: <http://www.disabilityintergroup.eu/>.

Tabela koja slijedi može vam pomoći da kategorišete svoje *saveznike* i *protivnike*.

Saveznici				
Osoba/ organizacija	Nivo/vrsta podrške	Motivacija/ program rada (Zašto vas podržavaju? Kakav je njihov program?)	Stepen uticaja (Koliko su moćni?)	Ostalo (Potencijalne oblasti konflikta, nesuglasica?)
Protivnici				
Osoba/ organizacija	Nivo/vrsta protivljenja	Motivacija/ program rada (Zašto vam se protive? Kakav je njihov program?)	Stepen uticaja (Koliko su moćni?)	Ostalo (Kako se možete nositi sa njihovim neslaganjem?)

Korak 6: Evaluacija i praćenje

Evaluacija predstavlja prikupljanje informacija i korištenje istih za procjenu neke vrijednosti ili postignuća u nekom procesu. Praćenje je redovno i sistematsko skupljanje podataka o tome šta se dešava. Evaluacija i praćenje bi se trebali unaprijed planirati, zajedno sa strategijom.

Evaluacija i praćenje mogu služiti za različite svrhe:

- ▶ Prikupite povratne informacije o trenutnim aktivnostima. Treba da znate šta je proteklo dobro a šta nije uspjelo kako biste poboljšali svoje zagovaranje u budućnosti.
- ▶ Informišite svoje članove i ostale organizacije koje vas podržavaju, poput volontera itd. o ishodima i uspjehu vaše aktivnosti.
- ▶ Može se desiti da se od vas zahtijeva da o svojim aktivnostima pripremite izvještaj za organe finansiranja izvana (ukoliko se zagovaračke aktivnosti finansiraju kroz dodjelu subvencija) ili za vaš odbor.

Šta može biti fokus evaluacije i praćenja?

▶ Ishodi

Kakav je bio efekat vašeg zagovaranja? Da li se nešto promijenilo? Da li su ostvareni vaši ciljevi i svrha? Da li su ostvareni na vrijeme? Postoje li neki nepredviđeni ishodi?

Jasan skup podataka o početnom stanju (na primjer N osoba sa invaliditetom ima personalnu asistenciju u vremenu A), te konkretni i mjerljivi ciljevi (N+X osoba sa invaliditetom imaju personalnog asistenta do vremena B) čine evaluaciju lakšom. Ipak, ciljeve strategije nije uvijek lako izmjeriti ili im odrediti opseg te skup podataka o početnom stanju nije uvijek dostupan ili se ne može formirati (jer bi taj proces trajao predugo ili bi bio previše skup). U takvim slučajevima korisno je opredijeliti se za određeni „kriterij uspjeha“ te pretvoriti dugoročne i srednjoročne ciljeve u nešto konkretnije i mjerljivije ishode ili „prekretnice“ koji će se moći koristiti u procesu evaluacije.

► Metode

Koje metode ste koristili? Koje su bile uspješne a koje nisu?

Metode bi trebale biti općenito shvaćene i osim zagovaračkih elemenata trebale bi da sadržavaju i radne metode (npr. da li djelujete u koaliciji itd.) te način korištenja resursa (koliko je novca potrošeno, ko je bio uključen u aktivnost itd.). Korisno je izvršiti procjenu metoda čak i ako je zagovaranje proteklo uspješno, jer određivanje onoga što je prošlo dobro i onoga što nije, pomaže u osmišljavanju budućih strategija i aktivnosti.

Alati za evaluaciju/praćenje

Izbor alata za evaluaciju/praćenje zavisi od pitanja nad kojima se vrši procjena i od količine resursa kojom se raspolaže, naročito kada su u pitanju vrijeme i novac. Često se u procesu evaluacije koristi više od jednog alata. U uobičajene alate ubrajaju se:

- **Statistički podaci** mogu se prikupiti kako bi se opisali trendovi i događaji, npr. koliko se osoba preselilo u zajednicu, koliko je osoba prisustvovalo događaju koji ste organizovali kako biste podigli svijest, koliko je osoba potpisalo vašu peticiju kojom se od vlasti traži da obustavi izgradnju novih institucija itd. Njihova glavna prednost je to što obično predstavljaju jeftin i lak način za nabavljanje i pružanje informacija.
- **Upitnici i ankete** se mogu koristiti kako bi se ispitali stavovi ljudi. U procesu evaluacije se često koriste kako bi se ispitao stepen zadovoljstva, promjena u stavovima, ili nivo svijesti. Njihova je prednost to što su relativno povoljni, jednostavni za osmišljavanje, i njima se lako upravlja, npr. jednostavno ih podijelite učesnicima na nekom događaju itd. Međutim, procenat odziva može biti veoma nizak što može uticati na rezultate.
- **Fokus grupe** se takođe mogu koristiti u svrhe ispitivanja stavova ljudi. Njihova prednost je to što su prilično jeftine te dozvoljavaju opsežnu diskusiju o određenim pitanjima. Nedostaci fokus grupa su ti što one zahtijevaju posebne vještine i što njihova organizacija može da potraje prilično dugo.
- **Intervjui** su korisni za ispitivanje pogleda i promjena u stavovima ciljnih grupa, npr. vladinih zvaničnika itd. Takođe se mogu koristiti za ispitivanje promjena u životima osoba sa invaliditetom. Takve lične priče mogu biti veoma moćne u oslikavanju efekata koje te promjene imaju na život ljudi.

Korisni savjeti za osmišljavanje upitnika za evaluaciju

- ▶ Kada osmišljavate upitnik, imajte na umu osobe koje će odgovarati na vaša pitanja. Pobrinite se da on bude adekvatan za ciljnu grupu i u smislu sadržaja (može li se lako razumjeti) i u smislu formata (da li je jednostavno ispuniti ga).
- ▶ Objasnite ljudima zašto od njih tražite da ispune upitnik.
- ▶ Dajte im jasna uputstva o tome kako da ispune upitnik i kako da ga predaju.
- ▶ Ukoliko tražite neke lične podatke (npr. ime itd.) objasnite im na koji način ćete koristiti te podatke i lične informacije. Generalno je jednostavnije i bolje za evaluaciju koristiti anonimne upitnike.
- ▶ Neka upitnici kroz koje ispitanici sami prolaze budu kratki, po mogućnosti 1-2 stranice.
- ▶ Ukoliko je moguće, koristite pretežno pitanja sa sistemom višestrukog izbora (gdje su ponuđeni mogući odgovori) ili skale za procjenu (gdje ljudi na skali treba da iskažu saglasnost, zadovoljstvo itd.). Koristite jednostavan jezik i znakove koji se lako razumiju. Uvrstite 1-2 pitanja kroz koja će ljudi moći da iznesu svoja mišljenja i ukažu na pitanja koja oni smatraju važnima.
- ▶ Razmislite o načinima na koje možete motivisati ljude da vam odgovore. Na primjer, možete ispunjavanje upitnika učiniti i obaveznim nakon treninga ili kreirati druge inicijative, npr. izvlačenje nagrada za one koji vrate upitnik.

Korak 7: Finalizirajte strategiju za zagovaranje

Ukoliko ste prošli kroz sve korake procesa planiranja, bilo bi korisno da finalnu verziju strategije imate i u pisanoj formi. To pomaže implementaciji, pruža vam veću fleksibilnost za praćenje i, ako je potrebno, za preispitivanje postupaka proteklog vremenskog perioda ili budžeta. Ali zapamtite da to treba biti jednostavno i sažeto – strategija ne mora da bude opširan dokument!

Komponente zagovaračke strategije/plana

Dobar zagovarački plan jasno odgovara na sljedeća pitanja:

- ▶ Koje pravilnike/pitanja želite mijenjati?
- ▶ Kakvu promjenu želite postići?
- ▶ Ko su ciljne/interesne grupe?
- ▶ Ko su partneri ili saveznici?
- ▶ Šta su prepreke? Imate li protivnike/rivale? Kako ćete se nositi sa protivljenjima ili poteškoćama?
- ▶ Koji su politički važni momenti ('pokretna sila')?
- ▶ Koji je vremenski okvir za predloženu aktivnost?

- ▶ Kojim resursima (novac i vještine) raspoložete i planirate li odvojiti sredstva i za implementaciju svoje strategije?
- ▶ Koje aktivnosti planirate implementirati? Ko je za to odgovoran?
- ▶ Koji su kriteriji uspjeha? Koje su važne prekretnice? Kako ćete znati da ste ostvarili svoje ciljeve?

Struktura zagovaračke strategije/plana

- ▶ Analiza situacije: pregled relevantnog historijskog i političkog konteksta. To bi trebalo biti što je moguće sažetije i zasnovano na činjenicama, uz korištenje pokazatelja i elemenata statistike kada god je to dostupno i izvodivo.
- ▶ Izjava o problemu: kratak i precizan opis problema u određenom kontekstu.
- ▶ Ciljevi i svrha strategije.
- ▶ Akcioni plan koji određuje ko obavlja šta, i kada.
- ▶ Budžet: procjena troškova sprovođenja predloženih aktivnosti.
- ▶ Pokazatelji i procedure za praćenje i evaluaciju, uključujući i skup podataka o početnom stanju, ukoliko je dostupan.
- ▶ Dodaci mogu obuhvatiti i dokumente za planiranje koje vi smatrate korisnima, na primjer SWOT analiza, ili neki drugi dokumenti koju su relevantni u odnosu na strategiju, poput ugovora sa partnerima koalicije itd.

Šta strategiju čini dobrom?

- ▶ Dobro je vremenski određena – koristi trenutke i prilike u kojima su šanse da se promjena desi veće,
- ▶ Uvažava kontekst,
- ▶ Zasniva se na resursima organizacije,
- ▶ Posjeduje dobru kombinaciju aktivnosti, i
- ▶ Nema nikakve nepredviđene negativne posljedice niti ikome nanosi štetu.

Kada razmišljate o strategiji, takođe trebate uzeti u obzir budžet i način na koji planirate obezbijediti sredstva za finansiranje.

Kampanja za program direktnih isplata 1989–1996 (UK)

Ova analiza slučaja prikazuje nekoliko koraka koji se tiču zagovaračkog planiranja – od određivanja problema, ciljeva i svrhe te saveznika – do vođenja dugotrajne kampanje. U ovom slučaju, kampanja je rezultirala usvajanjem zakona o direktnim isplatama u UK.

Pioniri pokreta za samostalni život u UK bili su osobe sa invaliditetom koje su živjele u ustanovama kasnih 1970-ih. Najistaknutija grupa ovih boraca (Philip Mason, Philip Scott, Tad Polkowski, Liz Briggs i John Evans,¹⁶ grupa poznatija kao 'Projekat 81') bila je smještena u Cheshire domu u Hampshiru. Ogorčeni zbog nemogućnosti da žive samostalno, kroz pregovore su se pokušali izboriti za to da im budu dodijeljena finansijska sredstva od strane nadležnih vlasti koje su finansirale njihov boravak u institucijama, kako bi oni bili u stanju da se isele iz ustanova i priključe zajednici, i u tome su i uspjeli. Vlasti su bile saglasne da im obezbijede određeni iznos novca (iznos dogovoren nakon procjene), koji su oni zatim mogli iskoristiti za plaćanje usluga podrške koja im je bila potrebna kroz zapošljavanje svojih personalnih asistenata. Grupi su bile potrebne skoro tri godine da postigne ovaj dogovor.

Centri za samostalni život (CIL)

U isto vrijeme, grupa koja je sačinjavala 'Projekat 81' počela je i sa intenzivnim istraživanjem onoga što su osobe sa invaliditetom širom UK-a poduzimale. Željeli su da podijele svoje iskustvo i promjenu stila života sa drugim osobama sa invaliditetom koje su željele slična rješenja za svoje živote. Na ovaj način je osnovan i Centar za samostalni život u Hampshiru (HCIL) – prvi takve vrste u UK – 1984. godine. Jedan od ključnih principa ove nove organizacije bio je taj da su njome morale upravljati i nad njom imati kontrolu osobe sa invaliditetom. Najveći interesi a uz njih i aktivnosti ticali su se smještaja i personalne asistencije. Povrh toga, skupa sa Centrom za samostalni život u Derbyshiru (grupom koja je osnovana u skoro isto vrijeme, ali sa neznatno drugačijim fokusom), HCIL je želio podstaknuti na osnivanje državne mreže i pokreta za samostalni život.

Kao rezultat tome, tokom narednih godina u kojima je trajao razvoj, počeo se pojavljivati određeni broj centara za samostalni život i u drugim dijelovima države. Okolnosti nastanka većine njih bile su u vezi sa potrebama lokalnih osoba sa invaliditetom, a njihov razvoj bio je planiran u skladu sa socijalnim modelom invaliditeta i u skladu sa principima samostalnog života. Prvi centri za samostalni život su razvili veze sa svojim saradnicima u drugim evropskim zemljama, posebno Švedskoj i Njemačkoj, koje su takođe željele uspostaviti principe samostalnog života.

¹⁶ Čija je priča predstavljena u predgovoru.

Kampanja za direktne isplate

Kampanju za direktne isplate u UK započeli su 1989. godine članovi Komiteta za samostalni život Britanskog odbora za osobe sa invaliditetom (BCODP)¹⁷. Iako su prvi programi za samostalni život utvrđeni već ranih 1980-ih, većina predstavnika vlasti je bila protiv njihove primjene iz razloga jer su ih smatrali previše rizničnima ili su bili oprezni jer je potpunu kontrolu trebalo predati osobama sa invaliditetom. Još jedan faktor koji je ograničavao širenje i razvoj programa samostalnog života je bio taj što su propisi bili nejasni. Ta konfuzija uzrokovana je Zakonom o socijalnoj zaštiti iz 1948. godine, kojim je bilo definisano da lokalne vlasti mogu samo obezbijediti usluge, ne i isplate novca. Situacija se još više pogoršala 1992. godine kada je ministar zdravstva lokalnim vlastima poslao obavijest kojom im je saopštio da su direktne isplate zapravo protuzakonite. One državne uprave koje su ipak željele vršiti direktne isplate su to morale obavljati preko trećih strana, uplaćujući iznose njima, da bi oni zatim ta sredstva mogli prebaciti pojedincima sa invaliditetom.

Ranih 1990-ih, kada je započela kampanja za direktne isplate, glavni prioritet pokreta za samostalni život bio je predstavljanje sveobuhvatnih zakona o civilnim pravima, nakon čega je kao prioritet slijedila izmjena zakona koji regulišu uslove direktnih isplata.

Na početku kampanje, BCODP je sarađivao sa Udruženjem osoba sa povredama kičme (SIA). Oni su osmislili strategiju za uspostavljanje zakona o direktnim isplatama. Osobe sa invaliditetom, koje su same vodile svoje programe za direktne isplate, radili su zajedno sa stručnjacima za lobiranje iz SIA-e na određivanju potencijalnih ključnih saveznika među članovima parlamenta i političarima koji bi podržali slučaj. Pokrenuto je i slanje velike količine materijala na različite adrese, uz mnogo pisama poslanih upravo lokalnim i državnim političarima. Organizovani su brojni sastanci koji su imali za cilj podizanje svijesti i informisanje, te su izrađeni i odgovarajući reklamni materijali kako bi se razjasnila određena pitanja. Takođe, mnogo članaka je objavljeno kako u redovnoj, tako i u štampi za osobe sa invaliditetom.

Kroz ove napore, grupa je stekla podršku jednog od članova parlamenta iz reda konzervativaca. On je bio saglasan da se formira račun privatnih članova¹⁸ u vezi sa zakonom o direktnim isplatama. Međutim, iako je pokušao to da izvede dva puta u tri godine, oba pokušaja bila su bezuspješna. Tokom ovog vremena, grupa za kampanju je organizovala veliki broj sastanaka sa glavnim političarima kako bi pokušali uticati na njih u vezi sa ovim pitanjima. Među njima su bili ministar zdravstva i ministar za pitanja osoba sa invaliditetom. Ponovo, nijedan od njih nije bio spreman da poduzme neke konkretne korake i da ih javno podrži. Međutim, grupa je ipak uspjela steći podršku od strane određenog broja važnih državnih organizacija, među kojima je bilo i Udruženje upravitelja socijalnih usluga.

¹⁷ BCODP je državna, demokratska predstavnička organizacija osoba sa invaliditetom u UK.

¹⁸ U UK, to je način za predstavljanje zakona koji nisu dio vladinog predloženog programa.

Usvajanje Zakona o direktnim isplatama u 1996. godini

Nakon neuspjeha po pitanju računa privatnih članova, unutar BCODP-a se smatralo da bi najbolji način da se aktivnosti nastave bio da se obavi istraživanje iz domena socijalne politike s ciljem pribavljanja informacija o relaciji između troškova i efikasnosti programa direktnih isplata, te o načinu na koji su ti programi poboljšali kvalitet života korisnika i učinili ih zadovoljnijima. Izrađen je prijedlog i u te svrhe su dodijeljena sredstva iz privatne fondacije. Od Instituta za političke studije (PSI), uticajne istraživačke jedinice, tražilo se da obavi istraživanje. Smatralo se da će na ovaj način istraživanje imati veći uticaj na političare i kreatore politika.

Izveštaj, pod nazivom “Uštediti uz samostalnost”¹⁹ bio je prva studija koja je kombinirala pitanja troška i kvaliteta. Ispostavilo se da je po oba osnova sistem direktnih isplata poželjniji. Informacije iz tog izvještaja su koristili saveznici grupe za kampanju (u parlamentu i među upravnicima socijalnih usluga) u svrhe lobiranja prema drugim političarima. Sedam dana prije nego što su BCODP/PSI objavili izvještaj, ministar zdravstva je izdao saopštenje u kojem je naveo da vlada namjerava pokrenuti pitanje o donošenju zakona o direktnim isplatama u narednoj parlamentarnoj godini. Konačno, nakon pet godina vođenja kampanja, grupa se približila ostvarenju svog cilja!

Ta objava dovela je do nagle pojave seminara i konferencija, koji su bili organizovani kako od strane kreatora politika tako i od strane pokreta za samostalni život. Takođe, pokrenuti su i brojni istraživački projekti na temu samostalnog života.

Zatim je vlada formirala tijelo pod nazivom Tehnička savjetodavna grupa (TAG) koje bi radilo na istraživanju i implementaciji zakona o direktnim isplatama. BCODP bila je jedna od tri organizacije osoba sa invaliditetom koje su bile pozvane u grupu. Grupa TAG, osnovana u junu 1995. godine, razmotrila je sva ključna pitanja i radila je na izradi smjernica za nadležne državne službenike kao i za vladina ministarstva. Na kraju je grupa za vladu sastavila konsultantski dokument o direktnim isplatama, koji je zatim distribuiran kako bi se prikupili komentari. Zakon o direktnim isplatama iz 1996. je konačno implementiran 1. aprila 1997. godine.

Iako je ovo bio ogroman uspjeh za pokret osoba sa invaliditetom, još uvijek je postojao određeni broj nerješениh pitanja zbog kojih oni nisu bili zadovoljni. Naime, programi direktnih isplata nisu obuhvatali starije osobe. Grupu je također zabrinjavala dostupnost servisa za podršku kao i pravila o tome ko može biti angažovan kao personalni asistent. Dalje aktivnosti po pitanju kampanje su bile neophodne kako bi se postigle dodatne promjene (nakon još uspješnog djelovanja kroz aktivnosti kampanja, od 2000. godine programi uključuju i starije osobe)

---

¹⁹ Dostupno na: www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/Zarb/cashing%20in%20on%20indep.pdf.

Osvrt na kampanju za direktne isplate

U konačnici, prvobitna kampanja za direktne isplate se odvijala na dva nivoa – grupa za kampanju je saradivala sa parlamentom, oslanjajući se na plaćene radnike za lobiranje iz drugih organizacija. Takođe su djelovali i kroz svoje lične mreže, motivišući članove da se obrate svojim članovima parlamenta. Veliki dio kampanje ticao se edukacije o samostalnom životu brojnih dobrotvornih tijela koja su se bavila pitanjima invaliditeta, s obzirom da su i oni željeli dati svoj komentar na spomenuti zakon.

Najveća pobjeda grupe bila je to što su uspjeli da uvjere vladu da osobe sa intelektualnim poteškoćama trebaju biti uključene u zakon.²⁰ Organizacija koju su vodile osobe sa intelektualnim poteškoćama, People First, u smislu lobiranja je djelovala vrlo efikasno po ovom pitanju.

Tokom trajanja kampanje, grupa se trudila da oni koji je podržavaju budu cijelo vrijeme potpuno informisani, kako bi mogli kontaktirati članove svog parlamenta zbog iniciranja promjena. Opširni setovi informacija su upućivani članovima parlamenta koji su bili protiv promjena. Istraživanje je takođe bilo korisno, s obzirom da je kroz to grupi pružen dobar materijal za podlogu, ali i održavanje stalnih kontakata sa korisnicima programa personalne asistencije je takođe bilo od ogromnog značaja. Na ovaj način grupa je uvijek bila u stanju da pribavi nove vijesti i najsvježije podatke.

Kroz kampanju, grupa je pružala sve potrebne informacije ne samo prema vladi, nego i socijalnim radnicima kao i pružaocima uobičajenih usluga koje su zanimala dešavanja u vezi sa direktnim isplatama. Da bi slučaj bio u potpunosti prihvatljiv među svim grupama osoba sa invaliditetom, o njemu se moralo diskutovati svaki put iznova, kao i o principima pokreta za samostalni život. Ono što je tada pomoglo, bilo je to što su principi bili vrlo jasni i što je pokret osoba sa invaliditetom bio ujedinjen.

***Dodatne informacije:** Ovo je kratki pregled dokumenta kojeg je napisao John Evans, pod nazivom “Pokret za samostalni život u UK”. Kompletna verzija dokumenta je dostupna na: www.independentliving.org/docs6/evans2003.html.*

Pitanja za diskusiju:

- ▶ Šta smatrate glavnim faktorima koji su doprinijeli uspjehu kampanje u UK?
- ▶ Da li biste mogli pokrenuti sličan tok aktivnosti u svojoj državi? Ukoliko je odgovor da, kako biste prilagodili kampanju tako da ona bude posvećena upravo onim pitanjima koja biste željeli promijeniti u svojoj državi?

²⁰ Vrijedno je spomenuti da je UK jedna od nekoliko evropskih država u kojima se program direktnih isplata ne implementira isključivo prema osobama sa smanjenim fizičkim i senzornim sposobnostima, već i prema drugim korisničkim grupama.

POGLAVLJE 4

Zagovaranje na djelu: Upotreba različitih sredstava za podizanje svijesti

Kada odredite pitanje na kojem želite raditi i nakon što sebi postavite ciljeve i svrhu (koraci 1-3 u planiranju zagovaranja), trebate odlučiti kako ćete to ostvariti. Postoji cijeli spektar aktivnosti koje imate raspolaganju, te je važno izabrati jednu ili više njih koje će vam na najefikasniji način pomoći da ostvarite svoj plan. Ovo poglavlje će vam predstaviti aktivnosti koje bi vam mogle koristiti u tom poslu, sa osvrtom na analize slučaja.

Predložene aktivnosti predstavljaju neiscrpne mogućnosti koje su odabrane da istaknu ono što bi moglo biti naročito korisno kada je u pitanju promovisanje života u zajednici. Obraćajući pažnju na ono što rade druge organizacije osoba sa invaliditetom i druge grupe za promovisanje ljudskih prava u vašoj državi, mogli biste doći do dodatnih ideja kada su u pitanju aktivnosti koje trebate poduzeti. Dodatne zagovaračke aktivnosti (na evropskom nivou) su predložene u dodatku 2 ovog priručnika.

Važno je imati na umu da bi ostvarenje nekih ciljeva moglo iziskivati poduzimanje različitih aktivnosti u dvije različite države ili čak unutar jedne iste države. Kao što je naglašeno u prethodnom poglavlju, (korak 5), postoje brojni faktori koji će uticati na uspjeh vašeg zagovaračkog rada, od onih internih (na primjer, koliko ste dobro organizovani unutar svoje organizacije i sa kakvim resursima raspolazete) do onih vanjskih (politička klima u vašoj državi, koliko su generalno snažne organizacije osoba sa invaliditetom itd.). Stoga biste, kada budete birali aktivnosti koje ćete poduzeti, trebali razmotriti i sve druge elemente procesa planiranja.

Lobiranje

Lobiranje je proces uvjeravanja donosioca odluka ili onih koji nad njima imaju uticaj da podrže određeno pitanje ili prijedlog.

Prvi korak u lobiranju je otkriti ko ima uticaj – u direktnom ili indirektnom smislu – u oblasti kojom se želite baviti. Možete lobirati na lokalnom nivou (gradonačelnik, ostali lokalni vladini zvaničnici i tijela), na regionalnom nivou (opštinske vlasti/predstavnici distrikta, zavisno od načina na koji je vaša država uređena), na državnom nivou (vladini zvaničnici, članovi parlamenta) ili na evropskom nivou (članovi Evropskog parlamenta, predstavnici Evropske komisije). Lobiranje se može sprovesti kroz pisanje pisama, kroz brifing, izjave, dokumente za publikaciju ili peticije, ili kroz održavanje sastanaka lično sa donosiocima odluka.

Značajan dio svakog djelovanja koje se obavlja u svrhe lobiranja je izgradnja odnosa sa kreatorima politike i donosiocima odluka. Neće vam biti od koristi ako budete imali status 'protivnika' ili 'neprijatelja'. Zbog toga svako lobiranje treba započeti razmišljanjem o tome na koga se ono u konačnici odnosi i koji strateški pristup će najviše doprinijeti tome da oni imaju razumijevanja za vaše interese i prijedloge, i ujedno vam pomoći da izgradite dobre odnose sa njima.

Četiri ključna koraka za lobiranje²¹

1. Upoznajte se sa procedurama u sistemu, vremenskim okvirima i ključnim liderima i sudionicima;
2. Razvrstajte sudionike na osnovu pozicije koju imaju u odnosu na vaše pitanje i na osnovu uticaja koji mogu imati lično, kao ključni donosioci odluka, ili u procesu uvjeravanja drugih osoba (kao što su državni službenici);
3. Informišite ljude i gradite odnose kroz posjete i davanje uputstava kako biste im pomogli da razumiju vaša pitanja i kako biste stekli njihovo povjerenje i na način da vas smatraju pouzdanim izvorom informacija i da vas vide kao nekoga ko predstavlja stavove građana;
4. Pridobijte pažnju i pokažite svoju snagu kroz dobar izbor trenutaka za pojavljivanje u medijima, približavanje javnosti (aktivnosti prema drugim segmentima zajednice, kao što su škole, univerziteti, crkve, društveni klubovi itd.), te druge pokretačke aktivnosti na takav način da donosioci odluka postanu svjesni podrške koja stoji iza vaših prijedloga.

²¹ Prilagođeno iz „*The New Weave of Power, People & Politics: The Action Guide for Advocacy and Citizen Participation*“ autori: VeneKlasen, Lisa and Valerie Miller (Stylus Publications, 2007)

A. Pisanje pisama, izjave, uputstva, peticije

Pisma se mogu upotrijebiti da se ukaže na neko pitanje te da se predlože moguće aktivnosti. Kada pišete pisma, pobrinite se da osobe kojima ih upućujete zaista budu odgovorne za pitanja koja se spominju u pismu. Budite istrajni u traženju odgovora. Ukoliko od slavne osobe – istaknutog pisca, sportske zvijezde, muzičara, poslovne osobe itd. – zatražite da napiše pismo u vaše ime, to vam može pomoći da određeno pitanje uzdignete na još važniji nivo.

Možda ćete poželjeti da zatražite od drugih pojedinaca ili organizacija da potpišu pismo zajedno s vama, kao znak svoje podrške. Ukoliko donosioci odluka vide da određeno pitanje ima veliku podršku, možda će više željeti da se odazovu. Ponekad organizacije pišu **otvorena pisma**,²² koja se ne šalju samo pojedincima na kojih su adresirana, već i medijima.

Izjave i dokumenti za publikaciju²³ se koriste kako bi se pojasnila pozicija vaše organizacije po pitanju određene teme. Mogu se koristiti, na primjer, u javnim raspravama, ukoliko u parlamentu postoji diskusija na određenu temu, za vrijeme izbora, kao odgovor na izvještaj koji je upravo objavljen, na neku priču u medijima, itd.

Brifing²⁴ ima svrhu da donosioci odluka budu informisani o pitanjima za koja su odgovorni. Brifing napomena je kratki dokument koji donosiocu odluka jasno i precizno pruža informacije o određenom pitanju. Te informacije bi trebale biti predstavljene kroz kratak i dobro formulisan dokument.²⁵

Peticije su korisne kada želite pokazati donosiocima odluka da određeno pitanje ima široko rasprostranjenu podršku. Ta podrška ne mora nužno biti ograničena na nevladine organizacije. Na primjer, sindikati, crkve ili druge vjerske grupe, univerziteti i članovi šire javnosti bi mogli željeti da potpišu peticiju. Međutim, ne možete svako pitanje rješavati peticijom. To mora biti nešto što je lako za objasniti i nešto što će, vrlo vjerovatno, širok spektar ljudi željeti da podrži. Ako koristite metodu pisanja peticija, možete pozvati i poznate osobe da ih potpišu te ćete na taj način privući veću pažnju. Kada su u pitanju peticije, postoji poseban format koji trebate poštovati (na primjer, u nekim državama postoji zakonski uslov da se od potpisnika traži identifikacijski broj ili broj pasoša), te se potrudite da budete veoma jasni po pitanju teme za koju od potpisnika tražite podršku.

22 Kao primjer otvorenog pisma, predlažemo da pogledate otvoreno pismo koje je poslalo QUIP- Udruženje za promjene, ministru rada i socijalne politike u Republici Češkoj (kao odgovor na korištenje kreveta-kaveza u institucijama za djecu i odrasle sa invaliditetom). Pismo je dostupno na internet stranici ECCL-a, na ovom linku: <http://www.community-living.info/index.php?page=233&news=249&pages=&archive=>.

23 Kao primjere dokumenata za publikaciju, predlažemo da pročitate dokument napisan od strane Inclusion Europe, na temu Evropskog statuta, upućen Vijeću korisnika specijalnih usluga za osobe sa smanjenim intelektualnim sposobnostima (<http://www.inclusion-europe.org/documents/PositionPaperUserCouncilsEN.pdf>) kao i EASPD dokument na temu strategija koje podupiru razvoj sistema usluga posvećenih osobi i baziranih u zajednici (<http://www.community-living.info/?page=283>).

24 Da biste pogledali primjere za različite vrste brifinga, molimo posjetite internet stranicu ECCL-a (Resources), putem linka: <http://www.community-living.info/?page=284>.

25 Izvor: *Pisanje za vladu – Kako napisati brifing napomenu*, dostupno na: <http://web.uvic.ca/~sdoyle/E302/Notes/WritingBriefingNotes.html>.

U današnje vrijeme, mnogo se peticija može potpisati na internetu (najčešće na internet stranici organizacije), te se na ovaj način može doprijeti do šire ciljne skupine.

Bilo da pišete pismo, izjavu ili peticiju, možete uvrstiti i poruku osobe sa invaliditetom. To može biti neko ko sada živi u zajednici, ili neko ko još uvijek živi unutar institucije.

Razmislite o tome da u pisanju iznesete svoje brige jer...

- ▶ Dozvoljeno vam je da jasno predstavite problem i da ukažete na ono za šta smatrate da treba biti poduzeto kako bi se problem riješio.
- ▶ Možete uzeti onoliko vremena koliko vam je potrebno da se pripremite za to što planirate reći i, ukoliko je izvodljivo, možete se posavjetovati i sa drugim organizacijama i pojedincima koji bi vam mogli pomoći (kao što su naučnici, advokati ili drugi stručnjaci).

Imajte na umu da...

- ▶ Pisma ponekad završe u kantama za smeće. Možda će biti potrebno da obavite i telefonski poziv kako biste dobili odgovor.
- ▶ Peticije ne privlače potpise same od sebe. Vi ćete trebati organizovati akcije prikupljanja potpisa kako biste se pobrinuli da ostvarite svoj cilj po pitanju broja potpisa (ovo je naročito važno ako ste javno objavili potpisivanje peticija). (Pogledati analizu slučaja u dodatku 3 – peticija škotskom parlamentu – za uvid u primjere aktivnosti koje možete organizovati.)

Učesnik Vožnje za slobodu u Strazburu prikuplja potpise za peticiju u toku marširanja

B. Lobiranje kroz sastanke

Lični sastanci sa donosiocima odluka su često najefikasniji način da se čuje vaša poruka. Na sastanku, vi ste u poziciji da objasnite šta to treba biti učinjeno i da tražite odgovor. Možete, naravno, i mnogo toga više reći na sastanku koji traje sat vremena, nego što biste rekli u pismu.

Ukoliko je moguće, trebali biste pripremiti neke materijale za sastanak. To će vam pomoći da se fokusirate na glavne tačke. U brifingu (pogledati stranicu 51), možete napisati podlogu za izlaganje, navesti glavna pitanja i precizirati ono što očekujete od donosilaca odluka da poduzmu. Čak i ako sve uspijete objasniti na sastanku, donosioci odluka će imati i pisani materijal nakon što odete.

Često jedan sastanak nije dovoljan. Prije odlaska, trebate se dogovoriti sa donosiocem odluka o tome šta će biti vaši naredni koraci i kada bi bilo korisno održati naredni sastanak.

Kako najbolje iskoristiti sastanak²⁶

- ▶ Budite potpuno pripremljeni i spremni da objasnite šta je to što želite (prijedlozi zakona, javna podrška, itd.).
- ▶ Iznesite svoja očekivanja jasno i ponudite dodatne informacije osobi kako bi joj bile na raspolaganju i poslije sastanka.
- ▶ Kada god je to moguće, odredite precizne korake koje vlada može poduzeti kako bi pokrenula pozitivnu promjenu, u vezi sa određenim pravilnicima.
- ▶ Koristite informacije (naročito uvjerljive činjenice i statističke podatke) koje ste prikupili tokom istraživanja, kao i moćne lične priče i iskaze.
- ▶ Ako se osjećate dovoljno informisano o određenoj oblasti, dovedite pitanja kojima se bavite u vezi sa međunarodnim standardima ljudskih prava.
- ▶ Budite profesionalni, organizovani, uvjerljivi i nudite preporuke.
- ▶ Uvijek pošaljite zahvalnice, usput potvrđujući sve sporazume i obaveze o kojima ste se dogovorili za vrijeme sastanka.

²⁶ Prilagođeno iz Priručnika Evropskog centra za prava Roma *Znati svoja prava i boriti se za njih: Vodič za romske aktiviste*, dostupno na: <http://www.errc.org/db/00/D6/m000000D6.pdf>.

Protestovanje

Jedan od načina za skretanje pažnje javnosti i medija na određeno pitanje je organizovanje protesta. To može biti ispred zgrade vlade, poput objekta gdje je smješteno ministarstvo za socijalna pitanja, lokalna vlast, ispred velike institucije za boravak osoba sa invaliditetom ili na mjestu gdje se ljudi susreću, poput gradskog trga. Trebate znati da u svakoj državi postoje procedure kojih se trebate pridržavati kada organizujete protest. Na primjer:

- ▶ Moglo bi biti neophodno da unaprijed odredite vrijeme i mjesto na kojem će se održati protest, koliko osoba očekujete te ko je odgovoran.
- ▶ Možda će biti potrebno i da nabavite dozvolu od predstavnika vlasti kako biste mogli planirati događaj. Važno je da se pridržavate važećih zakona, inače postoji rizik da ćete se suočiti sa novčanim kaznama ili drugim sankcijama.

Ipak, sloboda okupljanja je osnovno pravo i protesti su uobičajena pojava u demokratskim državama. Stoga vas procedure ne bi trebale obeshrabriti.

Razmislite o organizovanju protesta jer...

- ▶ Protest osoba sa invaliditetom može ih učiniti uočljivima i može pomoći da se pridobije podrška javnosti za određeno pitanje. Naročito u državama u kojima je mnogo osoba sa invaliditetom skriveno u institucijama, grupa osoba sa invaliditetom koje su nekad živjele u instituciji a sada govore o svom novom životu unutar zajednice i javno zahtijevaju svoja prava, može biti od velike koristi kada je u pitanju nagovaranje kreatora politika da poduzmu korake ka rješavanju određenog pitanja.
- ▶ Protest predstavlja dobar način da osigurate medijsku pokrivenost svoje kampanje.

Imajte na umu da...

- ▶ Protest malog broja ljudi nije preporučljiv, s obzirom da bi to moglo ostaviti dojam da za rješavanje pitanja kojim se kampanja bavi ne postoji mnogo podrške.
- ▶ Važno je imati strateški pristup. Vlasti protest mogu posmatrati i kao nešto negativno (s obzirom da protesti obično izazivaju negativne reakcije), stoga je važno da budete sigurni da je upravo to pravac kojim želite krenuti. Zamjena za održavanje protesta može biti i šetnja, koja ima manje provokativan karakter. Takve šetnje obično završe sastankom sa nekim od istaknutim političara, uručivanjem peticija, itd. (Analiza slučaja o Vožnji za slobodu u Strazburu predstavlja primjer šetnje održane ispred zgrade Evropskog parlamenta.)

Praćenje i izvještavanje

Obavljanje istraživanja o tome šta se dešava u ustanovama za duži boravak osoba sa invaliditetom je način na koji se može ukazati na narušavanja ljudskih prava sa kojima su suočene osobe sa invaliditetom. Te ustanove se često nalaze na udaljenim lokacijama i rijetko ih posjećuju neka nova lica a kamoli političari ili predstavnici medija. Stoga pribavljanje dokaza o stanju u ustanovama može biti izrazito korisno, naročito ako kreatori politika poriču da postoje ikakvi problemi.

Saznanja do kojih se dođe mogu biti objavljena u izvještaju ili prikazana kroz dokumentarni film, zavisno od resursa koje imate na raspolaganju. Ipak, samo praćenjem trenutne situacije nećete postići promjene koje priželjkujete. Zbog toga je, prije nego što krenete sa aktivnostima praćenja, poželjno da imate plan o načinu na koji ćete upotrijebiti svoja saznanja, na primjer plan o izradi izvještaja sa preporukama o tome kako pristupiti rješavanju problema koji su otkriveni kroz proces praćenja.

Neke organizacije su veoma sposobne kada je u pitanju izrada tzv. 'shadow' ili 'alternativnih izvještaja'. Na primjer, vlade su u obavezi da povremeno predaju izvještaje o implementaciji ratifikovanih međunarodnih ugovora nadležnim odborima EU za praćenje primjene tih ugovora, ili Vijeću Evrope (kao Revidirana socijalna povelja). Takvi izvještaji su javni i mogu se preuzeti sa internet stranica određenih organizacija, ili od predstavnika vlasti u vašoj državi. Vaša organizacija može poslati alternativni izvještaj istom organu ističući vaše stavove o tome da li vlasti ispunjavaju svoje obaveze navedene u određenom ugovoru (ili možete pripremiti zajednički izvještaj, skupa sa drugim organizacijama).

Prilikom izvještavanja, vlasti su dužne da se pridržavaju formata definisanog od strane određenog odbora za praćenje primjene ugovora. Preporučuje se da 'alternativni izvještaji' budu u istom formatu, kako bi odboru za nadzor bilo lakše da pronađe relevantne informacije. Za uvid u primjere izvještaja, savjetuje se da posjetite internet stranice odbora za praćenje primjene ugovora²⁷ (kao što su Komitet za ljudska prava, Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, Komitet za prava djeteta, Komitet protiv torture, ili Evropski Komitet Vijeća Evrope za socijalna prava). Prvi Komitet za prava osoba sa invaliditetom (koji će pratiti implementaciju UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom) uspostavljen je 3. novembra 2008. godine.

²⁷ Linkove za sve UN odbore za praćenje primjene ugovora možete pronaći na: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/HumanRightsBodies.aspx>.

Razmislite o pisanju izvještaja o praćenju jer ...

- ▶ Otkrivanje narušavanja ljudskih prava može pomoći u podizanju svijesti javnosti o problemima i u kreiranju pritiska za promjenu, kako među donosiocima odluka tako i unutar javnosti.

Imajte na umu da...

- ▶ Za efikasno korištenje ovog alata, pažljivo planiranje i odgovarajući resursi su nužni kako bi se osiguralo da istraživanje bude detaljno i pouzdano. Takođe će biti poželjno da objasnite koje akcije se trebaju poduzeti kako bi se pokrenulo rješavanje pitanja koja ste uočili.
- ▶ Moguće je da će postojati negativne posljedice takvog djelovanja. Na primjer, izvještaj koji opisuje narušavanje ljudskih prava unutar institucije mogao bi rezultirati ograničenom reakcijom vlade, u smislu da oni poduzmu korake u pravcu poboljšanja uslova u instituciji, bez nekih daljih aktivnosti koje bi eventualno vodile do zatvaranja institucije i razvoja zamjenskih usluga u zajednici.

Izgradnja koalicija

Formiranje savezništva sa drugim interesnim grupama će pomoći da se pokaže kako određeno pitanje ima jaku podršku te da se stvori pokretna sila za promjenu. Ako se vi i druge organizacije možete složiti oko neke zajedničke poruke, onda su šanse da vas kreatori politike zaista poslušaju veće. Koalicije/savezi takođe predstavljaju dobar način za udruživanje resursa, finansijskih i ljudskih, s obzirom da različiti članovi mogu dati i veći doprinos uspjehu kroz posjedovanje različitih ekspertiza.

Koalicije/savezi se mogu formirati na svim nivoima, od lokalnog do evropskog. Mogu biti kratkoročni ili dugoročni, formalni ili neformalni. Kratkoročno gledano, koalicije/savezi mogu održavati sastanke, konferencije i radionice u svrhu promovisanja određenog pitanja. Kao zamjena tome, tokom dužeg niza godina²⁸ mogu se organizovati kampanje i poduzimati druge slične aktivnosti.

Moguće saradnike za formiranje koalicija/saveza čine: organizacije, institucije i pojedinci koji imaju razumijevanja za ovo pitanje (ne isključivo one koji se bave pitanjima iz domena invalidnosti!), pružaoci usluga koji su posvećeni kvalitetnom pružanju usluga i koji promovišu život u zajednici, istaknuti članovi društva, lideri u zajednici itd.

²⁸ Za više informacija o formiranju koalicija, pogledajte "Advocacy in Action: A toolkit to support NGOs and CBOs responding to HIV/AIDS" - Međunarodno udruženje oboljelih od HIV/AIDS, dostupno na: <http://www.aidsmap.com/en/docs/6F2FA05C8B05-4136-9048-27B0C95091E4.asp>.

Postoje neka važna pitanja koja trebate imati na umu ukoliko razmišljate o radu unutar koalicije/saveza:

- ▶ Pobrinite se da sve organizacije koje koalicija/savez predstavlja budu posvećene zajednički dogovorenim ciljevima i da žele obezbijediti resurse u svrhe zagovaranja (ne nužno novac, nego osoblje i stručni kadar kao najvažnije elemente).
- ▶ Da biste bili sigurni da je rad koalicije/saveza adekvatno isplaniran, uspostavite upravljačku grupu ključnih pojedinaca, predstavnika organizacija, koja će održavati redovne sastanke. Takođe bi moglo biti korisno da formirate i podgrupe koje će raditi na određenim oblastima. Na primjer, grupa za rad sa medijima, grupa za pripremu materijala za štampu itd. te grupa koja će obavljati detaljan posao osmišljavanja brifinga, amandmana itd.
- ▶ Imajte dosljedne ključne poruke za vladu, medije itd. o tome za šta se zalažete. Pobrinite se da sve organizacije koje su članice koalicije šalju iste, dosljedne poruke.
- ▶ Održavajte redovne kontakte sa članovima saveza i sa onima koji vas podržavaju. To čini da ljudi budu angažovani i u toku sa aktivnostima.

Pobrinite se da ne činite nešto što neko drugi već čini. Budite jasni po pitanju svojih ciljeva ali i po pitanju onoga što NEĆETE raditi.

Neki od načina na koje možete angažovati osobe sa smanjenom intelektualnom sposobnošću u svoju kampanju²⁹

- ▶ Održite sastanak sa osobama koje imaju smanjene intelektualne sposobnosti i sa onima koji ih podržavaju kako biste saznali više o njihovim stavovima. Precizno objasnite kakve su trenutne okolnosti po pitanju različitih tačaka. Iskoristite te sastanke kako biste odredili teme na kojima treba raditi i aktivnosti koje želite poduzeti. Tim osobama bi mogla biti potrebna pomoć pri iznošenju svojih mišljenja. Mnogim osobama, čak i sa umjereno smanjenim intelektualnim sposobnostima, će biti naporno da prate dešavanja na jednom tako velikom sastanku.
- ▶ Održavajte kontakt sa osobama sa smanjenim intelektualnim sposobnostima tokom cijelog trajanja kampanje kako biste bili sigurni da oni razumiju trenutna dešavanja i da mogu reći ono što misle.
- ▶ Pronađite osobe sa smanjenom intelektualnom sposobnošću koje bi željele pričati o svojim iskustvima pred predstavnicima lokalnih vlasti, članovima Parlamenta, pred medijima ili drugim osobama ili organizacijama koje bi vaša kampanja mogla zanimati. Mnogo osoba, sa ili bez invaliditeta, to smatra zastrašujućim, stoga se potrudite da pružite pravu podršku bilo kome ko odluči da preuzme tu ulogu.

Ukoliko kreirate dokumente kao što su novine za vašu kampanju, pobrinite se da oni budu pristupačni i za osobe sa smanjenom intelektualnom sposobnošću.

²⁹ Prilagođeno iz izvora Mencap, *Vodič za dobru kampanju*, dostupno na: www.mencap.org.uk

Razmislite o formiranju ili pridruživanju koaliciji/savezu jer...

- ▶ Oni predstavljaju širi spektar stavova i interesa.
- ▶ Oni daju jaču legitimnost vašim zahtjevima i aktivnostima. Ako ste dio neke koalicije, možete imati priliku da pokažete kako određeno pitanje ima ogromnu podršku.
- ▶ Udruživanje resursa (stručnosti, vještine, fondovi itd.) će vam pružiti veće mogućnosti i učiniti glasnijom vašu poruku..

Imajte na umu da...

- ▶ Mogu se pojaviti konflikti između članova koalicije. Koalicije nije lako održavati, s obzirom da različiti članovi mogu imati i različite ciljeve. Stoga je veoma važno postaviti pravila na samom početku, kako, na primjer, rad koalicije ne bi bio ugrožen djelovanjem jedne ili dvije organizacije koje imaju jači uticaj u odnosu na ostale.
Može se desiti da morate pristati na kompromise. Pobrinite se da zajednička poruka na kojoj radite, vama kao organizaciji, i dalje bude prihvatljiva. Ukoliko osjetite da položaj koalicije nije u skladu sa principima i misijom vaše organizacije i/ili dogovorenim zajedničkim ciljevima, iznesite svoj stav ili razmislite o napuštanju koalicije.
- ▶ Resursi su neophodni za saradnju sa drugima. Na primjer, morat ćete odvajati vrijeme za savjetovanje sa ostalim članovima koalicije.

ANALIZA SLUČAJA

Savez za donošenje odluka (UK)

Ova analiza slučaja opisuje rad saveza kojeg čini 40 državnih i regionalnih organizacija, koji je formiran kako bi djelovao u pravcu lobiranja za nove zakone o mentalnoj sposobnosti (pogledati u rječniku) u Engleskoj i Walesu.

Savez za donošenje odluka (MDA) je osnovan 2002. godine s ciljem da se zalaže za predstavljanje novog zakona o mentalnoj sposobnosti kako bi u Engleskoj i Walesu zaštitio i osnažio osobe sa različitim stanjima i vrstama invaliditeta kao što su problemi mentalnog zdravlja, stanja smanjene intelektualne sposobnosti, demencije i povrede mozga. Savez je obuhvatio skoro 40 državnih i regionalnih nevladinih organizacija koje su radile sa osobama sa invaliditetom kao i sa starijim osobama. MDA se kroz planiran program aktivnosti u periodu između 2002. i 2007. godine zalagao za promjenu zakona o mentalnoj sposobnosti u Engleskoj i Walesu. Kroz to zalaganje bila je i formalno pokrenuta kampanja sa širokim spektrom informacija koje su isticale razloge zbog kojih je bila potrebna promjena zakona o mentalnoj sposobnosti.

Rad je podrazumijevao i objavljivanje rezultata ispitivanja javnog mnijenja koje je pokazalo da većina ljudi vjeruje kako ima zakonska prava koja zapravo i nisu postojala – a oko kojih bi promjena zakona o mentalnoj sposobnosti bila od koristi. Kampanja je sadržavala i radove za publikaciju koji su do javnosti dospjeli kroz državnu štampu i elektronske medije (novine, radio, televizija itd.)

Prije i poslije pokretanja kampanje, MDA je održavao redovne kontakte sa vladinim zvaničnicima koji su radili u ovoj oblasti politike i zakona. Na tim sastancima i drugim javnim savjetodavnim forumima koje je organizovala vlada, MDA je konstantno isticao potrebu za donošenje zakona o mentalnoj sposobnosti. Kao dodatak tome, MDA je organizovao seminare na visokom nivou na koje su bili pozvani naučnici, stručnjaci iz oblasti zakona i politike, kao i brojni drugi stručnjaci, te vladini predstavnici i savjetnici, a sve sa ciljem diskutovanja o pitanjima koja se tiču zakona o mentalnoj sposobnosti.

Pošto je MDA predstavljao sve velike nevladine organizacije koje su sarađivale sa osobama koje imaju smanjenu mentalnu sposobnost te sa članovima njihovih njegovateljskih porodica, MDA je prepoznat kao ključni nosilac interesa. To im je omogućilo da održavaju sastanke sa vladinim ministrima odgovornim za tu oblast zakona i politike. MDA je redovno tražio od članstva raznih organizacija koje je predstavljao da se pismeno obraćaju vladi i svojim članovima parlamenta tražeći donošenje novog zakona. Takođe su obezbjeđivali brifinge i sprovodili lobiranja prema članovima parlamenta i članovima Doma naroda s ciljem podizanja njihove svijesti o važnosti ovog pitanja.

Kampanja se pokazala uspješnom. Nacrt zakona (predloženi zakon) je objavljen u 2003. godini. MDA je predao pisani i usmeni dokaz povjerenstvu koje su činili članovi Parlamenta i članovi Doma naroda od kojih se tražilo da ispituju nacrt zakona te da spreme izvještaj o saznanjima do kojih dođu. Kao rezultat dokaza predatih od strane MDA i ostalih, izvršene su značajne izmjene zakona prije nego što je predstavljen Parlamentu u 2004. godini. MDA je nastavio sa svojim aktivnostima kampanje u toku vremena koje je bilo potrebno da se zakon usvoji u Parlamentu, uključujući obiman rad sa medijima, lična lobiranja, te pisanje brifinga čiji su primjerci uručeni svim članovima Parlamenta.

MDA je takođe naišao i na određene poteškoće u toku trajanja kampanje. U jednom periodu trajala je značajna kampanja protiv donošenje zakona zbog zabrinutosti o tome kako će on uticati na odluke o tretmanu održavanja u životu. Aktivisti te kampanje su smatrali da će zakon dozvoliti i eutanaziju, koja je nezakonita u UK. Neke organizacije, koje nisu bile dio MDA, su takođe bile zabrinute da zakon možda neće u dovoljnoj mjeri zaštititi prava osoba sa invaliditetom. Članovi MDA su se susreli sa predstavnicima obje protivničke kampanje kako bi pokušali ublažiti njihove brige i kako bi pokušali pronaći neko zajedničko rješenje. Imali su uspjeha sa onim organizacijama koje su brinula pitanja prava osoba sa invaliditetom te su s njima radili na dodatnom poboljšavanju zakona. Konačno je nacrt zakona usvojen u Parlamentu te je u aprilu 2005. godine postao Zakon. Ipak, MDA je nastavio s lobiranjem po pitanju podzakonskih akata i s podizanjem svijesti o važnosti novog zakona dok on nije stupio na snagu u 2007. godini.

Dodatne informacije Savez za donošenje odluka, internet stranica: www.makingdecisions.org.uk/index.html (kompletan paket informacija o kampanji je dostupan na internet stranici). Fondacija za mentalno zdravlje (koja uključuje i Fondaciju za osobe sa smetnjama učenja) radi u pravcu poboljšanja mentalnog zdravlja djece, odraslih radne dobi te starijih ljudi, kroz istraživanja i razvoj, kroz politiku, kampanje, informisanje i rad u zajednici. Između 2004. i 2005. godine Fondacija za mentalno zdravlje i MDA su u određenim prilikama bili supredsjedatelji. E-mail: mhf@mhf.org.uk, internet stranica: www.mentalhealth.org.uk/.

Pitanja za diskusiju:

- ▶ Da li ste vi imali uspjeha u radu sa drugim organizacijama? Šta možete poduzeti kako biste razvili efikasne odnose sa drugim organizacijama koje imaju iste ciljeve kao vi?
- ▶ Koja su neka od pitanja kojima bi se mogla pozabaviti koalicija unutar vaše države? Koga biste pozvali da se pridruži koaliciji? (iz grupe organizacija koje se bave problematikom invalidnosti i iz grupe onih koje se ne bave)?

Pilot ili model programi

Jedan od načina na koje se može uticati na promjenu politike je da ukažete svojoj vladi, pružaocima usluga i javnosti na to da su promjene koje želite primjenjive u praksi. Na primjer, ako već postoji pristup kvalitetnim uslugama baziranim unutar zajednice – bilo kao dio pilot programa ili nekog drugog – to može predstavljati značajan dio vaše zagovaračke strategije. Mogli biste nadležnim vlastima i drugim ciljnim grupama (kao što su ostali pružaoci usluga, mediji i javnost) ukazati i na olakšice koje usluge na nivou zajednice pružaju osobama koje ih koriste te kako se taj isti sistem može primijeniti i na lokalnom ili državnom nivou. Efektivan način da se to izvede bio bi da one osobe koje su korisnici tih usluga progovore o uslugama koje primaju i da pojasne razloge zbog kojih smatraju da je postojanje takvih sistema za pružanje usluga iznimno važno (ukoliko žele).

Razmislite o prikazivanju načina na koji vaš sistem usluga funkcionije jer...

- ▶ Pokazivanje donosiocima odluka kako se korisnicima pružaju usluge unutar sistema u zajednici će dati pravi i realan odgovor na moguće komentare kao što su 'ova osoba nije u stanju da živi izvan institucije', 'naša država nema dovoljno sredstava za ovo', 'ovo kod nas ne bi uspjelo' itd.
- ▶ To će dokazati vašu stručnost u određenoj oblasti i prikazati vas kao pouzdanog partnera.

Imajte na umu da...

Ukoliko vi niste pružalac usluga, bilo bi poželjno da saradujete sa organizacijom koja unutar sistema već obavlja kvalitetno pružanje usluga.

Kooperativa za personalnu asistenciju (Norveška)

Ova analiza slučaja opisuje način na koji je jedna organizacija u Norveškoj iskoristila svoj pilot program personalne asistencije kako bi lobirala za univerzalno pravo svih osoba sa invaliditetom na personalnu asistenciju.

Početak pilot programa

Personalna asistencija je započela u Norveškoj kao projekat Državne organizacije za invalidnost i Ministarstva za socijalna pitanja. Državna organizacija za invalidnost posjetila je druge skandinavske zemlje i SAD te pripremila izvještaj o personalnoj asistenciji i mogućim načinima za njenu implementaciju u Norveškoj. Na osnovu tog izvještaja, Ministarstvo za socijalna pitanja je podstaknulo organizacije da sprovedu različite modele personalne asistencije. Tada je kao saradnik, sa radom počela i ULOBA. Prvom sastanku 1991. godine prisustvovalo je 15 osoba, ali ULOBA se širila, potvrđujući sve više ugovora i razvijajući svoj model rada po pitanju personalne asistencije. Mnogo su naučili od organizacija u Švedskoj te su to znanje primijenili u Norveškoj.

ULOBA na personalnu asistenciju gleda kao na alat za oslobađanje i slobodu. Osobe sa invaliditetom su interesne strane – vlasnici – kooperative i njihov glavni cilj je da se pobrinu da svi zainteresovani dobiju što je moguće bolju podršku koja im je potrebna za funkcionisanje kako bi živjeli što je moguće samostalnije, bez zavisnosti od sistema koji su pod kontrolom opština i sistema usluga koji se pretežno fokusiraju na pružanje zdravstvene njege.

ULOBA posjeduje mrežu peer (iskustvenih/vršnjačkih) savjetnika, među kojima svi koriste personalnu asistenciju. Oni pružaju obuku po pitanju zakonskih i praktičnih aspekata saradnje sa personalnim asistentom, te daju savjete i informacije svim interesnim stranama unutar ULOBA-e kao i drugim zainteresovanim osobama. Svako ko želi da postane dio tima ULOBA-e mora proći kroz ovu obuku. ULOBA zapošljava sve personalne asistente koje angažuju interesne strane. ULOBA obuhvata ukupno 800 nositelja interesa i zapošljava 4500 personalnih asistenata širom Norveške. Postoji takođe i 400 „upisnika“ – to su osobe koje se nalaze u procesu prijavljivanja za program personalne asistencije pri ULOBA-i te su u toku pregovaranja o uslovima sa njihovim opštinama. U sektoru administracije, ULOBA zapošljava oko 80 ljudi.

U početku, aktivnosti ULOBA-e su bile centrirane na područje oko Osla (istočni dio Norveške), ali sada pokrivaju mnogo veću geografsku oblast. Do sada, nijedna slična inicijativa se nije razvila u nekom od drugih dijelova države.

Lobiranje za pravo na personalnu asistenciju

ULOBA je mnogo toga učinila po pitanju kampanja i lobiranja kako bi uključila personalnu asistenciju u sistem socijalnog zakonodavstva Norveške. Željeli su da personalna asistencija postane individualno pravo, koje bi osiguralo svakoj osobi sa invaliditetom da ima pristup sistemu personalne asistencije. Koristili su svoj pilot program kako bi pokazali šta je to personalna asistencija, zašto je važna za osobe sa invaliditetom te na koji način se može postići da osobe sa invaliditetom imaju kontrolu nad njom i da žive samostalno. ULOBA je svoje aktivnosti usmjerila pretežno ka članovima Parlamenta, ali i prema političarima i opštinama. Održavali su seminare na koje su pozivali političare i pripremali su kratke preglede informacija za političare i javnost.

Veliki dio rada ULOBA-e u pravcu lobiranja uključivao je sastanke sa manjim grupama političara. Smatrali su da je važno uspostaviti kontakte sa pojedincima koji bi mogli da podrže viziju ULOBA-e o tome šta je personalna asistencija i kako bi ona trebala biti organizovana. Prema ULOBA-i, personalna asistencija je jednostavno praktična podrška, i nema ništa sa pružanjem zdravstvene njege, domovima za stara lica, posebnim potrebama itd.

Rezultati ULOBA-inih aktivnosti za lobiranje

Među brojnim aktivnostima ULOBA-e, ističe se rezultat postignut zalaganjem po pitanju personalne asistencije, čemu svjedoči usvajanje te tačke u okviru Zakona o socijalnim uslugama (u 2000. godini) kao i odluka da finansijska sredstva za te svrhe obezbijede lokalne vlasti. Ipak, ULOBA je samo djelimično ostvarila svoj cilj. Iako je uključena u socijalne zakone, personalna asistencija još uvijek nije individualno pravo. Osoba se može prijaviti za program i pregovarati sa opštinskim vlastima, ali može se desiti da im pravo za korištenje personalne asistencije ne bude dodijeljeno. U Norveškoj postoji oko 430 opština, što znači da je mnogo ljudi uključeno u proces donošenja te odluke. Postoje tri načina za primanje podrške kroz personalnu asistenciju: osoba lično može zaposliti svoje personalne asistente, opština može zaposliti personalne asistente ili to može učiniti kooperativa poput ULOBA-e. Opštine posjeduju različite resurse, što u velikoj mjeri utiče na broj sati personalne asistencije koji mogu biti dodijeljeni jednoj osobi. Takođe, s obzirom da je personalna asistencija jedna vrsta socijalne usluge, opštine su nadležne da kontrolišu njezino pružanje i kvalitet.

Iz ovog razloga, ULOBA nastavlja sa svojom kampanjom za promjenu zakona, sa stavom da bi personalna asistencija trebala postati individualno pravo i da bi se trebala sa opštinskog nivoa prebaciti na državni. ULOBA vjeruje da se personalna asistencija razlikuje od ostalih socijalnih usluga koje pružaju lokalne vlasti te da niko drugi ne bi trebao nad njom imati kontrolu nego osoba sa invaliditetom. Rastući broj zainteresovanih strana u ULOBA-i dokazuje činjenicu da osobe sa invaliditetom preferiraju usluge koje kontrolišu i vode korisnici, kao i činjenicu da takve usluge podržavaju i lokalne vlasti.

Dodatne informacije: ULOBA, e-mail: adm@uloba.no, internet stranica: www.uloba.no.

Pitanja za diskusiju:

- ▶ Ukoliko vaša organizacija već sprovodi pilot program, na kojim način to možete iskoristiti da utičete na promjene u politici?
- ▶ Postoje li u vašoj državi organizacije koje pružaju kvalitetne usluge bazirane u zajednici sa kojima biste mogli sarađivati po pitanju aktivnosti za lobiranje?

Ostale predložene aktivnosti

Podizanje svijesti

Vrlo je vjerovatno da će svako zagovaračko djelovanje kojim se bavite u nekoj mjeri uticati na podizanje svijesti o pravima osoba sa invaliditetom i kršenju ljudskih prava sa kojima se oni svakodnevno suočavaju. Međutim, drugi važan segment zagovaranja će biti istraživanje i ispitivanje stereotipa i negativnog imidža osoba sa invaliditetom. Primjer aktivnosti za podizanje svijesti je javna kampanja bogata predstavljanjem osoba sa invaliditetom kao članova društva koji žive i rade u zajednici (upotreba letaka, postera i promotivnih videa). Neke grupe takođe organizuju i humanitarne koncerte, dodjele nagrada, izložbe i druge kulturne događaje koji su otvoreni za javnost, i na taj način za određeno pitanje stižu pažnju šire ciljne skupine nego što bi to uspjeli sa nekim drugim događajem. Događaji koji se organizuju sa ciljem podizanja svijesti takođe se mogu iskoristiti kao prilike za prikupljanje sredstava. (Pogledati primjere na kraju ovog poglavlja i u dodatku 3.)

*Igre u Ability Parku, Mađarska
(pogledati analizu slučaja u dodatku 3)*

© Ability Park

Održavanje govora

Ovo je drugi primjer aktivnosti za podizanje svijesti. Često se koristi u pokretu za ljudska prava, pri čemu žrtve narušavanja ljudskih prava govore o svojim iskustvima u lokalnim zajednicama, školama, univerzitetima, crkvama i na drugim važnim događajima, kojima prisustvuju donosioci odluka i druge važne i uticajne grupe. Neke osobe sa invaliditetom bi takođe rado pričale o svojim iskustvima. Na primjer, tokom kampanje protiv nasilja u školama u Škotskoj (opisanoj u dodatku 3), osobe sa intelektualnim poteškoćama (samozagovarači) išli su u lokalne škole kako bi razgovarali sa djecom i mladim osobama o tome kako na njih utiče nasilje.

Podrška slavnih

Pronalaženje nekog poznatog ko će obnašati funkciju vašeg 'ambasadora' moglo bi doprinijeti tome da donosioci odluka i javnost imaju više razumijevanja za vaš rad. Još uvijek su široko zastupljene razne predrasude i diskriminacija kada su u pitanju osobe sa invaliditetom, naročito osobe sa smanjenom intelektualnom sposobnošću i/ili osobe sa poteškoćama mentalnog zdravlja. Neke slavne osobe su voljne pomoći da se ukaže na takve negativne stavove. Slavna osoba koja je lice sa invaliditetom, ili neka koja u porodici ima osobu sa invaliditetom, će možda posebno željeti da pomognu.

Sudske parnice

Ovo je veoma specifična aktivnost kojoj pristupaju samo one organizacije koje posjeduju odgovarajuću stručnost i osoblje obučeno u zakonskom smislu. Ipak, povoljne odluke sudova takođe mogu pomoći u procesu postizanja promjene zakona i tretmana osoba sa invaliditetom. Pored situacija u kojima se parnice vode u nadležnosti domaćih sudova, određeni slučajevi se mogu iznijeti i pred Evropski sud za ljudska prava te se kolektivne tužbe mogu predavati Evropskom komitetu Vijeća Evrope za socijalna prava (pri čemu država potpisuje dodatne protokole). Evropski sud pravde odlučuje o slučajevima unutar zakonskog okvira Evropske unije. Uspješno okončani sudski procesi mogu izvršiti određeni pritisak na vladu da izvrši promjene pravilnika ili da donese nove zakone, ili da jednostavno implementira postojeće pravilnike ili zakone. Takvi procesi takođe mogu pomoći da se pažnja javnosti usmjeri na neko određeno pitanje.

Šta je kampanja?

Kampanja je generalno dugoročna aktivnost koja kombinuje mnogobrojne aktivnosti o kojima se prethodno diskutovalo. Kampanje mogu trajati i do nekoliko godina, zavisno od vremena koje je potrebno da se određeni cilj ostvari. Neke kampanje kombinuju praćenje i izvještavanje (obično u pripremnoj fazi) uz aktivnosti lobiranja, podizanje svijesti, proteste i medijski rad, često uz traženje podrške poznatih pojedinaca koji postaju i promotori određenog pitanja. Kampanje zahtijevaju više resursa nego individualne aktivnosti (s obzirom da njihova organizacija i implementacija traju duže), što je razlog zbog kojeg se one često organizuju kroz zajednički trud određenog broja organizacija.

Rad sa medijima

Rad sa medijima je način da upotrijebite svoje ostale zagovaračke aktivnosti. On je važan iz niza razloga (pogledati tabelu u nastavku). Budite svjesni da su osobe sa invaliditetom – naročito osobe sa smanjenom intelektualnom sposobnošću i osobe sa poteškoćama mentalnog zdravlja – u medijima često prikazane na vrlo negativan način. Stoga biste se prije saradnje s medijima trebali pobrinuti da novinari sa kojima ćete raditi dobro razumiju i shvate pitanja o kojima planirate diskutovati. Jedan od načina da se ukaže na nesporazume i pogrešna shvatanja kada je u pitanju invaliditet i da se suzbiju negativni stavovi prikazani u medijima je da se novinarima ponude smjernice i/ili obuke o pitanjima koja se tiču invaliditeta.³⁰

Ključni element rada sa medijima je poslati jasnu poruku čitaocima (ili, u slučaju televizije/radija, gledaocima/slušaoocima).

Zašto je rad medija važan?³¹

- ▶ Da biste uvrstili svoje pitanje u politički program rada;
- ▶ Da biste učinili pitanje vidljivim i vjerodostojnim unutar političke debate;
- ▶ Da biste informisali javnost o svom pitanju i predloženom rješenju;
- ▶ Da biste angažovali saveznike;
- ▶ Da biste promijenili javne stavove i ponašanja;
- ▶ Da biste uticali na donosioce odluka;
- ▶ Da biste prikupili novčana sredstva za svoj rad.

Korisni savjeti o tome kako da osmislite svoju poruku³²

- 1. Trebate znati koja je vaša ciljna grupa.** Razmislite i o tome ko je ili ko bi mogao biti zainteresovan za vaše pitanje na lokalnom, regionalnom i državnom nivou. Vrlo je vjerovatno da će to biti isti oni ljudi koje ste okarakterisali kao zainteresovane/interesne strane (pogledati poglavlje 3). Prije nego što formirate svoju poruku, takođe trebate razmotriti šta je to što vaša ciljna grupa već zna, kao i šta je to što bi moglo biti u njihovom najboljem interesu.

³⁰ Projekat „Real Live Media“ ima za cilj da osnaži osobe sa intelektualnim poteškoćama kako bi mogli efikasno saradivati sa medijima, i kako bi mogli koristiti medije kao partnera u promovisanju socijalne inkluzije osoba sa intelektualnim poteškoćama ili višestrukim invaliditetom. Dodatne informacije: www.realivemedia.org.

³¹ Prilagođeno iz „*The New Weave of Power, People & Politics: The Action Guide for Advocacy and Citizen Participation*“, autori: Vene Klasen Lisa i Valerie Miller (Stylus Publications, 2007. godine).

³² Pogledati prethodnu fusnotu.

2. **Trebate biti upoznati sa svojim političkim okruženjem i trenutnim vremenom.** To znači da trebate biti obazrivi po pitanju kreiranja svoje poruke. Ukoliko se u medijima već objavljivalo mnogo priča o zlostavljanju u institucijama, vjerovatno nećete željeti da dodajete na to samo još jednu priču, nego biste se trebali fokusirati na rješenja i alternative.
3. **Neka vaša poruka bude jednostavna i kratka.** U biti, ovdje se radi o tome da svi, nevezano za njihovu upućenost u temu, mogu razumjeti ono što govorite. Važno je izbjegavati žargonski govor i pojmove koji bi se mogli pogrešno protumačiti. Na primjer, kada spominjete „samostalni život“, pobrinite se da bude jasno da se pri tome ne misli na to da osobe sa invaliditetom žele živjeti u izolaciji, bez ikakve podrške.
4. **Koristite priče i ispovijesti iz stvarnog života.** Na primjer, Udruženje za promociju inkluzije (Hrvatska) kreiralo je javnu kampanju sa citatima osoba sa invaliditetom koji su nekada živjeli u institucijama a sada su uključeni u zajednicu. Jedan citat je glasio „U instituciji nisam imao nikakvu PRIVATNOST...sada živim u svom stanu“ a slijedio je tekst člana 12 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima koji kaže: Niko ne smije biti izložen neosnovanom uplitanju u privatnost, porodicu, dom ili papire, niti napadima na čast i ugled.
5. **Koristite precizan i moćan jezik, te aktivne glagole.** Na primjer, Udruženje za promociju inkluzije (Hrvatska) kreiralo je slogan *Institucije su slijepo ulice*. Ovaj slogan nagovještava da postoji i prihvatljivije zamjensko rješenje. Ovaj slogan je puno bolje rješenje nego da samo kažete *Zatvorite institucije*, jer to stvara dojam da su veći problem zgrade same po sebi nego nedostatak usluga unutar zajednice.
6. **Koristite jasne činjenice i brojeve kreativno.** Pitanja na koja treba odgovoriti su: Šta je problem/pitanje? Šta su uzroci? Ko je pogođen i kako? Ko je odgovoran? Šta je rješenje i šta javnost/donosioци odluka mogu poduzeti kako bi pomogli? Kako biste dali odgovore na ova pitanja, možda će biti potrebno da obavite neka dodatna istraživanja, a možda ustanovite i da već raspolazete dovoljnom količinom informacija, npr. u postojećim izvještajima.
7. **Prilagodite poruku sredini.** Ovo se odnosi na ono što najbolje prolazi na televiziji, radiju, internetu i u štampanim medijima. Ukoliko niste sigurni, možete se posavjetovati sa novinarom koji vam je prijatelj ili nekim drugim stručnjakom iz oblasti medija.
8. **Dozvolite ciljnoj grupi da sami dođu do zaključka.** Ne preporučuje se dogmatski pristup, nego se savjetuje da predstavite činjenice i da dozvolite ljudima dozvolite da sami formiraju stav o određenom pitanju. Vaš je zadatak samo da ponudite ubjedljive argumente, ne i da ljudima govorite šta treba da misle.
9. **Podstaknite ciljnu grupu da nešto poduzme.** Morate biti jasni po pitanju onoga što donosioци odluka, javnost i ostali članovi vaše ciljne grupe mogu poduzeti kako bi podržali vaš slučaj.
10. **Predstavite moguće rješenje.** Jednostavnim jezikom, trebate biti u stanju da iznesete svoj prijedlog rješenja.

Član Odbora Evropske mreže za samostalni život učestvuje u intervjuima za lobiranje prema Evropskom parlamentu tokom Vožnje za slobodu u Strazburu

Kako saradivati sa medijima?

Dvije najčešće aktivnosti koje možete poduzeti su **izdavanje saopštenja za javnost**³³ i organizovanje **konferencije za novinare**. Konferencije za novinare se u većini slučajeva koriste za objavljivanje izvještaja i pokretanje kampanje. Takođe se mogu organizovati kao reakcija na neko pitanje koje je već primilo mnogo pažnje javnosti, u slučajevima kada mediji traže vaš odgovor ili vi smatrate da je to važno.

Zbog velikog broja konferencija za novinare kojima oni prisustvuju svaki dan, male su šanse da će se odazvati vašem pozivu osim ako se ne radi o nekom aktuelnom pitanju. U većini slučajeva je bolje da izdate saopštenje za javnost i pošaljete ga svojim ličnim kontaktima u medijima. Izgradnja mreže svojih ličnih kontakata (novinara koji su zainteresovani za socijalna pitanja i položaj osoba sa invaliditetom) je poželjnija nego slanje saopštenja nekim nepoznatim redakcijskim službenicima.

U nekim državama, dobrim načinom za sticanje publiciteta smatra se i pisanje **pisma uredniku** (koje obično biva objavljeno na početku novina ili magazina). Pisma urednicima moraju predstavljati odgovor na članak/vijest objavljenu u nedavnom izdanju, a mogu predstavljati i dobar način za promovisanje pitanja koje se drugačije ne može izvesti. Na primjer, pismo uredniku bi mogao biti odgovor na incident u jednoj od ustanova, uz isticanje da je način za rješavanje tog problema obezbjeđivanje zamjene za institucionalnu skrb, i uz objašnjenje načina na koji se mogu razviti usluge koje će biti bazirane na nivou zajednice.

³³ Za primjere saopštenja za javnost u vezi sa životom u zajednici, molimo posjetite internet stranicu ECCL-a, sekcija pod nazivom „News (vijesti)“ pomoću ovog linka <http://www.community-living.info/?page=233>.

Korisni materijali u radu sa medijima i u zagovaračkom radu:³⁴

Koje god zagovaračke aktivnosti da poduzimate, bit će vam potrebni određeni materijali kojima ćete pojasniti ko ste vi, svoju misiju, glavne sfere vašeg djelovanja, i gdje ljudi mogu saznati više o vašoj organizaciji.³⁵

▶ **Leci.** Oni mogu biti uopšteni, o vašoj organizaciji, ili mogu biti povezani sa nekom određenom aktivnošću ili kampanjom.

▶ **Informativne brošure.** One se mogu koristiti kako bi se detaljnije pojasnili uslovi i koncepti koje primjenjujete u svom radu. Možete, na primjer, imati informativne brošure o UN Konvenciji o pravima osoba sa invaliditetom, o životu u zajednici, o direktnim isplatama itd.

▶ **Izveštaji.** Kada idete na sastanke sa donosiocima odluka ili kada saradujete sa medijima, izvještaji mogu biti koristan način za pružanje dodatnih informacija.

▶ **FAQ (Najčešće postavljena pitanja).** Sastavite listu pitanja koja se često pojavljuju u procesu lobiranja ili u medijima, i ponudite sažete odgovore. Možete izabrati pitanja na način da pokrijete najvažnije tačke koje se tiču vašeg djelovanja. Na sličan način, možete kreirati „mitove i činjenice“ u vezi sa pitanjem na kojem radite. (Za primjere pogledajte najčešće zablude o samostalnom životu u rječniku.)

▶ **Novine.** Štampane ili dostupne na internetu, novine su dobar način da objavite novosti o svom zagovaračkom radu. Takođe možete zamoliti stručnjake, osobe sa invaliditetom i ostale koji vas podržavaju da kroz razgovor daju svoj doprinos za temu koja se tiče vaših zagovaračkih aktivnosti.

▶ **Video snimci.** Primjere video snimaka koji se koriste u ove svrhe možete preuzeti sa internet stranice Evropske koalicije za život u zajednici. Oni obuhvataju i video snimak koji je kreiralo Udruženje za promociju inkluzije, Hrvatska, pod nazivom „Živi dokaz: pravo na život u zajednici“ (prikazan na Glavnoj skupštini UN-a prilikom stupanja na snagu UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom) te ULOBA-in video snimak o personalnoj asistenciji u Norveškoj.

▶ **Saopštenja za javnost.** Ona se koriste kako bi se javnost informisala o određenom pitanju ili aktivnosti kojom se bavite. Saopštenja za javnost se obično izdaju na početku neke aktivnosti ili kampanje, ili u nekom ključnom momentu tokom vašeg zagovaračkog rada. Prije nego što napišete svoje prvo saopštenje za javnost, bilo bi dobro da se posavjetujete sa nekim ko radi u medijima o tome koje informacije treba da iznesete i koji format da koristite (dužina, stil, itd.).

▶ **Internet stranice.** One su odličan način za komuniciranje sa drugim organizacijama i sa javnosti. Jako je dobro posjedovati internet stranicu o organizaciji ili internet stranicu posebno posvećenu vašoj kampanji. Trebate imati na umu da, ipak, nemaju svi pristup internetu, stoga bi informacije trebale biti dostupne i u drugim formatima (kao što su leci, poster, itd.).

³⁴ Neke od preporuka su prilagođene iz Priručnika Evropskog centra za prava Roma *Znati svoja prava i boriti se za njih: Vodič za romske aktiviste*, dostupno na: <http://www.errc.org/db/00/D6/m000000D6.pdf>.

³⁵ „Zajednica za sve“ *Skup alata*, kreirano od strane grupe organizacija u SAD-u, sadrži resurse koje su organizacije koristile u kampanjama za život u zajednici (kao što su pisma, izjave, internet stranice itd.). Pružit će vam dodatne ideje o tome koju vrstu materijala možete koristiti u svom radu sa medijima i u zagovaračkom djelovanju. Dostupno na: <http://thechp.syr.edu/toolkit/>.

- **Poster.** Dobre kampanje takođe sadrže i snažnu vizuelnu komponentu. Poster se mogu koristiti da bi se javnost informisala o vašoj kampanji i da bi se, u isto vrijeme, podigla svijest o pitanju koje je u središtu vaše kampanje.

Majice koje je osmislila ULOBA, Norveška

Poster koji je kreiralo Udruženje za promociju inkluzije, Hrvatska

Primjeri aktivnosti za podizanje svijesti

Dnevna potrošačka korpa, Rumunija

Kako bi se podigla svijest o lošem standardu života osoba sa invaliditetom u Rumunji, fondacija Pentru Voi iz Temišvara organizovala je kampanju pod nazivom 'Dnevna potrošačka korpa'. Napravili su korpu koja je sadržavala primjere onoga što se moglo kupiti od dnevnih prihoda jedne osobe sa invaliditetom. To je pokazalo kako je taj iznos novca dovoljan tek za kupovinu doručka za jednu osobu – mali komad hljeba, jogurt i 100 g salame. Kao rezultat ove kampanje za podizanje svijesti, iznos mjesečne novčane pomoći za osobe sa invaliditetom se povećao sa 8 na 50 eura mjesečno.³⁶

³⁶ Dodatne informacije o zagovaračkim aktivnostima Pentru Voi fondacije možete pronaći u publikaciji *Zagovaranje i lobiranje za život u zajednici za osobe sa intelektualnim poteškoćama*, autor-Laila Onu, Pentru Voi i Inkluzija Rumunija, 2006. Publikacija je dostupna na zahtjev od ECCL-a.

Izložba fotografija, Hrvatska

U septembru 2007. godine, u Zagrebu, Hrvatska, organizovana je izložba fotografija pod nazivom 'Life All Inclusive' na kojoj su prikazani radovi poznatog fotografa Damira Fabijanića. U saradnji sa Udruženjem za promociju inkluzije (API) on je zabilježio svakodnevni život osoba sa intelektualnim poteškoćama koje žive u zajednici. Izložbom se obilježilo 20 godina umjetničkog rada kao i 10. godišnjica Udruženja za promociju inkluzije, a sponzori izložbe bili su Ministarstvo kulture, Opštinski odjel za kulturu, obrazovanje i sport, Inicijativa otvorenog društva za mentalno zdravlje i API. Fotografije su bile izložene u galeriji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

***Dodatne informacije:** Fondacija Pentru Voi, e-mail: pentruvoi@pentruvoi.ro, internet stranica: www.pentruvoi.ro/index_en.htm; Udruženje za promociju inkluzije, e-mail: inkluzija@inkluzija.hr, internet stranica: www.inkluzija.hr.*

Pitanja za diskusiju:

- ▶ Možete li uvrstiti podizanje svijesti u bilo koji od svojih postojećih programa?
- ▶ Na koji način možete prilagoditi svoje aktivnosti za podizanje svijesti različitim ciljnim grupama, kao što su djeca i mlade osobe, osoblje u institucijama za osobe sa invaliditetom, radnici iz sektora prevoza, učitelji itd.?

**Najvažnije što trebate zapamtiti je to da
vi MOŽETE promijeniti stvari. SADA je vrijeme da počnete!**

Nikada nemojte sumnjati u to da mala grupa promišljenih i odlučnih građana može promijeniti svijet; zapravo je to jedino što je mijenjalo svijet do sad.

Margaret Mead

DODATAK 1

Rječnik relevantnih pojmova

Kao što je naglašeno u poglavlju 3, ključni faktor za uspjeh u dostizanju promjene u politici je slanje jasnih poruka. Ovaj rječnik pojašnjava osnovne pojmove kao što su 'život u zajednici', 'samostalni život', 'socijalni model invaliditeta', 'institucija' i 'deinstitucionalizacija'.

Život u zajednici

Pojam 'život u zajednici' se odnosi na to da se osobama sa invaliditetom treba omogućiti da žive u svojim zajednicama kao ravnopravni građani, uz podršku koja im je potrebna da bi učestvovali u svakodnevnom životu, da bi živjeli u svojim vlastitim domovima sa svojim porodicama, išli na posao, išli u školu i da bi bili dio svih drugih aktivnosti unutar zajednice. To takođe podrazumijeva i mogućnost donošenja odluka i dostojanstvenog života.

Da bi se pojedincima pružila podrška da žive normalan život, potrebno im je omogućiti pristup savremenim sistemima i uslugama koje su dostupne i sveopštoj populaciji, kao i pristup prilagođenom tipu individualne podrške.

U ovom priručniku se koristi pojam 'život u zajednici' jer je većina osoba upoznata sa njegovim značenjem. Drugi često korišten pojam je '**samostalni život**' ili, kada su u pitanju osobe sa intelektualnim poteškoćama, '**život uz podršku**'. Kao ni za život u zajednici, ni za ove pojmove ne postoji precizna definicija – u biti, svi ti pojmovi se odnose na normalan život.

Deinstitucionalizacija

Deinstitucionalizacija je “zamjena institucija sistemom usluga unutar zajednice”.³⁷ Radi se o izvođenju ljudi iz institucija i o tome da im se, kroz stvaranje uslova za pružanje neophodne podrške, pomogne da žive u zajednici. Deinstitucionalizacija takođe obuhvata i uviđanje različitih potreba koje imaju osobe sa invaliditetom kao i pružanje podrške kako bi oni mogli voditi normalan život unutar zajednice.

Deinstitucionalizacija se ne završava zatvaranjem institucija. Dug je put do toga da se osigura kvalitetna i svakom pojedincu posebno prilagođena podrška za osobe sa invaliditetom kako bi one živjele u zajednici. Važno je pobrinuti se da principi i prakse iz institucija ne budu primijenjeni u zajednici.

Direktne isplate

Direktne isplate (takođe poznate kao 'personalni budžet') su novčane isplate koje se vrše prema pojedincima sa invaliditetom (ili u nekim slučajevima roditeljima djece sa invaliditetom) sa ciljem da im se omogući da samostalno mogu izabrati vid podrške koju žele za sebe (npr. personalna asistencija) umjesto da im se govori koje usluge treba da koriste. Direktne isplate pojedincima pružaju veći izbor i kontrolu nad načinom na koji se to pružanje podrške organizuje te im omogućavaju da žive samostalno unutar zajednice. Bez sistema direktnih isplata većina ljudi sa invaliditetom ne može sebi priuštiti personalnu asistenciju i primorani su osloniti se na usluge institucija.

Direktne isplate su dostupne u određenom broju evropskih zemalja uključujući UK (pogledati analizu slučaja u poglavlju broj 3), Švedsku, Norvešku i Holandiju.

Skrbništvo/starateljstvo

Skrbništvo/starateljstvo je zakonski sporazum koji dozvoljava osobi ('skrbniku/staratelju') da donosi odluke u ime druge osobe za koju sud (ili u nekim slučajevima drugo administrativno tijelo) smatra da nije u stanju da samostalno donosi odluke. Osobe koje su pod nečijim starateljstvom u zakonskom smislu gube sposobnost (dijelom ili u potpunosti) da postupaju po svojoj volji ili da donose odluke same za sebe. U mnogim slučajevima to znači da one ne mogu glasati, sklapati brakove, otvarati račune u banci, osnovati organizaciju itd. U praksi, mnogim osobama pod starateljstvom se uskraćuju njihova temeljna ljudska prava. Često se odluke o tome da se nekome dodijeli staratelj donose bez znanja te osobe.

---

³⁷ Mansell, J. (2006). *Deinstitucionalizacija i život u zajednici: Napredak, problemi i prioriteti*. Journal of Intellectual and Developmental Disability, Izdanje 31(broj 2), pp. 65–76.

Jednu od zamjena za starateljstvo predstavlja i sistem 'donošenja odluka uz podršku'. U tom slučaju, osobi se pruža neophodna podrška kako bi ona bila u stanju da samostalno donese odluku.

Ugrožavanje ljudskih prava u institucijama

Kada se govori o modelu života unutar zajednice, treba posebno istaći da se osobama koje žive u institucijama osporavaju mnoga od njihovih osnovnih ljudskih prava. Član 19 (Živjeti samostalno i biti uključen u zajednicu) UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom ističe pravo tih osoba da žive u zajednici, ali unutar Konvencije postoji još mnogo prava koja se osporavaju osobi koja živi u instituciji. Čak i ako određena država nije ratifikovala UN Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom, na uvažavanje ovih prava obavezali su je domaći zakoni (kao što su ustav i druge antidiskriminatorske odredbe) i ostali međunarodni sporazumi koje je ratifikovala, kao što je Evropska konvencija o ljudskim pravima, Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima, Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o pravima djeteta itd. (pogledati dodatak 2 za dodatne informacije.)

Neka od narušavanja ljudskih prava koja se najčešće pojavljuju unutar institucija su:

▶ *Nedostatak pristupa obrazovanju i zaposlenju*

Osobe u institucijama imaju ograničene ili nikakve mogućnosti za pristup obrazovanju, prilikama za obučavanje ili zaposlenje. Djeci sa invaliditetom koja odrastaju u institucijama se često uskraćuje obrazovanje kao i prilika za zdrav razvoj.

▶ *Nedostatak principa individualizacije u uslugama*

Institucije funkcionišu po principu "jedna veličina pristaje svima" uz malo ili nimalo prilagođavanja načina svog rada kako bi se ispunile pojedinačne potrebe onih koji tu borave. Grupna tretiranja i okorjelost rutine su dio svakodnevnog života. Oni koji tu borave sve moraju da rade u strogo određenim terminima koji su usklađeni sa potrebama zaposlenih, i imaju ograničene izbore kada su u pitanju svakodnevne odluke, poput toga šta obući, kada se probuditi a kada otići u krevet, šta jesti itd.

▶ *Zlostavljanje i zanemarivanje*

Zlostavljanje se može desiti i u institucijama i u zajednici. Međutim, depersonaliziranje i izolacija, aspekti koji karakterišu život u instituciji, povećavaju šanse za zlostavljanje. Institucije su takođe manje otvorene prema opciji javnog ispitivanja nego sistemi usluga koji postoje unutar zajednice.

Samostalni život

Ovo je drugi termin koji se često koristi kada se misli na vođenje normalnog života. Samostalni život je osnovno ljudsko pravo i podrazumijeva da osobe sa invaliditetom treba da imaju istu mogućnost izbora, kontrole i slobode kao i svaki drugi građanin u svom domu, na poslu i kao član zajednice.

Koncept samostalnog života jasno ističe da se od osoba sa invaliditetom ne očekuje da žive bez ikakve podrške. To ne znači da osobe sa invaliditetom 'rade sve same za sebe', ali znači da svaka praktična podrška koja im može pomoći treba biti zasnovana isključivo na njihovim ličnim izborima i željama.³⁸

Samostalni život se bazira na **socijalnom modelu invaliditeta** i ideja samostalnog života razvijena je kroz pokret osoba sa invaliditetom. Samostalni život je zasnovan na sljedećim principima:³⁹

- ▶ Oni koji najbolje poznaju potrebe osoba sa invaliditetom kao i način na koji se te potrebe mogu ispuniti su te osobe sa invaliditetom lično;
- ▶ Osobe sa invaliditetom bi trebale biti uključene u procese stvaranja politika i donošenja odluka po pitanjima koja se tiču njihovih života;
- ▶ Osobe sa invaliditetom bi trebale biti u potpunosti integrisane u zajednicu kao ravnopravni građani;
- ▶ Osobe sa invaliditetom trebale bi imati isti pristup svim pogodnostima, servisima i strukturama, uključujući smještaj, zdravstvenu njegu, uređaje za pružanje podrške, sistem usluga za personalnu podršku, obrazovanje, zaposlenje, komunikaciju, prevoz, te fizičko i kulturno okruženje.

Najčešće zablude o samostalnom životu i životu u zajednici

- ▶ **MIT** Samostalni život je samo za osobe sa blagim i umjerenim oblicima invaliditeta koje mogu samostalno živjeti. Neke osobe imaju previsok stepen invaliditeta da bi mogle samostalno živjeti unutar zajednice.

ČINJENICA Samostalni život nije isto što i živjeti nezavisno. Samostalni život ne podrazumijeva da neko sve mora obavljati sam, nego da ima podršku koja mu je potrebna i onda kada mu je potrebna. Tu se radi o tome da osobe imaju kontrolu i mogućnost izbora kada su u pitanju odluke koje donose o ključnim stvarima u svom životu. Samostalni život je za svakoga.

- ▶ **MIT** Dovoljno je samo ponovo obezbijediti sistem usluge u zajednici (na primjer zatvoriti instituciju i preseliti ljude u obične kuće u običnim ulicama) da bi se osigurale kvalitetne usluge bazirane na nivou zajednice.

ČINJENICA Lokacija nije presudna. Život u maloj kući unutar zajednice ne mora nužno predstavljati život u zajednici. Usluge u zajednici mogu takođe poprimiti institucionalni karakter ukoliko unutar njih postoje rigidne navike i ukoliko nisu bazirane na potrebama i željama onih osoba koje su korisnici tih usluga.

³⁸ Izvor: Ured za pitanja invaliditeta, *Samostalni život: Umrežena vladina strategija po pitanju samostalnog života za osobe sa invaliditetom, februar 2008. godine, str. 29*, dostupno na:

http://www.officefordisability.gov.uk/working/independentlivingstrategy.asp?cids=Google_PPC&cre=DPAC_ODI.

³⁹ Izvor: Institut za samostalni život, Švedska. Dodatne informacije: <http://www.independentliving.org>.

- ▶ **MIT** Osobe sa invaliditetom vole živjeti u institucijama zajedno sa mnogo drugih osoba sa invaliditetom. Ovo je takođe i sigurnije jer bi ljudi trebali biti zaštićeni od svih rizika koja sa sobom nosi život u zajednici.

ČINJENICA Mnogo ljudi cijeli svoj život mora provesti u institucijama, bez ikakve mogućnosti da donesu odluku, a za život u zajednici čak i ne znaju. Njima bi trebala biti data prilika da iskuse život u zajednici i da sami odluče o tome gdje i sa kim žele da žive. Istraživanja konstantno pokazuju da su uslovi za život koje institucije nude lošijeg kvaliteta za osobe sa invaliditetom.

- ▶ **MIT** Osobe sa ozbiljnim i teškim invaliditetom nisu u stanju da donose odluke.

ČINJENICA Svako je, uz pravu podršku, u stanju da donese odluku. Osobe sa ozbiljnim i teškim invaliditetom takođe mogu izraziti svoje preferencije. Ljudima u njihovoj blizini su potrebne određene vještine i znanja o toj osobi kako bi mogli bolje razumjeti želje i osjećanja osobe sa invaliditetom. Ipak, mnoge osobe koje su živjele u institucijama nikada nisu imale ni priliku da donesu odluku, niti znaju da postoje neke drugačije opcije. Dok se ljudima ne pruži prilika da iskuse ove zamjenske opcije, oni ne mogu ispravno odlučiti.

- ▶ **MIT** Samostalni život/život u zajednici je veoma skup, samo bogate države ga mogu priuštiti.

ČINJENICA Trošak koji pravi pružanje ovakve podrške varira od države do države. Uglavnom, količina podrške unutar zajednice se može prilagoditi potrebama pojedinca. To znači da je za neke osobe život u zajednici jeftinija opcija od institucionalne njege, dok za neke druge može da košta više. Život u zajednici pruža bolje uslove za život osobama sa invaliditetom i bolja je opcija po pitanju utroška novca.

- ▶ **MIT** Život u zajednici funkcioniše dobro u nekim državama ali možda ne bi tako funkcionisao u zemljama sa drugačijom tradicijom, kulturom i administrativnim sistemima.

ČINJENICA Život u zajednici se uspješno implementira u mnogim zemljama sa različitim tradicijama i administrativnim sistemima. Njegov uspjeh nije vezan za neki posebni državni model socijalne zaštite. Postoje razlike na lokalnom nivou (na primjer ko pruža podršku, kako se to finansira itd.) ali osnovni principi su svugdje isti.

Institucija

Postoje različiti pristupi definiciji institucije. Neke definicije se baziraju na broju smještajnih jedinica unutar tog prostora, npr. institucija je prostor sa 30 ili više jedinica. Ova definicija može biti korisna kada je u pitanju prikupljanje podataka, opisivanje trendova i praćenje napretka u procesu deinstitutionalizacije. Ipak, instituciju ne definiše samo njena veličina. Veličine – naročito neke velike dimenzije – su samo indikator onoga što u osnovi uslugu i čini 'institucionalnom'.

Bolji način da se definiše institucija bio bi da se kaže: Institucija je bilo koje mjesto u kojem su ljudi koji se smatraju osobama sa invaliditetom izolovani, isključeni i/ili primorani da žive skupa. Institucijom se takođe smatra svako mjesto u kojem ljudi nemaju, ili im nije dozvoljeno da imaju kontrolu nad svojim životima i svakodnevnim odlukama.⁴⁰

Institucionalni model se smatra neadekvatnim u mnogim državama i institucije su zamijenjene podrškom kroz sisteme usluga unutar zajednice. U ovim zemljama je zaključeno da su, bez obzira na to koliko se novca potroši na institucije ili u kojoj je mjeri osoblje stručno i posvećeno svom poslu, karakteristike institucionalne njege takve da je iznimno teško ili čak nemoguće obezbijediti kvalitetan život osobama sa invaliditetom (što je ujedno i značenje člana 19 UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom).

Pravna sposobnost

Pojam 'pravna sposobnost' se odnosi na sposobnost donošenja odluka. Neke su države razvile sistem zakona kojim se reguliše donošenje odluka u ime onih koji nisu u stanju samostalno da donesu odluke. Na primjer, u Engleskoj i Walesu, Zakon o pravnoj sposobnosti predviđa okolnosti u kojima se odluke mogu donijeti u ime osobe koja to nije u stanju sama uraditi, uključujući i kriterij po kojem svaka odluka koja se donese mora biti u najboljem interesu te osobe. Međutim, taj Zakon takođe podrazumijeva da se prvo mora pretpostaviti da su osobe u stanju donijeti odluke same za sebe, ukoliko se ne dokaže drugačije, i da se osoba ne smije smatrati nesposobnom za donošenje odluka ako se prethodno nisu poduzeli svi izvodljivi koraci koji bi toj osobi eventualno pomogli da donese odluku.

Personalna asistencija⁴¹

Personalna asistencija pomaže osobama sa invaliditetom da žive samostalno pružajući im praktičnu pomoć u aktivnostima svakodnevnog života, kao što su ustajanje, oblačenje, ishrana, kretanje, rad itd.

Personalna asistencija se razlikuje od ostalih usluga koje uključuju pružanje praktične pomoći po tome što je ona samousmjerena i kontroliše se i osmišljava u potpunosti od strane svakog pojedinačnog korisnika. Ta osoba odlučuje o tome ko će joj pomagati, kakvu vrstu podrške želi da prima, kada, gdje i kako. To takođe znači da korisnici pojedinačno mogu angažovati i obučavati svoje personalne asistente, upravljati njihovim radom i ukoliko je to potrebno i otpustiti ih.

⁴⁰ To je definicija Evropske koalicije za život u zajednici.

⁴¹ Izvor: John Evans, *Samostalni život i direktne isplate u Evropi*, predstavljeno na godišnjoj konferenciji „Rethink Disability“ Ipswich, 7. novembar 2003. godine, dostupno na: <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/evans/Ipswich%20Talk%202003.pdf>

Personalna asistencija nije ograničena samo za osobe sa smanjenim fizičkim i senzornim sposobnostima – njeni korisnici su takođe i osobe sa intelektualnim poteškoćama i problemima mentalnog zdravlja. Važno je i da osobe kojima je potrebna pomoć oko upravljanja po pitanju personalne asistencije dobiju podršku.

Postoje različiti modeli personalne asistencije: osobe sa invaliditetom mogu koristiti **direktne isplate** kako bi zaposlili svoje personalne asistente ili se to može organizovati kroz organizacije i druge agencije kojima upravljaju korisnici.

Socijalni model invaliditeta

Socijalni model invaliditeta je nastao kao odgovor na tradicionalni, medicinski model invaliditeta po kojem se smatralo da je invaliditet medicinski problem pojedinca. Socijalni model uviđa i barijere u društvu – nedostatak adekvatnog smještaja, pristupačnih sistema prevoza i personalne asistencije kao i diskriminatorne stavove – kao glavne probleme zbog kojih su osobe sa raznim poteškoćama fizičke, mentalne ili senzorne prirode isključene iz sudjelovanja u društvu, i zbog kojih su njihove mogućnosti ograničene. Iako socijalni model ne osporava stepen poteškoća i ograničenja koji neko može imati po pitanju svoje funkcionalnosti, po njemu se ipak smatra da je invaliditet plod našeg društva i da većina problema sa kojima se susreću osobe sa invaliditetom nisu rezultat njihovih ličnih poteškoća sa kojima se nose, nego da su ih stvorile barijere u društvu.

Tabela koja slijedi oslikava razliku između ta dva modela.

Medicinski model	Socijalni model
Nije u stanju ući u zgradu jer se ne može popeti uz stepenice	Nije u stanju ući u zgradu jer ne postoje rampe niti liftovi
Nije u stanju otvoriti teška vrata jer se ne može koristiti svojim rukama	Nije u stanju otvoriti vrata jer su previše teška i ne funkcionišu na električni pogon
Ima poteškoće pri kretanju po gradu zbog oštećenog vida	Nije u stanju kretati se po gradu jer ne postoje zvučni signali na prometnim raskrsnicama niti u javnom prevozu
Nije u stanju razumjeti složene pisane tekstove zbog poteškoća po pitanju učenja	Tekstovi su previše komplikovani a može se koristiti razumljiv jezik i format jednostavan za čitanje

Život uz podršku⁴²

Pojam 'život uz podršku' se koristi naročito kada su u pitanju osobe sa intelektualnim poteškoćama. To podrazumijeva takav oblik (organizovane) podrške koja osobama sa intelektualnim poteškoćama omogućava da žive u svojim domovima umjesto u drugim vrstama domova za boravak.

⁴² Za više informacija o životu uz podršku, posjetite: <http://www.jrf.org.uk/knowledge/findings/socialcare/SC94.asp>.

Glavna karakteristika života uz podršku je da su smještaj i pružanje pomoći dva odvojena elementa, što dozvoljava veću fleksibilnost u ispunjavanju potreba pojedinca. Ljudi mogu izabrati gdje i sa kim će živjeti te kakvu podršku žele primati.

DODATAK 2

Međunarodne politike koje se tiču zagovaranja za život u zajednici

Ovo poglavlje predstavlja međunarodni kontekst života u zajednici u politikama Evropske unije (EU), Vijeća Evrope (CoE) i Ujedinjenih naroda (UN). Poglavlje takođe ističe neke ideje o načinima na koje se one mogu primjenjivati u procesu zagovaranja.

Evropska unija (EU)

Dio koji slijedi će se odnositi na države koje su članice Evropske unije (u periodu pisanja ovog priručnika, njih je 27⁴³), ali i na druge evropske države koje teže ka priključenju EU, naročito države koje su kandidati ili potencijalni kandidati (pogledati stavku 2).

U svim važećim politikama, EU podržava socijalnu inkluziju osoba sa invaliditetom i podstiče na kreiranje sistema usluga za osobe sa invaliditetom koji će biti bazirani na potrebama osobe i koji će im omogućiti da žive samostalno (u smislu 'samostalnog života', koji je u rječniku pojašnjen). EU politike su takođe usvojile moto zajednice osoba sa invaliditetom 'Ništa o nama, bez nas!', što znači da oni zahtijevaju ili podstiču

---

⁴³ Hrvatska se treba pridružiti EU u julu 2013. što će broj država članica povećati na 28.

na uključenost osoba sa invaliditetom i njihovih reprezentativnih organizacija u sve odluke i aktivnosti koje se njih tiču.

U nastavku slijedi kratak pregled važećih EU politika i pravilnika koji bi vam mogli koristiti prilikom zagovaranja za pravilnike o životu u zajednici u vašoj državi. Linkovi za pravilnike i dodatne informacije se nalaze u fusnotama. Nakon ovoga slijede informacije o državama kandidatima i potencijalnim kandidatima, o kontaktnim tačkama u EU i prijedlozi za zagovaračke aktivnosti.

1. Kratki pregled relevantnih pravilnika

- Evropska strategija o invaliditetu 2010-2020
- Evropska Platforma za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti
- Zakoni protiv diskriminacije
- Strukturni fondovi
- Ostali pravilnici

1.1 Evropska strategija o invaliditetu 2010-2020

Trenutna Evropska strategija o invaliditetu je usvojena od strane Evropske komisije u novembru 2010. godine i pokriva period do 2020⁴⁴. Ova strategija je nastavak na onu koja je pokrivala period od 2004-2010.

Evropska strategija za invaliditet sadrži formu „komunikacije“⁴⁵ i ističe aktivnosti koje Evropska komisija planira poduzeti kako bi se dopunile aktivnosti na državnom nivou. Tu se takođe navode mehanizmi koji su potrebni da bi se implementirala UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom. Ukratko, ponuđen je okvir za djelovanje na evropskom nivou.

Strategija o invaliditetu je popraćena i listom aktivnosti koje pokrivaju period od 2010-2015⁴⁶. One će se pratiti i povremeno dopunjavati. Drugi period implementacije će obuhvatiti aktivnosti od 2016-2020.

Ključne oblasti za djelovanje

Sveobuhvatni cilj Strategije za osobe sa invaliditetom je da se one osnaže kako bi u potpunosti mogle uživati svoja prava i učestvovati u društvu. Evropska strategija za osobe sa invaliditetom je fokusirana na eliminisanje prepreka u osam ključnih oblasti:

44 Kompletan tekst na svim jezicima EU je dostupan na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0636:EN:NOT>.

45 “Komunikacija” je dio procesa donošenja odluka unutar EU. Smatra se da ona predstavlja “blag zakon”, što znači da je u pitanju samo preporuka i da ona nije zakonski obavezujuća. Obavezujući dokumenti su „regulative“, „direktive“ i „odluke“. Izvor: EUABC, dostupno na: <http://en.euabc.com/>.

46 Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2010:1324:FIN:EN:DOC>.

▶ *Pristupačnost*

Pristupačnost se odnosi na to da osobe sa invaliditetom imaju pristup, na ravnopravan način kao i ostali, ne samo fizičkoj okolini (poput zgrada, prodavnica i restorana), već i sistemima usluga (poput obrazovanja i zdravstvene njege), prevozu i informacijama. To takođe znači da se osobama sa invaliditetom trebaju obezbijediti elementi i uređaji za podršku.

Evropska komisija planira da iznese na prijedlog Evropski zakon o pristupačnosti, koji će odrediti standarde sa ciljem da se poboljša tržište kada su u pitanju usluge i proizvodi koji se tiču pristupačnosti.

▶ *Učešće*

Ovo se odnosi na to da osobe sa invaliditetom budu u stanju da izaberu gdje i kako žele živjeti unutar Evropske unije. To znači da bi oni trebali imati mogućnost da se presele u drugu državu članicu EU u slučaju da žele raditi ili studirati. Osobe sa invaliditetom bi takođe trebale imati potpuni pristup svim kulturnim, rekreacionim i sportskim aktivnostima. Takođe treba naglasiti i pitanje pristupačnosti objekata u kojima se vrši glasanje, kako bi osobe sa invaliditetom mogle iskoristiti svoje pravo da glasaju.

Kao najvažnije, u strategiji se navodi da države članice trebaju obezbijediti kvalitetne sisteme usluga unutar zajednice, uključujući personalnu asistenciju, kako osobe sa invaliditetom ne bi morale da žive u institucijama. Dodaje se i da bi države trebale koristiti strukturne fondove kao i fondove za ruralni razvoj kako bi se podržao napredak po pitanju dostupnosti sistema usluga na nivou zajednice.

▶ *Jednakost*

Ovdje se radi o osiguravanju toga da osobe sa invaliditetom budu zaštićene od diskriminacije. Evropska komisija planira da poboljša implementaciju postojećih legislativa protiv diskriminacije (pogledati stavku 1.3) kao i da obrati pažnju na višestruku diskriminaciju sa kojom se susreću osobe sa invaliditetom (zbog svoje starosti, spola, nacionalne, rasne, etničke, vjerske pripadnosti ili uvjerenja, ili seksualne orijentacije). Takođe je važno da skup tih zakona unutar države članice bude usklađen sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom.

▶ *Zaposlenje*

Osobe sa invaliditetom bi trebale biti u stanju da pronađu posao za sebe na otvorenom tržištu rada. Takođe je važno da mlade osobe sa invaliditetom budu u mogućnosti da ostvare uspješan prelazak sa obrazovanja ka zaposlenju.

▶ *Obrazovanje i obuka*

Ovo se odnosi na to da učenicima i studentima sa invaliditetom, naročito djeci, bude omogućen pristup savremenom obrazovanju kao i da im se pruži individualna podrška. Takođe se odnosi i na to da se za vrijeme cijelog života osobama sa invaliditetom osiguravaju razne prilike za učenje.

Iako je svaka država članica individualno odgovorna za svoj obrazovni sistem, Evropska komisija može podržati inkluzivno obrazovanje uz raznovrsne inicijative, poput Youth on the Move (Mladi u pokretu) i Lifelong Learning Programme (Doživotni program za učenje).

► **Socijalna zaštita**

Osobe sa invaliditetom bi trebale imati koristi od sistema socijalne zaštite kao i od programa za suzbijanje siromaštva, programa podrške po pitanju invaliditeta, programa javnih smještaja, programa penzionisanja i ostalih programa socijalne zaštite, kao i drugih usluga. Cilj je da se smanji siromaštvo i riješi pitanje socijalne isključenosti i izolacije osoba sa invaliditetom.

Iako su države članice odgovorne za svoje sisteme socijalne zaštite, Evropska komisija ih može podržati kroz pružanje pomoći oko razmjene efikasnih praksi, na primjer. Komisija je takođe uspostavila Evropsku Platformu za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti (pogledati stavku 1.2) kako bi se pobrinula za ova pitanja.

► **Zdravlje**

Ovdje se radi o osiguravanju toga da osobe sa invaliditetom imaju isti pristup sistemu zdravstvene njege, uključujući i preventivnu brigu o zdravlju kao i kvalitetne zdravstvene i rehabilitacione sisteme usluga koji odgovaraju njihovim potrebama (uzimajući u obzir zdravstvene potrebe žena).

Iako su države članice odgovorne za organizaciju i pružanje usluga unutar svojih zdravstvenih sistema i medicinske njege, Evropska komisija ih može podržati kroz takav razvoj politike koji će osigurati jednak pristup sistemu zdravstvene njege.

► **Vanjske aktivnosti**

Ovo podrazumijeva da Evropska komisija neće promovisati prava osoba sa invaliditetom samo unutar Evropske unije, nego i u državama izvan EU – kroz svoje programe za proširenje, programe za susjedne zemlje kao i brojne razvojne programe. Na primjer, Evropska komisija planira promovisati UN Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom i u zoni u kojoj postoji potreba za hitnom humanitarnom pomoći. Komisija takođe planira da osigura da finansijski instrumenti za pretprijetnu pomoć (IPA) budu iskorišteni za poboljšanje položaja osoba sa invaliditetom u državama kandidatima za članstvo kao i u državama koje su potencijalni kandidati.

Implementacija Strategije

Neke oblasti koje su pokrivena Strategijom za osobe sa invaliditetom, poput obrazovanja, socijalne zaštite i zdravstva, su pod nadležnošću država članica, što znači da Evropska komisija ne može donositi odluke o tome kakve usluge će se pružati i na koji način. Međutim, u ovom slučaju Evropska komisija može podržati države članice kroz pružanje uslova za razmjenu pozitivnih praksi i kroz razvoj politika na evropskom nivou.

Evropska komisija planira da koristi sljedeće instrumente kako bi osigurala implementaciju Strategije za osobe sa invaliditetom:

- **Podizanje svijesti:** proširivanje znanja među osobama sa invaliditetom kao i unutar šire javnosti po pitanju prava osoba sa invaliditetom; osiguravajući pri tome i to da osobe sa invaliditetom znaju na koji način iskoristiti svoja prava kao građani EU.
- **Finansijska podrška:** osigurati da strukturni fondovi kao i ostali finansijski instrumenti na nivou EU budu iskorišteni na pristupačan način i na način koji neće biti diskriminirajući; osigurati da osobe sa invaliditetom mogu učestvovati u EU programima kroz pokrivanje bilo kakvih dodatnih troškova koji bi se mogli pojaviti; finansiranje istraživanja o invaliditetu.

- ▶ **Prikupljanje statističkih podataka i informacija i praćenje:** prikupljanje statističkih podataka će Evropskoj komisiji omogućiti praćenje položaja osoba sa invaliditetom unutar EU; koristeći Agenciju EU za temeljna prava u svrhu prikupljanja informacija, istraživanja i analiza; čineći dostupnim na internetu alat koji će predstaviti mjere i legislativu koja se koristi za implementaciju UN Konvencije za prava osoba sa invaliditetom.
- ▶ **Mehanizmi koje zahtijeva UN Konvencija** – implementaciju člana 33 (državna implementacija i praćenje) UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, kroz korištenje postojećih sadržaja (Disability High Level Group) i kroz uspostavljanje novih mehanizama (to će podrazumijevati i formiranje jednog ili više nezavisnih mehanizama za praćenje Konvencije⁴⁷); predavanje redovnih EU izvještaja UN Komitetu za prava osoba sa invaliditetom (rok za prvi ističe krajem 2013. a za drugi u 2016. godini).

1.2 Evropska Platforma za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti

U 2010. godini Evropska komisija usvojila je Strategiju Evropa 2020, koja određuje ekonomski i socijalni program rada EU, kao i program rada za zapošljavanje. Jedna od inicijativa Strategije Evropa 2020, usmjerena ka borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti, je i Evropska Platforma za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti.

U Strategiji Evropa 2020, Evropska unija određuje cilj koji podrazumijeva izvlačenje iz siromaštva i socijalne isključenosti najmanje 20 miliona ljudi. Platforma razmatra ono što treba biti učinjeno kako bi se ovaj cilj ostvario, kreirajući zajedničku posvećenost tom cilju među državama članicama, institucijama unutar EU i ključnih uticajnih grupa.

Platforma pokriva sve grupe koje su potencijalno ugrožene siromaštvom: osobe sa invaliditetom, djecu i mlade osobe, samohrane roditelje, domaćinstva sa uzdržanim članovima, iseljenike, i etničke manjine, kao što su Romi. Siromaštvo je definisano kao nedostatak prihoda i dovoljnih materijalnih sredstava kako bi se dostojanstveno živjelo; neadekvatan pristup osnovnim uslugama, poput zdravstvene njege, smještaja i obrazovanja; isključenost sa tržišta rada i generalno funkcionisanje lošeg kvaliteta.

Dokument Platforme je podijeljen na pet dijelova a nakon svakog od njih slijedi lista aktivnosti koje će biti poduzete od strane Evropske komisije.

▶ *Sprovođenje aktivnosti kroz politički spektar*

To uključuje pristup sistemu zapošljavanja, socijalne zaštite i pristup osnovnim uslugama, obrazovanju i politici prema mladima, socijalnoj inkluziji i borbi protiv diskriminacije.

Kada se govori o diskriminaciji i isključenosti sa kojom se suočavaju osobe sa invaliditetom, priznaje se činjenica da količina sredstava koja bi mogla osigurati pristojan život za tjelesno zdrave pojedince možda i nije dovoljna da eliminiše dodatne prepreke na koje nailaze osobe sa invaliditetom.

---

⁴⁷ Predviđa se da će Agencija EU za temeljna prava imati važnu ulogu u procesu praćenja implementacije Konvencije na nivou EU

Posebno se naglašava pitanje osoba sa problemima mentalnog zdravlja kao jedne od najisključenijih grupa u društvu.

Beskućništvo i uskraćenost smještaja su izdvojeni kao najekstremniji primjeri siromaštva i socijalne isključenosti u društvu. **Ovo se posebno odnosi na osobe sa invaliditetom, koje se često smještaju u okvire institucionalne skrbi zbog nedostatka pristupačnih i dostupnih oblika smještaja.**

► ***Osiguravanje da EU fondovi budu usmjereni ka ostvarenju ciljeva koji se tiču socijalne inkluzije i socijalne kohezije***

Cilj je osigurati da se odredbama strukturnih fondova post-2013 podrži strategija Evrope po pitanju eliminisanja siromaštva i socijalne isključenosti. Ovo se pretežno odnosi na Evropski socijalni fond (ESF), koji podržava zapošljavanje i socijalnu inkluziju i na Evropski fond za regionalni razvoj (ERDF), koji omogućava značajna ulaganja u obrazovanje, socijalnu i zdravstvenu infrastrukturu (pogledati stavku 1.4).

Još jedna ključna ideja je i to da bi trebala postojati koordinacija između ova dva fonda – ESF i ERDF. **Ovo je od velike važnosti za one koji se bave zagovaranjem za sisteme usluga unutar zajednice, s obzirom da strukturni fondovi mogu biti iskorišteni za razvoj novih usluga na nivou zajednice i za obuku osoblja.** Evropska komisija naglašava da strukturni fondovi ne bi trebali da se koriste za podržavanje socijalne isključenosti bilo koje grupe.

U vezi sa pristupom nevladinih organizacija strukturnim fondovima, nove odredbe post-2013 će imati za cilj da taj pristup učine još jednostavnijim, kao i da olakšaju pristup svjetskim sistemima subvencija za male organizacije i da poboljšaju pristup za sve grupe sa višestrukim poteškoćama i sa visokim rizikom za siromaštvo.

► ***Razvijanje pristupa ka socijalnim inovacijama i reformama koji će biti baziran na dokazima***

Postoje planovi o investiranju u društvene eksperimente, tj. u projekte malih razmjera osmišljene da bi se testirale političke inovacije i reforme prije nego što budu široko usvojene. Akcenat će biti na onim poljima za koja se pojave dokazi koji će sugerisati na to da je politička promjena potrebna.

► ***Promovisanje partnerskog pristupa i socijalne ekonomije***

Generalno je priznata važnost uloge koju nevladine organizacije imaju u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti, a takođe je naglašena i potreba da se u razvoj politike uključe i osobe koje imaju određeno iskustvo po pitanju siromaštva.

Implementacija Evropske Platforme za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti
Nova strategija je izgrađena na temeljima već postojeće koordinacije među državama članicama na polju socijalne zaštite i socijalne inkluzije unutar **Socijalne OMC (otvorene metode koordinacije)**⁴⁸. Socijalna otvorena metoda koordinacije je integrisana u okvire Strategije Evropa 2020, kako bi se izgradila bolja podloga za ispunjavanje socijalnih ciljeva EU.

⁴⁸ Proces socijalne inkluzije je pokrenut 2000. godine a pregledan je 2006. godine. Implementiran je kroz Otvorenu metodu koordinacije (OMC). Pri OMC-u, EU je obezbijedila okvir za razvoj i koordinaciju državnih politika.

Novi instrumenti koji će se koristiti za praćenje napretka su:
► **Godišnje istraživanje rasta (AGS)** – ovo istraživanje će biti predstavljeno od strane Evropske komisije svakog januara; kroz istraživanje će se pregledati napredak po pitanju glavnih ciljeva a takođe će se i odrediti prioritete za dalje djelovanje;

► **Državni program reformi (NRP)** – Oni će se predavati jednom godišnje od strane država članica; oni će odrediti državne ciljeve kada su u pitanju siromaštvo i druge oblasti, i predložiti reforme neophodne za ostvarenje tih ciljeva; **u njima bi se trebao navesti način na koji državne vlasti planiraju angažovati lokalne/regionalne uprave i druge relevantne uticajne strane, uključujući i nevladine organizacije.**

Komisija će izvršiti procjenu napretka postignutog od strane država članica i sačiniti prijedlog za **zajednički set pojedinačnih preporuka državama ispred Komisije/Vijeća.**

1.3. Zakoni protiv diskriminacije unutar EU

Zakoni protiv diskriminacije unutar EU su obavezujući za sve države članice. Sistem tih zakona se mora uklopiti u domaće zakonodavstvo i biti implementiran, i ukoliko se to ne desi, države članice se smatraju odgovornima. Evropska komisija može pokrenuti tzv. 'prekršajni postupak' protiv određene države članice, prilikom čega se toj državi prvo pruži prilika da implementira zakone (unutar datog vremenskog okvira) a ukoliko to opet ne bude ispunjeno, slučaj se prebacuje na Evropski sud pravde (ECJ). Ako Evropski sud pravde podrži slučaj, država članica može biti suočena sa kaznom. I pojedinci takođe mogu predavati slučajeve Evropskom sudu pravde ukoliko su njihova prava unutar zakonodavstva EU protiv diskriminacije narušena⁴⁹.

Trenutno postoje dvije direktive protiv diskriminacije unutar EU⁵⁰ – jedna koja pruža zaštitu na temelju rase i etničkog porijekla (Direktiva o rasnoj jednakosti, 2000/43/EC) i druga koja štiti protiv diskriminacije u zapošljavanju na temelju invaliditeta, starosti, seksualne orijentacije ili religije, ili drugih uvjerenja (Direktiva o ravnopravnosti pri zapošljavanju, 2000/78/EC).

Direktiva o ravnopravnosti pri zapošljavanju štiti osobe sa invaliditetom od diskriminacije u domenu zapošljavanja i obuke. Direktiva sadrži definicije *direktna* i *indirektna diskriminacije* i *uznemiravanja*. Dozvoljava *pozitivno djelovanje* (posebne mjere koje se poduzimaju kako bi nadomjestile za određene nepogodnosti koje nastanu kao posljedica invaliditeta neke osobe) i pruža pravo na *zakonsku naknadu* žrtvama diskriminacije. Direktivom o ravnopravnosti pri zapošljavanju od poslodavaca se traži da obezbijede *razumne pogodnosti*⁵¹ kako bi osobi sa invaliditetom omogućile da ima nesmetan pristup zaposlenju ili obuci, osim ako to ne predstavlja 'nesrazmjerno opterećenje' za poslodavca. Na primjer, kako bi slijepoj osobi koja ima psa vodiča omogućio lakši dolazak na posao, poslodavac bi mogao napraviti izmjenu radnih sati tako da ta osoba ne mora dolaziti u periodu najvećeg prometa⁵².

49 Dodatne informacije, uključujući vodič za žrtve diskriminacije i savjete za organizacije, dostupne su na: http://ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/rights/robl_en.htm ili na internet stranici Agencije EU za temeljna prava na: <http://www.fra.europa.eu/fra/index.php>

⁵⁰ Direktive su dostupne na: http://ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/legis/lgdirect_en.htm.

⁵¹ Za rječnik pojmova iz Direktive o zapošljavanju, posjetite: http://ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/rights/gloss_en.htm.

⁵² Izvor: Konsultantska grupa za ljudska prava i Grupa za migracijsku politiku, Sprečavanje diskriminacije – Priručnik, dostupan na <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=423&langId=en>.

U 2008. godini, Evropska komisija je predložila novu direktivu pod nazivom Prijedlog za Direktivu o implementaciji principa jednakog tretmana među osobama bez obzira na religiju, vjerovanje, invaliditet, starost ili seksualnu orijentaciju⁵³. Takozvana **horizontalna direktiva** bi proširila zaštitu protiv diskriminacije za osobe sa invaliditetom u zonama izvan zapošljavanja i obuke – kao što su obrazovanje, socijalna zaštita, pristup pogodnostima i sistemima usluga (uključujući smještaj). Do decembra 2011. godine, nova Direktiva nije odobrena od strane Vijeća Evrope, zbog nedostatka podrške država članica.

1.4 Strukturni fondovi

Strukturni fondovi su sredstva koja se koriste za podršku implementaciji strategije EU sa ciljem smanjenja nejednakosti između različitih regija Evrope, poznatije kao Politika kohezije. Dva osnovna fonda koja se mogu koristiti za podršku razvoja sistema usluga unutar zajednice su Evropski socijalni fond (ESF) i Evropski fond za regionalni razvoj (ERDF).

Korištenje strukturnih fondova je regulisano odredbama usvojenim od strane Evropskog parlamenta i Vijeća Evropske unije. Postoje opšte odredbe i posebne odredbe za različite fondove. Član koji se najviše tiče razvoja sistema usluga na nivou zajednice je član 16 Opštih odredbi, kojim se od država članica zahtijeva da poduzmu aktivnosti sa ciljem sprečavanja diskriminacije na različitim osnovama, uključujući i invaliditet. Tu se takođe navodi da pristupačnost mora biti jedan od kriterija koji će se uzeti u obzir prilikom različitih faza primjene fondova. **To znači da strukturni fondovi ne bi trebali biti korišteni za izgradnju novih ustanova za duži boravak namjenjenih osobama sa invaliditetom unutar EU niti za modernizovanje postojećih institucija.**

Evropska komisija je objavila set alata za korištenje strukturnih fondova pod nazivom *Osiguravanje pristupačnosti i zabrana diskriminacije nad osobama sa invaliditetom*⁵⁴. Ovaj set alata objašnjava način na koji se aspekti strukturnih fondova realizuju u okviru trenutnog programskog perioda 2007-2013. Izvještaj ECCL-a *Potraćeno vrijeme, Potraćen novac, Potraćeni životi...Potraćena prilika?*⁵⁵ objašnjava način na koji strukturni fondovi mogu biti iskorišteni za podršku pri tranziciji sa institucionalne skrbi na sisteme usluga unutar zajednice.

Zakonodavni program novog nacrta odredbi za strukturne fondove za naredni programski period za Politiku kohezije (2014-2020)⁵⁶ je usvojen od strane Evropske komisije u oktobru 2011. godine. Nove odredbe moraju biti usvojene i od strane Evropskog parlamenta kao i Vijeća do kraja 2013. godine. Prema nacrtu odredbi, oba fonda, ERDF i ESF, bi se trebali koristiti od strane država članica u svrhe **pružanja podrške za tranziciju sa institucionalne skrbi na sisteme usluga unutar zajednice.**

---

⁵³ Tekst nacrta nove Direktive protiv diskriminacije je dostupan na :

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:DKEY=473800:EN:NOT>.

⁵⁴ Dostupno na: ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2740&langId=en.

⁵⁵ Dostupno na: <http://www.community-living.info/?page=268>.

⁵⁶ Dostupno na : http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/proposals_2014_2020_en.cfm.

Opšte odredbe nacarta za 2014-2020 takođe uvode **ex-ante (prethodnu) uslovljenost**. To znači da, prije nego što budu mogle potrošiti sredstva, države članice će morati da ispune određene uslove, kao što je postojanje odgovarajućeg zakonskog okvira (poput državne strategije ili akcionog plana). Kako bi se sredstva mogla potrošiti u okviru tematskog cilja 'Promovisanje socijalne inkluzije i sprečavanje siromaštva', države članice će morati da posjeduju državnu strategiju za smanjenje siromaštva koja će, između ostalog, podrazumijevati i mjere za prelazak sa rezidencijalne skrbi na njegu unutar zajednice.

1.5 Ostale politike

U 2009. godini, grupa nezavisnih stručnjaka, čiji je sastanak sazvao tadašnji povjerenik Vladimír Špidla, objavila je izvještaj koji je u velikoj mjeri uticao na razvoj sistema usluga unutar zajednice u Evropi. **Izvještaj Ad hoc Ekspertne grupe za prelazak sa institucionalne na skrb u zajednici**⁵⁷ ukazuje na položaj različitih grupa koje obično borave unutar rezidencijalnih institucija širom Evrope – starije osobe, djeca i osobe sa invaliditetom (uključujući i osobe sa problemima mentalnog zdravlja). Izvještaj donosi set Opštih temeljnih principa za prelazak sa institucionalne na skrb u zajednici, i kreira preporuke za države članice kao i za Evropsku komisiju.

2. Informacije koje se tiču država u statusu kandidata i država koje su u statusu potencijalnih kandidata

Države koje teže priključenju EU moraju dokazati da su njihovi politički, zakonski i administrativni sistemi pripremljeni za članstvo ili za početak pristupnog procesa⁵⁸. Države koje su u procesu pridruživanja (Hrvatska), države kandidati (Island, Crna Gora, bivša jugoslovenska Republika Makedonija i Turska) i države u statusu potencijalnih kandidata (Albanija, Bosna i Hercegovina, Srbija i Kosovo) moraju pokazati da ostvaruju napredak po pitanju ispunjenja zahtjeva za članstvo u EU. Evropska komisija redovno prati njihov napredak i ukazuje na aspekte po pitanju kojih je potrebno uložiti dodatne napore⁵⁹.

Na polju socijalne inkluzije, države kandidati moraju pripremiti Memorandum o zajedničkom uključenju (JIM) koji će odrediti glavne izazove i političke prioritete kada je u pitanju socijalna inkluzija i zaštita, uključujući i socijalnu inkluziju osoba sa invaliditetom⁶⁰.

Države kandidati i potencijalni kandidati primaju finansijsku i tehničku pomoć od Evropske unije. Instrumentom za prepristupnu pomoć⁶¹ podržavaju se projekti kroz koje se državama pomaže da sprovedu reformu i da svoje sisteme zakonodavstva i administracije prilagode uslovima za članstvo u EU.

⁵⁷ Dostupno na: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=3992&langId=en>.

⁵⁸ Ti uslovi su poznati kao kriteriji iz Kopenhagena. Više informacija je dostupno na: http://europa.eu/scadplus/glossary/accesion_criteria_copenhagen_en.htm.

⁵⁹ Izvještaji o napretku mogu se preuzeti ovdje: http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/progress-reports/index_en.htm.

⁶⁰ Memorandum o zajedničkom uključenju koje su predale države kandidati možete preuzeti ovdje: http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/enlargement_en.htm.

⁶¹ Dodatne informacije o prepristupnoj pomoći su dostupne na: http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/instrument-pre-accession_en.htm.

Ti projekti bi mogli podrazumijevati i stvaranje zamjenskih rješenja za institucije, unutar zajednice. Pokretanje takvih projekata bi moglo biti ključni cilj za zagovaranje na državnom i EU nivou. **Program PROGRESS** je takođe otvoren za države kandidate kao i za države koje su u statusu potencijalnih kandidata. Postoji takođe i veliki broj takozvanih **instrumenata za tehničku podršku** koji su osmišljeni sa ciljem da pomognu državama da razviju strukture, strategije i vještine upravljanja koje su potrebne kako bi se ojačala njihova administrativna i socijalna sposobnost. Ovi programi uključuju i razmjenu znanja i pozitivnih praksi od strane država članica⁶².

3. Kontaktne tačke u Evropskoj uniji

Glavna kontaktna tačka, kada je u pitanju politika koja se tiče invaliditeta unutar Evropske komisije, je **jedinica pod nazivom „Integracija osoba sa invaliditetom“ pri Direkciji za pravosuđe (DG)**⁶³.

Za države kandidate, glavne tačke za kontakt u vezi sa većinom oblasti su **Opšte uprave za proširenje (DG Enlargement)**⁶⁴ kao i **EU delegacije unutar država**. Međutim, neka pitanja koja se tiču fondova rješavaju Opšte uprave za zapošljavanje, socijalna pitanja i inkluziju.

Agencija EU za temeljna prava (FRA), koja je odgovorna za prikupljanje podataka, istraživanja i analizu, posjeduje tematski odjel za osobe sa invaliditetom⁶⁵. Agencija EU za temeljna prava objavljuje izvještaje o položaju osoba sa invaliditetom unutar EU i posjeduje Platformu za temeljna prava, za koju nevladine organizacije u EU mogu aplicirati kako bi se priključile.

Kada su u pitanju strukturni fondovi, nadležne uprave pri Evropskoj komisiji su **DG Employment (Opšte uprave za zapošljavanje, socijalna pitanja i inkluziju)** - odgovorne za Evropski socijalni fond, i **DG Regional Policy (Opšte uprave za regionalnu politiku)** – odgovorne za Evropski fond za regionalni razvoj. Na regionalnom i državnom nivou, bilo bi od velikog značaja ustanoviti koje su institucije određene za obnašanje funkcije upravljačkog tijela.

Kada su u pitanju osobe sa invaliditetom, forum za razmjenu između Komisije i država članica predstavljen je kao **Disability high level group (Grupa visokog nivoa za pitanja invalidnosti)**, i članovi te grupe se redovno sastaju u Briselu, uključujući i visoke predstavnike državnih vlada, Komisije, Vijeća Evrope kao i neke predstavnike NVO (poput Evropskog foruma za osobe sa invaliditetom i Evropskog udruženja pružalaca usluga za osobe sa invaliditetom)⁶⁶.

62 Dodatne informacije o tehničkoj pomoći dostupne su na:
http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/technical-assistance/index_en.htm.

63 Kontaktne informacije o jedinici za invaliditet možete pronaći ovdje:
http://ec.europa.eu/staffdir/plsql/gsys_www.branch?pLang=EN&pId=9167&pDisplayAll=0.

64 Informacijama o Opštim upravama za proširenje možete pristupiti putem ovog linka:
http://ec.europa.eu/enlargement/who_does_what/index_en.htm
Listu delegacija možete pronaći ovdje: http://ec.europa.eu/enlargement/who_does_what/delegations/index_en.htm.

65 Dodatne informacije su dostupne na: http://fra.europa.eu/fraWebsite/disability/disability_en.htm.

66 Možete provjeriti ko zastupa vašu vladu iz jedinice za invaliditet. Dopunjena lista članova nije objavljena na internet stranici Komisije.

Grupa visokog nivoa za pitanja invalidnosti nema ovlaštenja za donošenje obavezujućih odluka, ona samo iznosi preporuke, formuliše mišljenja i potiče na razmjenu informacija. Ona takođe objavljuje godišnje izvještaje o implementaciji UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, koji su dostupni i na internetu⁶⁷.

Unutar Evropskog parlamenta postoji **Inter-grupa za pitanja invaliditeta**⁶⁸ koja predstavlja neformalnu skupinu članova Evropskog parlamenta i političkih partija koji rade na pitanjima iz oblasti invalidnosti. Ona ne predstavlja zvanično povjerenstvo Parlamenta i ne posjeduje nikakve formalne ovlasti. Ali član Evropskog parlamenta koji je član ove grupe mogao bi biti koristan saveznik u procesu uvrštavanja određenog pitanja u program rada Evropskog parlamenta ili u pribavljanju podrške drugog člana Parlamenta za određeno pitanje.

Prijedlozi za zagovaračke aktivnosti

U nastavku slijede ideje o načinima na koje EU može pomoći u promovisanju života u zajednici unutar država članica ili država kandidata:

- Povezivanje sa ciljevima EU iz Strategije za osobe sa invaliditetom ili u polju socijalne inkluzije pruža opravdanost i uvećava važnost političkih zahtjeva. Korisno je ukazati na to kako bi se život u zajednici uklopio u politički program rada Evropske komisije kao i na one državne pravilnike koji se ne podudaraju sa politikama EU. Legitimnost Evropske unije je naročito izražena unutar država kandidata kao i unutar država članica koje su se nedavno priključile. Te države rado iskazuju usklađenost sa trendovima evropskih politika.
- Strukturni fondovi ili pretpriputna pomoć bi se mogli iskoristiti za finansiranje stvaranja zamjenskih rješenja za institucije, unutar zajednice, u državama članicama ili državama kandidatima. Međutim, vlade donose konačnu odluku o načinu na koji će ta sredstva biti potrošena – mogu čak odlučiti i da ih iskoriste za poboljšanje uslova unutar institucija. Kako bi se uticalo na to kako će sredstva biti potrošena, zagovaranje treba usmjeriti ka državnom nivou, prema upravi koja je odgovorna za upravljanje potrošnjom i za praćenje potrošnje sredstava iz EU fondova. (Primjer koji slijedi oslikava način na koji je Evropski socijalni fond iskorišten u Republici Češkoj, kako bi se potpomogle promjene unutar institucija.)
- U državama kandidatima i potencijalnim kandidatima, izvještaji o napretku pružaju priliku da se naglase pitanja koja su od velikog značaja za osobe sa invaliditetom (kao što je institucionalizacija). Evropska komisija je uvijek spremna da uvaži stavove organizacija koje predstavljaju osobe sa invaliditetom. Organizacije bi mogle vršiti praćenje implementacije preporuka Komisije i mogle bi ukazati na bilo koju grešku u ostvarenju očekivanog napretka. (Analize slučaja u dodatku 3 pokazuju kako su hrvatske i bosanskohercegovačke organizacije zagovarale prema evropskim institucijama u Briselu.)

⁶⁷ Izvještaj za 2011. godinu je dostupan na: ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=6851&langId=en.

⁶⁸ Lista članova Evropskog parlamenta koji su članovi Inter-grupe, kao i kontaktne informacije dostupni su na: <http://www.disabilityintergroup.eu/>.

- ▶ Evropski fondovi (npr. program PROGRESS, program DAPHNE) mogli bi biti direktno dostupni za podršku zagovaračkim aktivnostima, naročito onima koje se tiču podizanja svijesti i sprečavanja diskriminacije unutar država članica kao i država kandidata⁶⁹. (Pogledati dodatak 3 za uvid u primjer takvog djelovanja u Škotskoj.)

Primjer projekta podržanog od strane Evropskog socijalnog fonda

Takmičenje 'Nada za promjenu institucija' je dio projekta Evropskog socijalnog fonda (ESF) pod nazivom *Za promjenu*, i podržano je od strane češkog Ministarstva za rad i socijalna pitanja. Projekat implementira češka organizacija QUIP – Udruženje za promjenu.

Kroz projekat se institucije za osobe sa smanjenom intelektualnom sposobnošću pozivaju da odrede neke od osnovnih principa za promjenu unutar svojih usluga, i da opišu svoja iskustva sa planiranjem uz fokus na osobu kao i iskustva sa pružanjem podrške osobama koje su napustile okvire institucionalne njege. Zatim se od njih tražilo da razmisle o položaju onih koji su tu smješteni i da osmisle početne korake koje bi trebali poduzeti ukoliko žele sebe pretvoriti u pružaoca usluga na nivou zajednice. Tri najbolja projekta dobivaju obuku osoblja, oni se vode na edukacijsko putovanje u inostrani servis za pružanje usluga u zajednici, i primaju finansijsku podršku kako bi mogli poduzeti prve korake u procesu zatvaranja ustanove.

Projekat je sada u svojoj drugoj godini i otvoren je za institucije širom države.

Dodatne informacije: QUIP – Udruženje za promjenu, e-mail: info@kvalitavpraxi.cz, internet stranica: www.kvalitavpraxi.cz.

Vijeće Evrope

Vijeće Evrope (CoE) je međunarodna organizacija osnovana 1949. godine sa ciljem „promovisanja demokratije i zaštite ljudskih prava kao i vladavine prava uopšte, u Evropi“. Vijeće ima 47 država članica, uključujući države koje nisu članice ili (potencijalni) kandidati za EU, kao što su Ruska Federacija, Ukrajina, Azerbejdžan, Armenija, Moldavija i Gruzija.

⁶⁹ Informacije o subvencijama Komisije su dostupne na: http://ec.europa.eu/grants/index_en.htm kao i na: http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/tenders/index_calls_en.cfm.

Vijeće Evrope je usvojilo određene instrumente za ljudska prava, uključujući Evropsku Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda kao i Evropsku socijalnu povelju. Kada je u pitanju socijalna inkluzija osoba sa invaliditetom, najrelevantniji dokument je Akcioni plan za osobe sa invaliditetom 2006-2015.

1. Kratki pregled relevantnih pravilnika

- ▶ Akcioni plan za osobe sa invaliditetom 2006–2015
- ▶ Evropska socijalna povelja
- ▶ Evropska Konvencija o ljudskim pravima

Akcioni plan za osobe sa invaliditetom

U 1992, Vijeće Evrope je usvojilo preporuku po pitanju „**Jedinstvene politike za osobe sa invaliditetom**“⁷⁰. Taj postupak poziva vlade da usmjere svoje aktivnosti ka razvoju „sveobuhvatnih i koordiniranih državnih politika koje se tiču invaliditeta“ uzimajući u obzir sve oblasti i faze inkluzije u zajednicu i rehabilitacije, na primjer obrazovanje, stručna obuka, zaposlenje itd.

Nakon toga, u 2006, Vijeće ministara usvojilo je **Akcioni plan Vijeća Evrope za promociju prava i puno učešće osoba sa invaliditetom u društvu: poboljšanje kvalitete života osoba sa invaliditetom u Evropi 2006-2015** (koji se negdje takođe spominje i pod nazivom Akcioni plan za osobe sa invaliditetom)⁷¹. Akcioni plan za osobe sa invaliditetom je namjenjen da služi kao praktični alat za razvoj i sprovođenje strategija i aktivnosti sa ciljem realizacije potpune socijalne uključenosti za osobe sa invaliditetom i osiguranja da prava i interesi osoba sa invaliditetom budu predstavljeni u svim pravilnicima i procesima formiranja politika. Takođe mu je cilj da pomogne državama članicama u implementaciji UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom kroz predlaganje posebnih aktivnosti koje se trebaju poduzeti. Sve države članice bi trebale biti uključene u sprovođenje ovog Akcionog plana.

Plan se odnosi na širok spektar oblasti, koje se nazivaju i „ključni pravci djelovanja“. U okviru svakog od tih pravaca za ključno djelovanje, dokument određuje ciljeve i posebne aktivnosti koje bi se trebale implementirati od strane država. Postoji 15 ključnih pravaca za djelovanje (kao što je učešće u političkom, javnom i kulturnom životu, obrazovanje, zaposlenje, prevoz, zdravstvena njega, rehabilitacija, pravna zaštita itd.), uključujući i pravac djelovanja po pitanju života u zajednici.

Pravac djelovanja po pitanju života u zajednici se fokusira na: omogućavanje osobama da žive što je moguće samostalnije unutar svoje zajednice, posjedovanje širokog spektra kvalitetnih

⁷⁰ Pravilnik je dostupan na:

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=612929&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>

⁷¹ Za kompletan tekst i dostupne verzije prevoda, pogledajte: http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc-sp/integration/02_council_of_europe_disability_action_plan/Council_of_Europe_Disability_Action_Plan.asp#TopOfPage.

sistema usluge na nivou zajednice te obraćanje posebne pažnje na položaj porodica koje imaju dijete sa invaliditetom i porodica u kojima su roditelji osobe sa invaliditetom. Predložen je veliki broj inicijativa sa ciljem da se ostvare glavni ciljevi za ovaj pravac djelovanja. Na primjer, države članice bi trebale:

- ▶ sprovoditi koordinirani pristup u pružanju kvalitetnih sistema usluga na nivou zajednice kako bi se osobama sa invaliditetom omogućilo da žive unutar svojih zajednica i da poboljšaju kvalitet svojih života;
- ▶ osigurati pružanje kvalitetnih usluga na nivou zajednice kao i postojanje zamjenskih modela smještaja, koji će omogućiti prelazak sa institucionalne njege na život u zajednici; i
- ▶ promovisati programe koji će dozvoliti osobama sa invaliditetom za zaposle personalne asistente po svom izboru.

Akcioni plan potvrđuje da vlade država članica imaju primarnu odgovornost kada je u pitanju implementacija politika i aktivnosti. Da bi se pratila implementacija, Vijeće Evrope je odredilo mehanizam za izvještavanje koji je baziran na početnoj samoevaluaciji trenutnih politika koje se tiču invaliditeta unutar država članica. Nadalje, države članice bi trebale usvojiti državnu strategiju za ostvarivanje ciljeva Akcionog plana i trebale bi sačinjavati redovne izvještaje o napretku implementacije. Ipak, Akcioni plan je samo preporuka, što znači da se države članice neće suočiti ni sa kakvim posljedicama ukoliko ga ne implementiraju (osim što će primiti 'upozorenje' Vijeća ministara i što će biti 'postidjeni' pred ostalim državama članicama).

Da bi se državama članicama pružila podrška po pitanju implementacije, osnovan je **Evropski koordinacioni forum za Akcioni plan Vijeća Evrope za osobe sa invaliditetom 2006-2015** (CAHPAH). Sastaju se jednom godišnje i sačinjavaju ga predstavnici država članica (zvaničnici ministarstava, predstavnici državnih institucija za ljudska prava ili drugi stručnjaci imenovani od strane vlade), predstavnici Vijeća Evrope, Evropske komisije, razne UN agencije i ostale međudržavne organizacije⁶⁹. Civilno društvo predstavlja dva zastupnika grupacije NVO koja su ovlaštena od strane Vijeća Evrope i Evropskog foruma za osobe sa invaliditetom. Zapisnici sa sastanaka nisu dostupni javnosti, ali informacije o narednom sastanku su dostupne na internet stranici Vijeća Evrope.

Države članice se podstiču da prevedu Akcioni plan na svoje zvanične jezike i da ih učine dostupnima i u alternativnim formatima, kao što su lako razumljiv oblik i audio zapis⁷³. Od njih se takođe očekuje da uključe sve interesne strane u početnu evaluaciju i implementaciju strategije, naročito organizacije osoba sa invaliditetom. Vlade bi takođe mogle koristiti i finansijsku pomoć Razvojne banke Vijeća Evrope za implementaciju Akcionog plana.

⁷² Lista zvaničnika koji prisustvuju Forumu se ne može nabaviti od Vijeća Evrope, ali trebali biste biti u mogućnosti da od nadležnog ministarstva saznate ko predstavlja vašu državu.

⁷³ Sada postoji i lako razumljiva verzija Akcionog plana na engleskom i francuskom jeziku koja je dostupna na: http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc-sp/integration/02_council_of_europe_disability_action_plan/Council_of_Europe_Disability_Action_Plan.asp#TopOfPage

Evropska socijalna povelja

Evropska socijalna povelja je usvojena 1961. a dopunjena 1996. godine (dopunjena verzija Povelje stupila je na snagu 1999. godine).⁷⁴ Ukupno 40 država je potpisalo i ratifikovalo Povelju (izdanje iz 1961. godine ili dopunjenu verziju).⁷⁵

Povelja⁷⁶ određuje socijalna i ekonomska prava, poput prava na rad, prava na kolektivna pregovaranja, prava na socijalnu sigurnost, prava na socijalnu i medicinsku pomoć, prava na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu porodice, i prava na zaštitu i pomoć za radnike migrante i njihove porodice. U 1996. godini dodana su i nova prava, kao što je pravo na zaštitu protiv siromaštva i socijalne isključenosti, pravo na smještaj itd. Države imaju određeni stepen slobode pri biranju članova koje će ratifikovati. Moraju prihvatiti najmanje 6 od 9 članova „čvrstih“ odredbi Povelje⁷⁷ te izabrati dodatni broj članova ili numerisanih paragrafa na koje će se obavezati. Ukupan broj članova ili numerisanih paragrafa na koji se svaka država obavezuje ne može biti manji od 16 članova odnosno 63 numerisana paragrafa.

„Pravo osoba sa invaliditetom na samostalnost, socijalnu integraciju i učestvovanje u životu zajednice“ je određeno članom 15 dopunjenog izdanja Povelje i ono ne spada u grupu „čvrstih“ članova (što znači da ga države mogu izuzeti iz procesa ratifikacije). Cilj mu je da osigura osobama sa invaliditetom da, bez obzira na svoju starost i na prirodu ili porijeklo svog invaliditeta, mogu iskoristiti svoje pravo na samostalnost, socijalnu integraciju i učestvovanje u životu zajednice.

Od država koje su ratifikovale Povelju se zahtijeva da godišnje predaju izvještaje o implementaciji. Novi sistem izvještavanja prisutan je od 2007. godine i sada države izvještavaju o četiri tematske oblasti naizmjenice (svake godine, drugačija tematska grupa se izabere): zaposlenje, obuka i jednake mogućnosti (Grupa 1); zdravlje, socijalna sigurnost i socijalna zaštita (Grupa 2); radnička prava (Grupa 3); djeca, porodice, migranti (Grupa 4). O rasporedu odlučuje Vijeće Ministara⁷⁸.

---

⁷⁴ Da biste vidjeli kompletan tekst Povelje i tekst dopunjenog izdanja Povelje, posjetite: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Presentation/TreatiesIndex_en.asp.

⁷⁵ Lista država potpisnica je dostupna na: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=163&CM=8&DF=2/20/2007&CL=ENG>.

⁷⁶ Osim ako se ne naglasi drugačije, riječ „Povelja“ se odnosi i na izdanje iz 1961. godine i na dopunjenu verziju Povelje.

⁷⁷ „Čvrste“ odredbe su: član 1 (pravo na rad), 5 (sloboda udruživanja), 6 (kolektivna pregovaranja), 7 (pravo djece i mladih osoba na zaštitu), 12 (pravo na socijalnu sigurnost), 13 (pravo na socijalnu i medicinsku pomoć), 16 (pravo porodice na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu), 19 (pravo radnika migranata i njihovih porodica na zaštitu) i 20 (pravo na jednake mogućnosti i ravnopravan tretman u pitanjima koja se tiču zaposlenja i zanimanja bez diskriminacije na osnovu spola).

⁷⁸ Raspored i odgovarajući format su dostupni na: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/ReportForms/FormIndex_en.asp.

Evropski odbor za socijalna prava

Izvještaje pregleda **Evropski odbor za socijalna prava** (Odbor), tijelo koje sačinjava 15 nezavisnih i nepristranih stručnjaka koje bira Vijeće ministara⁷⁹. Odbor procjenjuje usklađenost državnih zakona i praksi sa Evropskom socijalnom poveljom kao i sa dopunjenom verzijom Povelje te usvaja „zaključke“⁸⁰.

U 1995. godini, predstavljen je mehanizam **kolektivnih žalbi**⁸¹ koji daje pravo za podnošenje kolektivnih žalbi Odboru, između ostalih daje pravo i međunarodnim nevladinim organizacijama koje imaju konsultantski status prema Vijeću Evrope⁸². Ipak, procedura za kolektivne žalbe je važeća samo u onim državama koje su potpisale i dodatni pravilnik za Povelju – trenutno ih je samo 14 takvih⁸³. Među kolektivnim žalbama koje su podnijele organizacije osoba sa invaliditetom je i ona koju je protiv Francuske podnijela organizacija Autizam-Evropa, što je rezultiralo presudom Odbora da je Francuska ugrozila prava djece sa invaliditetom na obrazovanje⁸⁴.

Ukoliko država ne sprovede odredbe Povelje ili prekrši bilo koji njen član, prema zaključku ili odluci Odbora, Odbor ministara Vijeća Evrope poziva državu da poduzme aktivnosti usmjerene ka ispravljanju situacije – da usvoji novi zakon ili promijeni njegove prakse.⁸⁵

Evropska Konvencija o ljudskim pravima

Evropska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda⁸⁶ je potpisana 1950. godine i ratifikovana je od strane svih 47 država članica⁸⁷. Konvencija obuhvata prava poput prava na slobodu i sigurnost, prava na uvažavanje privatnog i porodičnog života, prava na sklapanje braka, zabrane mučenja, zabrane diskriminacije i ostalih.

U 1959. godini, **Evropski sud za ljudska prava** je osnovan od strane Vijeća Evrope u Strazburu. Nevladine organizacije specijalizovane za pravna zagovaranja su uspješno koristile Sud za zagovaranja prava osoba sa invaliditetom.

---

79 Za više informacija o Evropskom odboru za socijalna prava, pogledajte:
http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/ECSR/ECSRdefault_en.asp.

80 Zaključci Odbora dostupni su na:
http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Conclusions/ConclusionsIndex_en.asp.

81 Za tekst dodatnog pravilnika, posjetite: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/158.htm>.

82 Informacije o organizacijama koje imaju pravo da predaju žalbe su dostupne na:
http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/OrganisationsEntitled/OrganisationsIndex_en.asp.

83 Za listu država potpisnica, posjetite:
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=158&CM=8&DF=5/27/2008&CL=ENG>.

84 Više informacija o žalbama je dostupno na: <http://www.autismeurope.org/portal/Default.aspx?tabid=644>.

85 Za dodatne informacije, posjetite: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/CM/CMIndex_en.asp.

86 Kompletan tekst Konvencije (na različitim jezicima) je dostupan na: <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/Basic+Texts/The+European+Convention+on+Human+Rights+and+its+Protocols/>.

87 Informacije o zakonskim instrumentima Vijeća Evrope i ratifikacijama su dostupne na:
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>

Slučajevi narušavanja prava koji su navedeni u Konvenciji od strane država članica pred Sud može iznijeti i pojedinačni podnosilac (uključujući pojedince, grupe pojedinaca i NVO), uz uslov da ispune propisane kriterije prihvatljivosti. Ukoliko Sud procijeni da je slučaj prihvatljiv i da je došlo do povrede prava, može se odrediti „pravedna naknada“, iznos novca koji će imati za cilj da nadoknadi za određene oblike štete⁸⁸.

Sud predstavlja značajan forum za međunarodno pravno zagovaranje. Pojedinačni slučajevi narušavanja ljudskih prava kada su u pitanju osobe sa invaliditetom mogu biti iskorišteni za naglašavanje sistematskih problema, na mnogo širem nivou. Odluka Suda može takođe predstavljati i dobru pokretnu silu za određenu zagovaračku kampanju ili za neke druge zagovaračke aktivnosti.

2. Kontaktne tačke pri Vijeću Evrope

Glavna kontaktna tačka pri Vijeću Evrope za pitanja koja se tiču invaliditeta je **Jedinica za integraciju osoba sa invaliditetom**⁸⁹. Takođe možete kontaktirati i **povjerenika za ljudska prava**⁹⁰ **ispred Vijeća Evrope** da biste izvijestili o narušavanju prava osoba sa invaliditetom u vašoj državi. Povjerenik povremeno posjećuje države članice i objavljuje izvještaje o stanju po pitanju ljudskih prava. Posjete državama su istaknute na internet stranici povjerenika i od njega se može tražiti termin za sastanak, u toku trajanja posjete. Još jedna korisna kontaktna tačka je i **Evropski odbor za prevenciju mučenja i nehumanog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja**⁹¹ (tzv. CPT), koji takođe povremeno organizuje posjete državama članicama i provjerava sva mjesta na kojima ljudi borave u zatvorenom, uključujući rezidencijalne institucije za osobe sa invaliditetom kao i psihijatrijske bolnice. Posjete ovog Odbora se ne najavljuju unaprijed, ali prijedlozi za mjesta koja treba provjeriti kao i zahtjevi za održavanje sastanka mogu se predati Odboru.

---

88 Za više informacija, pogledajte: <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Applicants/Information+for+applicants/Frequently+asked+questions/>.

89 Kontaktne informacije su dostupne na: http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc%2Dsp/integration/11_contact_us/presentation.asp#TopOfPage.

90 Kontaktne informacije su dostupne na: http://www.coe.int/t/commissioner/Office/contact_en.asp.

91 Za više informacija o Odboru za prevenciju mučenja, posjetite: <http://www.cpt.coe.int/en/>.

Prijedlozi za zagovaračke aktivnosti

U nastavku slijede neke od ideja o tome kako pravni instrumenti i politike Vijeća Evrope mogu pomoći u zagovaranju za život u zajednici. Neke od njih se odnose na oblasti za koje je potrebna stručnost u pravnom smislu te bi stoga mogla biti potrebna saradnja sa organizacijama koje su specijalizovane za pravno zagovaranje⁹².

- ▶ Učestvovanje u praćenju Akcionog plana za osobe sa invaliditetom 2006-2015, slanjem relevantnih informacija predstavniku svoje države unutar Evropskog koordinacionog foruma za Akcioni plan za osobe sa invaliditetom 2006-2015 Vijeća Evrope ili nekom od predstavnika civilnog društva u Forumu.
- ▶ Slanje informacija o narušavanju ljudskih prava u vašoj državi predstavniku za ljudska prava i Odboru za prevenciju mučenja (u vezi sa praksama unutar institucija i psihijatrijskih bolnica).
- ▶ Korištenje mehanizma žalbi iz dopunjenog izdanja Socijalne povelje (ukoliko je država potpisala dodatni pravilnik). Mehanizam žalbi pruža mogućnost da se podigne svijest o narušavanju ljudskih prava i diskriminaciji protiv osoba sa invaliditetom i da se određena pitanja uvrste u vladin program rada. (Potreban angažman stručnjaka za pravnu problematiku.)
- ▶ Predavanje žalbe Evropskom sudu za ljudska prava (ECHR). (Potreban angažman stručnjaka za pravnu problematiku.)

Ujedinjeni narodi

UN je najveća međunarodna organizacija koja broji 192 države članice, od Afganistana do Zimbabvea⁹³. Cilj organizacije je da održava međunarodni mir i sigurnost, te da usklađuje aktivnosti naroda, koordinira u rješavanju međunarodnih problema, i da promoviše uvažavanje ljudskih prava⁹⁴.

UN organizacija je usvojila veliki broj ugovora o ljudskim pravima, poput *Međunarodnog sporazuma o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR)*, *Međunarodnog sporazuma o civilnim i političkim pravima (ICCPR)*, *Konvencije protiv mučenja (CAT)*, *Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW)*, *Konvencije o pravima djeteta (CRC)*. (Svi ovi sporazumi odnose se i na osobe sa invaliditetom.)

⁹² Kao što je Centar za zagovaranje za osobe sa mentalnim poteškoćama u Mađarskoj (www.mdac.info) i Interights u UK (www.interights.org). Obje organizacije djeluju širom Evrope.

⁹³ Lista država koje su dio UN-a je dostupna na: <http://www.un.org/members/list.shtml#z>.

⁹⁴ Za više informacija o UN organizaciji, posjetite: http://www.un.org/Overview/uninbrief/chapter1_intro.html.

Kada je u pitanju oblast invaliditeta, UN posjeduje dva važna instrumenta: **Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom** (Konvencija) i **Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe sa invaliditetom** (Standardna pravila).

Konvencija je prvi zakonski obavezujući međunarodni sporazum ikada koji je posebno fokusiran na ljudska prava osoba sa invaliditetom. Usvojena je 2006. godine i stupila je na snagu u maju 2008. godine. Konvencijom se život u zajednici smatra pravom svih osoba sa invaliditetom. Neobavezujući pravilnik, koji je pridodan Konvenciji, dozvoljava pojedincima da upravi za praćenje predaju žalbe protiv svoje države. Taj opcionalni pravilnik se ne ratifikuje automatski kada države pristupe procesu ratifikacije Konvencije – to se posebno obavlja.

Za razliku od Konvencije, Standardna pravila nisu zakonski obavezujući instrument, ali namjenjena su da služe kao instrument za kreiranje politike i kao osnova za tehničku i ekonomsku saradnju. Ona takođe podrazumijevaju imenovanje specijalnog reportera, koji prati implementaciju.

1. Kratki pregled relevantnih pravilnika

- ▶ Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom
- ▶ Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe sa invaliditetom

Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD)

Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom⁹⁵ je usvojena u decembru 2006. godine od strane Glavne skupštine UN-a, i otvorena je za potpisivanje državama članicama u martu 2007. godine a na snagu je stupila u maju 2008. godine, nakon što je ratifikovana od strane 20 država⁹⁶. Cilj Konvencije je da „*promoviše, zaštiti i osigura potpuno i jednako uživanje svih prava i temeljnih sloboda za sve osobe sa invaliditetom, te da promoviše uvažavanje njihovog inherentnog dostojanstva*“ (član 1).

Konvencija navodi da „*osobe sa invaliditetom uključuju lica koja imaju dugoročna fizička, mentalna, intelektualna ili senzorna oštećenja, koja u interakciji sa različitim preprekama mogu dovesti u pitanje njihovo potpuno i efektivno učešće u društvu po ravnopravnom osnovu sa drugima*“ (član 1).

⁹⁵ Kompletan tekst Konvencije na engleskom jeziku kao i na nekim drugim državnim jezicima možete pronaći ovdje: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?navid=12&pid=150>.

⁹⁶ Lista država koje su ratifikovale Konvenciju je dostupna ovdje: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?navid=18&pid=257>.

U členu 3 Konvencije nalazi se lista principa na kojima je ona zasnovana, i koji su zatim potvrđeni u članovima koji slijede. Među njima je i „*uvažavanje urođenog dostojanstva, individualne nezavisnosti uključujući i slobodu donošenja vlastitih odluka, i samostalnost osoba*“.

Konvencija ne stvara nikakva nova prava⁹⁷. Međutim, ona nabraja sva prava koja moraju biti podržana ukoliko se želi osigurati da osobe sa invaliditetom žive uključeno u društvo, sa mogućnostima jednakim kao i za druge osobe. Ona osobama sa invaliditetom garantuje:

- ▶ Ravnopravnost pred zakonom bez diskriminacije
- ▶ Pravo na život, slobodu i sigurnost osobe
- ▶ Ravnopravnost pred zakonom i pravnom sposobnošću
- ▶ Odsustvo mučenja
- ▶ Odsustvo iskorištavanja, nasilja i zlostavljanja
- ▶ Pravo na uvažavanje fizičkog i mentalnog integriteta
- ▶ Slobodu kretanja i nacionalne pripadnosti
- ▶ **Pravo na život u zajednici**
- ▶ Slobodu izražavanja i mišljenja
- ▶ Uvažavanje privatnosti
- ▶ Uvažavanje doma i porodice
- ▶ Pravo na obrazovanje
- ▶ Pravo na zdravlje
- ▶ Pravo na rad
- ▶ Pravo na adekvatne standarde života
- ▶ Pravo na učestvovanje u političkom i javnom životu
- ▶ Pravo na učestvovanje u kulturnom životu

Prava važnost Konvencije nije samo u tome što ona ponovo potvrđuje prava osoba sa invaliditetom već u tome što određuje konkretne korake koje vlade trebaju poduzeti kako bi se ostvarila jednakost tih prava. Član koji se najviše odnosi na one koji zagovaraju za život u zajednici je **član 19: Živjeti samostalno i biti uključen**. Kako bi se omogućilo da „*sve osobe sa invaliditetom žive unutar zajednice, imajući izbore kao i drugi*“ tim članom se od država ugovornica traži da „*poduzmu efikasne i odgovarajuće mjere kako bi omogućile potpuno uživanje ovog prava svim osobama sa invaliditetom, kao i potpunu inkluziju i učestvovanje u zajednici*“. Nastavlja se iznošenjem konkretnih koraka koje države ugovornice trebaju poduzeti. To uključuje osiguravanje da osobe sa invaliditetom mogu izabrati gdje i sa kim žele živjeti, na ravnopravan način kao i drugi, da nisu primorani na život u određenom

⁹⁷ Ujedinjeni narodi, Od isključenosti do jednakosti: Ostvarivanje prava osoba sa invaliditetom, Priručna knjiga za poslanike o Konvenciji o pravima osoba sa invaliditetom i njezinom opcionalnom pravilniku, 2007. Dostupno na: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=212>.

smještajnom aranžmanu, da imaju pristup spektru usluga unutar zajednice (uključujući personalnu asistenciju) i da imaju jednak pristup uslugama unutar zajednice kao i sadržajima za opštu javnost.

Neobavezujući pravilnik Konvencije

U neobavezujućem Pravilniku Konvencije (koji se ne ratifikuje automatski uz Konvenciju) ustanovljene su procedure za podnošenje žalbi i zahtjeva za uvid. Žalbena (ili „komunikacijska“ procedura omogućava pojedincima ili grupama da predaju žalbe Komitetu za prava osoba sa invaliditetom ukoliko vlada prekrši bilo koju odredbu Konvencije. Komitet ispituje žalbu i odgovor države. Nakon toga, formiraju se mišljenje i preporuke, koje se dostavljaju državi i postaju javne.

U proceduri za podnošenje zahtjeva za uvid, Komitet može vršiti ispitivanja sistematskih narušavanja odredbi Konvencije. Komitet može sačiniti izvještaje i posjetiti državu. Sva saznanja i primjedbe postaju javni. Ipak, države koje ratifikuju opcionalni pravilnik mogu se opredijeliti za izostavljanje procedure za podnošenje zahtjeva za uvid.

Implementacija Konvencije

Ratifikujući Konvenciju, vlade se obavezuju da će poduzeti niz koraka, uključujući: usvajanje novih zakona, promovisanje prava osoba sa invaliditetom kroz sve pravilnike i programe, ukidanje svih praksi koje na neki način narušavaju prava osoba sa invaliditetom i osiguranje da se prava osoba sa invaliditetom uvažavaju. Konvencijom se takođe zahtijeva da osobe sa invaliditetom budu uključene u razvoj i sprovođenje zakona i pravilnika kao i u procese donošenja odluka koji se tiču njih⁹⁸.

Konvencija priznaje da se može desiti i da države nemaju sve potrebne resurse za implementaciju svih odredbi odjednom. Ali nedostatak tih resursa ne može biti opravdanje za nepoduzimanje ikakvih aktivnosti ili za nastavak diskriminacije nad osobama sa invaliditetom. Države moraju „*poduzeti mjere uz maksimalno korištenje svojih raspoloživih resursa [...] uz nastojanje da se progresivno radi na ostvarenju pune realizacije ovih prava*” (Član 2 (4)).

Prava snaga jednog međunarodnog instrumenta leži u njegovoj implementaciji. Mehanizmi za implementaciju Konvencije su prilično neispitani ali i obećavajući jer pružaju jači glas pojedincima sa invaliditetom kao i raznim NVO.

Na **državnom nivou**, od vlada se zahtijeva da odrede '**državni okvir**' za promovisanje, zaštitu i praćenje implementacije Konvencije. Vlade imaju slobodu u odlučivanju po pitanju tog okvira, ali on bi trebao podrazumijevati barem jedno nezavisno tijelo i uključivati civilno društvo, naročito osobe sa invaliditetom te njihove predstavničke organizacije.

---

⁹⁸ Pogledajte najčešće postavljena pitanja u vezi sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom, dostupno na: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?navid=23&pid=151>.

Vlade moraju dostaviti prvi **izvještaj** unutar dvije godine nakon što Konvencija stupi na snagu, kroz koji će objasniti okvir koji su odredili za implementaciju Konvencije, nabrajajući usvojene pravilnike i programe i ukazujući na napredak koji je ostvaren nakon ratifikacije. Poslije prvog izvještaja, vlade moraju predavati periodične izvještaje najmanje svake četiri godine. Ti periodični izvještaji bi trebali biti odgovor na zaključna opažanja Komiteta za prava osoba sa invaliditetom iz prethodnih izvještaja, ukazati na napredak ostvaren po pitanju implementacije Konvencije i na bilo koje prepreke na koje se naišlo.

Na **međunarodnom nivou**, Konvencija je uspostavila '**Komitet za prava osoba sa invaliditetom**'. Komitet sačinjava 18 nezavisnih stručnjaka, koji su zaduženi za pregledanje periodičnih izvještaja koje predaju vlade. Komitet takođe ima ovlasti da izvrši i pregledanje individualnih žalbi i da sprovede ispitivanje u vezi sa onim državama koje su ratifikovale opcionalni pravilnik.

Konvencija takođe uvodi i '**Konferenciju država ugovornica**' koju sačinjavaju predstavnici vlada koje su ratifikovale Konvenciju. Odgovornosti Konferencije obuhvataju izbor članova Komiteta za prava osoba sa invaliditetom i odlučivanje o predloženim izmjenama i dopunama Konvencije.

Ono što razdvaja Konvenciju o invaliditetu od ostalih konvencija je to što ona može biti ratifikovana ne samo od strane država, već i od strane „**regionalnih organizacija za integraciju**“. Jedna od njih je i Evropska unija, koja je ratifikovala Konvenciju 23. decembra 2010. godine.

Standardna pravila UN-a

Standardna pravila UN-a o izjednačavanju mogućnosti za osobe sa invaliditetom⁹⁹ su usvojena 1993. godine od strane svih (u to vrijeme) 191 države članice UN-a. Standardna pravila su prethodnik Konvencije. Nisu zakonski obavezujuća ali predstavljaju moralnu i političku posvećenost i služe kao instrument za stvaranje politike. Standardna pravila se sastoje od 22 pravila koja su bazirana na Svjetskom programu aktivnosti po pitanju osoba sa invaliditetom koji je usvojen 1982. godine. Pravila su zasnovana na stanovištu ljudskih prava iz oblasti invaliditeta i pokrivaju sve aspekte života osoba sa invaliditetom. Pravila nude priliku za sastanak sa specijalnim reporterom za pitanja invaliditeta i za praćenje njihove implementacije. Specijalni reporter svake godine podnosi izvještaje Odboru za socijalni razvoj¹⁰⁰.

⁹⁹ Tekst Standardnih pravila je dostupan na: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>.

¹⁰⁰ Za preuzimanje izvještaja iz 2008. godine i uvid u dodatne informacije o radu specijalnog reportera, posjetite: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?navid=9&pid=183>.

¹⁰¹ Za kontaktne informacije, posjetite: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=175>.

2. Kontaktne tačke unutar UN-a

Jedinica koja je odgovorna za koordinaciju pitanja koja se tiču politike iz oblasti invaliditeta pri UN-u je **Sekretarijat za Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom**¹⁰¹. Osim implementacije Konvencije, njegova ovlaštenja uključuju i implementaciju Standardnih pravila, promovisanje državnih, regionalnih i međunarodnih programa i aktivnosti; pružanje podrške vladama i civilnom društvu; te uvrštavanje pitanja koja se tiču problematike invaliditeta u okvire UN pravilnika. Druga važna kontaktna tačka je ured **specijalnog reportera za pitanja invaliditeta**.

Međunarodni savez osoba sa invaliditetom (IDA)¹⁰² je mreža brojnih NVO koja promoviše potpunu i efikasnu implementaciju Konvencije. Savez je dobra kontaktna tačka za bilo kakav razvoj koji se tiče Konvencije, i pruža resurse i obuku za organizacije na lokalnom i državnom nivou.

Prijedlozi za zagovaračke aktivnosti

U nastavku slijede neke od ideja o tome kako UN pravilnici mogu pomoći u zagovaranju za život u zajednici:

- ▶ Sprovođenje kampanja za ratifikaciju Konvencije i opcionalnog pravilnika u državama koje to još uvijek nisu obavile.
- ▶ Korištenje Konvencije za podizanje svijesti o pitanjima koja pogađaju osobe sa invaliditetom
- ▶ Promovisanje implementacije Konvencije u državama koje su je ratifikovale kroz pregledanje državnog zakonodavstva, određivanje mehanizama za implementaciju i kroz praćenje implementacije.
- ▶ Izvještavanje o implementaciji Konvencije upravama za praćenje – na državnom nivou kao i Upravi za praćenje UN sporazuma (Komitet za prava osoba sa invaliditetom) – kroz pisanje „alternativnih izvještaja“ (pogledati poglavlje 4), i kroz korištenje sistema za žalbe u državama koje su ratifikovale i opcionalni pravilnik (pri čemu je potreban angažman pravnih stručnjaka).

¹⁰² Pogledati: <http://www.internationaldisabilityalliance.org/en>.

DODATAK 3

Analize slučaja

Ovo poglavlje predstavlja aktivnosti koje sprovode organizacije širom Evrope. Neke od njih su uspješne u svom radu, a neke manje uspješne. Mnoge aktivnosti još uvijek traju i dio su dugoročnih napora koji se ulažu u pravcu socijalne inkluzije osoba sa invaliditetom. Na početku svake aktivnosti, nalazi se kratki opis.

Nadamo se da će vas ovi primjeri inspirisati da poduzmete aktivnosti i pozivamo vas da nam pošaljete opise svojih zagovaračkih aktivnosti kako bismo ih objavili na internet stranici ECCL-a. Svoje doprinose možete poslati na: coordinator@community-living.info.

I. Lobiranje i sprovođenje kampanja

Sedmica lobiranja u Briselu (Hrvatska)

Ove analize slučaja oslikavaju način na koji organizacije mogu iskoristiti pristup Evropskoj uniji kao priliku za lobiranje.

Hrvatska je u procesu pristupa Evropskoj uniji (EU), što znači da se vrši procjena od strane evropskih institucija o njezinoj pripremljenosti da se pridruži EU. Kao dio tog procesa, širok spektar njenih pravilnika, uključujući i pravilnike o socijalnoj inkluziji, se pažljivo proučava, kako bi se utvrdilo da su oni usklađeni sa onima unutar EU. Bilo kakve nejasnoće o preprekama za socijalnu inkluziju osoba sa invaliditetom mogu se iznijeti pred Evropsku komisiju, koja će zatim uključiti te tačke u sadržaj redovnog izvještaja o napretku po pitanju spremnosti te države da

se pridruži EU, i sačiniti preporuke za koje se od vlade očekuje da ih uvaži. Prema tome, ovo je dobra prilika za zagovaranje po pitanju života u zajednici.

Iz ovog razloga, samozagovarači iz Udruženja za samozagovaranje (ASA) i zagovarači iz Udruženja za promociju inkluzije (API) su odlučili da upotrijebe nedavno objavljen Izvještaj o ljudskim pravima osoba sa intelektualnim poteškoćama u Hrvatskoj¹⁰³ kako bi usmjerili pažnju evropskih institucija na pitanja koja pogađaju osobe sa intelektualnim poteškoćama. Kako bi se došlo do svih nadležnih zvaničnika EU, sedmica za lobiranje je organizovana u Briselu, uz podršku organizacije Inkluzije u Evropi.

Organizacija Inkluzije u Evropi spaja organizacije osoba sa intelektualnim poteškoćama i njihove porodice, a Udruženje za promociju inkluzije je takođe njihov član. Sjedište organizacije Inkluzije u Evropi je u Briselu a organizacija održava i dobre veze sa institucijama EU, i stoga je i bila u mogućnosti da podrži Udruženje za samozagovaranje i Udruženje za promociju inkluzije u organizovanju sastanaka. Da se to nije desilo, ova dva udruženja su se mogla obratiti hrvatskom Ministarstvu vanjskih poslova (Sektoru za evropske integracije), koje bi im moglo pomoći sa pružanjem potrebnih kontakt informacija. Kako bi organizovala sastanke, organizacija Inkluzije u Evropi je kontaktirala sve značajne osobe u Hrvatskoj¹⁰⁴.

Prije odlaska u Brisel, Udruženje za samozagovaranje i Udruženje za promociju inkluzije vršili su opsežne pripreme za sastanke. Član delegacije bio je i jedan samozagovarač (osoba sa intelektualnim poteškoćama), pošto je bilo važno imati i nekoga ko će biti u stanju da govori iz svog vlastitog iskustva. Za vrijeme četverodnevne posjete zagovarača, delegacija se susrela i sa predstavnicima Evropske komisije, Evropskog parlamenta, Evropskog komiteta za ekonomska i socijalna pitanja¹⁰⁵, Stalnog hrvatskog predstavništva u Briselu, (Misija Hrvatske pri EU), te Evropskog foruma osoba sa invaliditetom.

Glavne teme diskusije bile su deinstitucionalizacija i život u zajednici, kao i decentralizacija socijalnih usluga (uključujući pitanja poput omogućavanja slobode izbora za korisnike, uključenosti korisnika i stvaranja sistema usluga baziranih na potrebama korisnika). Ove teme su takođe obuhvaćene i hrvatskim Memorandumom o zajedničkom uključenju (JIM)¹⁰⁶ koji je

¹⁰³ Izvještaj koji je objavljen od strane organizacije Inkluzije u Evropi i Udruženja za samozagovaranje (ASA) je jedinstven, jer je prvi dio izvještaja napisan u potpunosti od strane samozagovarača (osoba sa intelektualnim poteškoćama). Dvanaest njih je obučeno da obave intervju sa svojim vršnjacima, nakon čega su bili u stanju da intervjuišu više od 100 drugih ljudi sa intelektualnim poteškoćama. Glavni akcenat u ovim intervjuima, pa i u finalnom izvještaju, bio je na pitanju smještaja i na važnosti postojanja sistema usluga unutar zajednice. Izvještaj je dostupan na: <http://www.inclusion-europe.org/documents/HR-FinalReport-EN-web.pdf>.

¹⁰⁴ Da bi saznale ko je odgovoran za svaku državu koja pristupa, organizacije mogu provjeriti internet stranicu Opšte uprave za proširenje (DG Enlargement), na http://ec.europa.eu/enlargement/who_does_what/directorate-general/index_en.htm kao i internet stranicu Komiteta Evropskog parlamenta za vanjske poslove na: <http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/homeCom.do?language=EN&body=AFET>. Takođe je korisno posjetiti i internet stranicu Delegacije Evropske komisije vaše države; kako biste mogli pristupiti ključnim dokumentima (prethodni izvještaji o napretku, pravilnici i dokumenti koji su već usvojeni, itd.) i informacijama o pregovaračkim poglavljima.

¹⁰⁵ Evropski komitet za ekonomska i socijalna pitanja (EESC) je savjetodavno tijelo koje predstavnicima evropskih socijalnih interesnih grupa, kao i ostalima, pruža formalnu platformu za izražavanje stavova i pogleda o pitanjima EU. Ta mišljenja se zatim proslijede većim EU institucijama – Vijeću, Komisiji i Evropskom parlamentu. Na taj način, Komitet ima ključnu ulogu u procesu donošenja odluka unutar EU.

Hrvatska usvojila tokom pristupnog procesa. Fokusirajući se na pitanja koja su obuhvaćena Memorandumom o zajedničkom uključenju organizacije bi mogle osigurati da se govori o onim pitanjima koja su relevantna za pristupni proces.

Druga tema od velike važnosti je pravna sposobnost. Pošto je Hrvatska bila jedna od prvih država u Evropi koje su ratifikovale UN Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom, bilo je važno i podići svijest o posljedicama hrvatskih zakona o skrbništvu (pogledati rječnik) za osobe sa intelektualnim poteškoćama, kao i o nužnoj potrebi da se sprovede reforma tih zakona. Sva ova pitanja su takođe iznesena i u Izvještaju o ljudskim pravima osoba sa intelektualnim poteškoćama u Hrvatskoj. Učesnici su sa sobom ponijeli kopije izvještaja na sastanke kako bi im saznanja iz istraživanja, navedena u izvještaju, pomogla u njihovim prezentacijama.

Za vrijeme trajanja sedmice lobiranja, učesnici su pripremili saopštenje za javnost u Briselu koje je poslano na veliki broj e-mail adresa, širom mreže organizacije Inkluzije u Evropi, kao i svim evropskim interesnim stranama koje se bave problematikom invaliditeta (poput Evropske komisije, Evropskog parlamenta, Vijeća Evrope i organizacija osoba sa invaliditetom). Takođe je i lično uručivano učesnicima za vrijeme trajanja zajedničkog parlamentarnog sastanka Evropskog parlamenta, između EU i Hrvatske. S tim u vezi, podrška organizacije Inkluzije u Evropi je bila izrazito važna, zbog široke mreže članova koju posjeduje. Da takva podrška nije moguća, organizacije bi tokom vremena trebale graditi svoje vlastite baze podataka ili se koristiti pretragama putem interneta.

Sedmica za lobiranje za dvije hrvatske organizacije u Briselu je bila uspješna. Evropska komisija je iskazala interesovanje za položaj osoba sa invaliditetom u velikim rezidencijalnim ustanovama i tražila je dodatne informacije o situaciji u državi i osobama koje još uvijek žive u institucijama.

Kao drugi rezultat sastanaka, desilo se to da su samozagovarači iz Udruženja za samozagovaranje bili pozvani da predstave zaključke Izvještaja na trećem sastanku Zajedničkog savjetodavnog odbora između EU i Hrvatske. Glavna tema sastanka bilo je Poglavlje 19 prepristupnih pregovora sa Evropskom unijom, u vezi sa socijalnom politikom i zapošljavanjem. Preporuke koje su usvojene na kraju sastanka naglasile su potrebu za individualiziranim sistemima usluga za osobe sa invaliditetom i njihove porodice. Na zahtjev samozagovarača i uz podršku ostalih članova Odbora, implementacija UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom je takođe dodana u zaključke.

Sedmica lobiranja u Briselu (Bosna i Hercegovina)

Uz podršku organizacije Inkluzije u Evropi, sedmica lobiranja u Briselu je organizovana i za Bosnu i Hercegovinu (na sličan način kao što je to učinjeno i za Hrvatsku – pogledati prethodnu analizu slučaja). Bosna i Hercegovina je država koja je

¹⁰⁶ Memorandum naglašava glavne izazove u vezi sa rješavanjem problema siromaštva i socijalne isključenosti, predstavlja glavne političke mjere koje Hrvatska poduzima u okviru poštovanja dogovora o uvrštavanju glavnih ciljeva EU u državne pravilnike, i određuje ključna politička pitanja za buduće praćenje i pregled.

potencijalni kandidat, što znači da EU još uvijek nije započela pregovore o pristupu. I pored toga, EU prati razvoj u toj državi kako bi se mogla donijeti procjena o njejoj spremnosti da pređe na sljedeći nivo za pristup (tj. da postane država kandidat).

Centralna poruka sedmice lobiranja bila je da, s obzirom specifične okolnosti i mnogo pitanja koja čekaju na hitno rješavanje a tiču se ljudskih prava u Bosni i Hercegovini, prava osoba sa intelektualnim poteškoćama se olako zanemare. Nadalje, osobe sa intelektualnim poteškoćama i njihove porodice u Bosni i Hercegovini primaju malo ili nimalo podrške za učešće u političkom procesu i za istupanje za svoja prava. Saznanja do kojih se došlo u Izvještaju o ljudskim pravima osoba sa intelektualnim poteškoćama u Bosni i Hercegovini¹⁰⁷, objavljenom od strane organizacije pod nazivom Životna pomoć (državna međuetnička organizacija) i organizacije pod nazivom Inkluzije u Evropi, predstavljena su tokom trajanja sastanaka a izvještaj je uručen i učesnicima sastanka.

Kao i u slučaju sa Hrvatskom, organizacija Inkluzije u Evropi pomogla je i u organizovanju sastanaka u Briselu za svog bosanskog člana. Osooblje organizacije Životna pomoć se susrelo sa predstavnicima Evropske komisije, Evropskog parlamenta, Evropskog komiteta za ekonomska i socijalna pitanja, te sa predstavnicima Foruma osoba sa invaliditetom.

Kao rezultat sastanaka, predsjedavajući Komiteta Evropskog parlamenta za Balkan, njemački član Evropskog parlamenta, pozvao je predstavnika organizacije Životna pomoć na susret u Bosni i Hercegovini. Ona je na sastancima Komiteta takođe ukazala na pitanje položaja osoba sa intelektualnim poteškoćama, te je uručila Izvještaj o pravima osoba sa intelektualnim poteškoćama svim članovima Komiteta.

Kampanja protiv nasilja u školama (Škotska)

Ova analiza slučaja je primjer kampanje protiv nasilja nad osobama sa invaliditetom, koja je obuhvatila i saradnju sa lokalnim školama. Kampanju je sprovedla organizacija ENABLE Škotska, sa ciljem da poboljša živote osoba sa intelektualnim poteškoćama, njihovih porodica i njegovatelja.

ENABLE Škotska posjeduje Savjetodavni komitet (ACE) odraslih osoba sa intelektualnim poteškoćama koji se brine za to da se stavovi osoba sa intelektualnim poteškoćama ne samo uzmu u obzir, već i da utiču na smjer djelovanja organizacije. Prije nekoliko godina, članovi Savjetodavnog komiteta ukazali su na pitanje nasilja kao na veliki problem za osobe sa intelektualnim poteškoćama, te je organizacija ENABLE odlučila da organizuje kampanju po ovom pitanju.

Prvi korak bio je da se ustanovi kakve razmjere ima zastupljenost tog problema te ko su glavni 'krivci'. Organizacija ENABLE je radila u partnerstvu sa drugom organizacijom - Mencap u Engleskoj – kako bi obavila anketu. To su podijelili unutar svojih mreža samozagovorača te su održali jedan neformalan sastanak da bi o tome prodiskutovali. Kao rezultat, otkrili su da su obično djeca ta koja vrše nasilje nad osobama

¹⁰⁷ Izvještaj je dostupan na: <http://www.inclusion-europe.org/documents/BiH-Report-EN-web.pdf>.

sa intelektualnim poteškoćama.

Organizacija ENABLE je zatim zatražila novac od Inicijative Evropske unije DAPHNE i od Memorijalne zaklade Diana princeza od Walesa, za razvoj programa koji bi obučio osobe sa intelektualnim poteškoćama za odlazak u škole i razgovor sa djecom o nasilju kao i o uticaju koji ono ima na živote ljudi.

Kontaktirali su škole kako bi ih upoznali sa svojim programom. Neke škole nikada nisu odgovorile ali druge su izrazile naklonost prema ideji da ih oni posjete, ponekad inicirajući i da te posjete budu redovne. Sve u svemu, bilo je prilično lako pristupiti školama, naročito zbog činjenice da je nasilje u to vrijeme (među djecom i mladim osobama) bilo visoko rangirano kao aktuelna tačka u školskim programima rada.

Kako bi donijela ocjenu programa, organizacija ENABLE je osmislila evaluacijsku formu koju su učenici trebali ispuniti i vratiti nakon prezentacije. Generalno gledano, povratne informacije su bile veoma pozitivne, pretežno iz razloga što mnogi učenici nikada nisu kako treba susreli osobu sa intelektualnim poteškoćama. Taj rad je popraćen velikom kampanjom slanja razglednica, koja je istaknula pitanje nasilja nad osobama sa intelektualnim poteškoćama, i koju je javnost prihvatila veoma dobro.

Lobiranje za Zakon o skrbništvu (Hrvatska)

Ova analiza slučaja opisuje napore koje je u proces zagovaranja uložilo Udruženje za promociju inkluzije Hrvatska, sa ciljem da utiče na izmjene Zakona o skrbništvu. Ovaj primjer ističe uspjehe i padove procesa lobiranja Udruženja.

Prema podacima Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi (od 31. decembra 2006. godine), oko 1550 djece sa intelektualnim poteškoćama u Hrvatskoj živi u institucijama, dok 378 njih živi sa skrbičkim porodicama.

Specijalizirana skrb unutar udomiteljskih porodica je program koji ima za cilj da sprovede deinstitutionalizaciju kada su u pitanju djeca sa intelektualnim poteškoćama i kompleksnim potrebama za podrškom. U Hrvatskoj, jedini takav program za djecu sa intelektualnim poteškoćama vodi Udruženje za promociju inkluzije (API), koje je sa tim počelo 1998. godine. Program pokriva četiri različite države, u kojima tri mobilna tima pružaju podršku za 46 djece sa intelektualnim poteškoćama, koja su smještena u 27 udomiteljskih porodica. Program Udruženja nije dio sistema za socijalnu skrb, već je predstavljen kao alternativni program koji se finansira isključivo kroz donacije i projektne subvencije.

Dugo vremena su se u Hrvatskoj vodile diskusije o potrebi za zakonom koji bi regulisao pitanja skrbi unutar udomiteljskih porodica, kao oblast koja predstavlja izrazito važnu i specifičnu formu skrbi izvan biološke porodice osobe. Do sada je Udruženje sprovedo kvalitetne analize u domenu skrbi unutar udomiteljskih porodica za djecu sa intelektualnim poteškoćama u Hrvatskoj, te su saznanja do kojih se došlo objavljena u publikaciji. Ona su jasno ukazala na to kakva je situacija u državi a predložen je i niz mjera koje bi trebalo poduzeti kako bi se osiguralo da se uvažavaju prava i ispunjavaju potrebe djece.

Da bi se ukazalo na nedostatke postojećeg Zakona o skrbi unutar udomiteljskih porodica i da bi se ponudila rješenja koja bi se mogla uvrstiti u novi zakon, Udruženje je organizovalo okrugle stolove i učestvovalo u javnim debatama. Prilikom održavanja jednog od okruglih stolova sastali su se predstavnici Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, koji su učestvovali i kreiranju nacрта novog zakona. U isto vrijeme, Udruženje je učestvovalo i u radijskim i televizijskim programima, kako bi se pojasnile promjene koje novi zakon treba da uvede.

U konačnici, novi Zakon o skrbi unutar udomiteljskih porodica je usvojen i stupio je na snagu u oktobru 2007. godine. Nažalost, nije se puno postiglo po pitanju podizanja kvaliteta skrbi unutar udomiteljskih porodica i po pitanju povećanja broja udomiteljskih porodica. Naprotiv, otkako je novi Zakon usvojen, smanjio se broj udomiteljskih porodica. Promjene koje je Udruženje zahtijevalo, kao što je profesionalizacija sistema skrbi unutar udomiteljskih porodica, pružanje obuke i stručne podrške za djecu i njihove udomiteljske porodice (u saradnji sa Centrima za socijalnu skrb), nisu usvojene.

Na kraju, i pored četiri godine diskutovanja o važnosti skrbi u udomiteljskim porodicama, i rada Udruženja kao i mnogih drugih asocijacija udomiteljskih porodica (koji je bio usmjeren ka nadležnim ministarstvima za djecu, članovima parlamenta te medijima, i kroz koji se takođe organizovao veliki broj sastanaka i okruglih stolova), novi Zakon nije donio nikakve velike promjene. Zakon takođe nije uspio da prepozna već postojeće dobre prakse koje je Udruženje ustanovilo, i one su nastavile sa funkcijom tek kao alternativni program.

Udruženje smatra da je razlog ovome nedostatak političke volje kao i vladina nezainteresovanost da sprovede decentralizaciju sistema usluga. Drugi razlog koji je vlada navela bio je nedostatak resursa, iako je Udruženje bilo u stanju da dokaže kako je smještanje u udomiteljske porodice manje skupo od institucionalizacije. Iz ovog razloga, iako je novi Zakon stupio na snagu tek krajem prošle godine, Udruženje smatra kako je važno zagovarati za nove izmjene i dopune.

Peticija za škotski parlament (Škotska)

Ova analiza slučaja oslikava način na koji kampanja prikupljanja potpisa može biti organizovana te koje elemente bi takav jedan uspješan proces trebao sadržavati. U ovom slučaju, radilo se o korištenju ličnih priča i uključivanju širokog spektra uticajnih strana u kampanju.

U junu 2007. godine, dva člana organizacije ENABLE Škotska – Joan Mulroy (nezavisni zagovarač) i Lesley Learmonth (samozagovarač) – uz podršku ostalih iz organizacije, pokrenuli su kampanju sa ciljem podizanja svijesti i razumijevanja po pitanju zagovaranja¹⁰⁸. Kao dodatak cilju za podizanje svijesti, aktivnosti kampanje bile su usmjerene i na škotski parlament, od kojeg se zahtijevalo da osobama sa intelektualnim poteškoćama obezbijedi zakonski primjenjivo pravo na nezavisnog zastupnika.

¹⁰⁸ U kontekstu UK-a, zagovaranje se može odnositi na govor ili zalaganje u korist neke druge osobe (uz uvažavanje i socijalne i političke aktivnosti takođe). Ono se razlikuje od termina koji se koristi u ovom priručniku.

Potpisi za peticije namjenjene Parlamentu su sakupljane lično. To je značilo da su mnogi članovi i oni koji podržavaju rad organizacije ENABLE mogli učestvovati u kampanji, kao i da je organizaciji ENABLE bilo omogućeno da ljudima kaže više toga o prednostima zagovaranja (dok su od njih tražili da potpišu peticiju).

Prazne kopije peticije su poslone članovima organizacije ENABLE i drugim organizacijama za koje se smatralo da bi mogle biti zainteresovane za pružanje podrške zagovaranju za osobe sa intelektualnim poteškoćama. Oni su zamoljeni da prikupe potpise od svojih porodica, prijatelja, kolega, raznih klubova, crkava itd. (jedan od članova je čak tražio potpis od svog poštaru) te da ih pošalju nazad do određenog datuma. Peticiju je takođe bilo moguće preuzeti i sa internet stranice organizacije ENABLE te je tim putem i potpisati (prije ovoga, organizacija ENABLE se pobrinula da potpisi pribavljeni preko interneta budu prihvaćeni od strane Parlamenta). Link za potpisivanje peticije je poslan članovima i drugim organizacijama, uz molbu za potpis i prosljeđivanje svakome ko bi mogao biti zainteresovan. Takođe je bilo planirano i postavljanje uličnog štanda, ali nije bilo dovoljno vremena da se to organizuje.

Kampanja prikupljanja potpisa bila je popraćena i skupljanjem ličnih priča. Cilj tih priča bio je da ukažu na važnost zagovaranja i zastupanja te da podstaknu na debatu o tome u kakvim situacijama je zapravo potreban zastupnik (na primjer, kada se osoba seli iz bolnice nakon dugog boravka ili kad se sistem usluga mijenja). Takođe se nastojalo pronaći primjere u kojima se zahvaljujući zagovaranju sačuvao određeni iznos novca u državnom budžetu. Neke od priča su objavljene na internet stranici organizacije ENABLE, dok su neke iskorištene da političarima ukažu na važnost zagovaranja.

Kroz kampanju je organizacija ENABLE održavala redovne sastanke sa samozagovaračima i pojašnjavala napredak kampanje. Kreiran je obrazac sa pitanjima i odgovorima u lako razumljivom formatu kako bi samozagovaračima pomogao da se nose sa raznim vrstama pitanja sa kojima bi se mogli susresti za vrijeme prikupljanja potpisa.

Na kraju, približno 2500 potpisa je prikupljeno iz raznih dijelova Škotske. Oni su od strane Komiteta za peticije uručeni škotskom parlamentu na razmatranje. Uloga ovog Komiteta je da razmotri pitanje kojeg se tiče peticija i da odluči šta, ukoliko je potrebno, treba biti poduzeto u nastavku. Predstavnici organizacije ENABLE su razgovarali sa predstavnicima Komiteta početkom marta 2008. godine i pri tome su saznali da je Komitet od određenog broja organizacija tražio informacije. Među njima su bile organizacije za zagovaranje, zatvorski servis, odbori za zdravstvo, i komisija za skrb o pitanjima mentalnog zdravlja.

Prateći ove preporuke, Komitet je odlučio da se pismeno obrati škotskoj vladi i pita da li postoji adekvatan vodič za proceduru ispitivanja nedostatka nezavisnog zagovaranja te koji su konkretni koraci koje je vlada poduzela kako bi osigurala da odbori za zdravstvo saraduju sa lokalnim vlastima sa ciljem realizacije planova o zagovaranju. Nakon toga, Komitet je bio saglasan da od dva odbora za zdravstvo zatraži da se izjasne po pitanju peticije.

II. Izgradnja koalicija

Mreža za promjene (Ukrajina)

Ova analiza slučaja prikazuje način na koji formiranje državne koalicije (ili mreže) može pomoći predstavnicima civilnog društva da ostvare pristup uslugama za osobe sa invaliditetom, kao i vladi da riješi pitanja nepovjerenja prema inicijativa civilnog društva.

U Ukrajini se nalazi oko 10 miliona djece, od kojih 142 000 ima određenu vrstu invaliditeta. Otprilike 62 000 njih živi u institucijama koje su pod nadležnošću države. Djeca sa invaliditetom su najranjivija grupa u državi zbog nedostatka adekvatnih sistema. Postoji nedostatak usluga na nivou zajednice i stručnih profesionalaca, koji bi djeci sa invaliditetom mogli pružiti neophodne usluge i pomoći u stvaranju mogućnosti za njihovu socijalnu integraciju.

Krajem 2005. godine, predstavnici nekoliko NVO, koji su postali svjesni situacije u institucijama za djecu sa invaliditetom, započeli su sa informisanjem vladinih zvaničnika o uslovima koji vladaju unutar ovih institucija. Prva reakcija vlade bila je usmjerena ka sprečavanju predstavnika NVO da pristupe institucijama i takođe su poricali postojanje bilo kakvih ozbiljnih problema unutar ovih ustanova.

Ova situacija je podstakla lokalne, državne i međunarodne NVO koje su djelovale u Ukrajini, da udruže svoje napore i formiraju mrežu koja bi koordinirala zagovaračke aktivnosti namjenjene poboljšanju položaja djece sa invaliditetom unutar tih državnih institucija. Početak ove saradnje seže na početak 2006. godine, kada je nekoliko NVO započelo aktivnosti za podizanje svijesti o ovom pitanju i zatražilo podršku od državnih i međunarodnih NVO, UN ureda u državi, crkava, privatnog sektora, političara, poznatih pjevača, vladinih tijela i Vijeća Evrope. Koristili su se fotografskim i video dokazima, izvještajima i primjerom dobre prakse (pozitivnim rezultatima koji su postignuti kroz pilot program terapijske ishrane).

Sve prethodno spomenute interesne strane su podstaknute da se pridruže mreži sa ciljem zajedničkog djelovanja. Svaka je organizacija zadržala svoju potpunu samoupravu, ali se i pozivala da pristupi koordiniranim aktivnostima. Poruka vladi bila je ta da su se sve organizacije složile oko toga da je reforma potrebna te da su spremne vladi pružiti podršku. U međuvremenu, došlo je do povećanja političkog i međunarodnog pritiska i malo pomalo to je učinilo da vlada postane otvorenija prema NVO. Bio je to komplikovan proces, za koji je trebalo mnogo istrajnosti i tolerancije ali bilo je važno stvoriti uslove za dijalog sa vladom po pitanju ovih tačaka. Do sada je održano nekoliko sastanaka, konferencija i okruglih stolova u vremenskom periodu od dvije godine, sa ciljem uspostavljanja saradnje između vlade i civilnog društva. Mediji nisu bili uključeni, jer je mreža strahovala da bi negativna medijska izvještavanja u ovoj fazi mogla ugroziti njihov odnos sa vladom.

Jedan od rezultata postignutih zahvaljujući naporima mreže usmjerenim ka zagovaranju je i to da je stručnjacima i volonterima iz NVO sada dat pristup nekim državnim institucijama kao i prilika da se dobro pokažu u radu sa djecom. Promovisanje sistema usluga koji su bazirani na nivou zajednice kao najboljeg zamjenskog rješenja za djecu sa invaliditetom je rezultiralo pribavljanjem finansijske podrške od vlade usmjerene ka pružaocima usluga iz nevladinog sektora. Zahvaljujući naporima mreže, predata su dva prijedloga za projekte sa kratkoročnim ciljem za poboljšanje položaja djece sa invaliditetom koja su smještena u državne institucije, te sa nastojanjem da se poprave kvalitet života i standardi unutar socijalnih sistema u Ukrajini, kao dugoročnim ciljem. To će se postići kroz izgradnju kapaciteta, jačanje civilnog društva i političke promjene.

OKTAGON koalicija (Kosovo)

Ova analiza slučaja je primjer lokalne koalicije organizacija osoba sa različitim vrstama invaliditeta, koja je fokusirana na uvrštavanje problematike koja se tiče invaliditeta unutar okvira lokalnih politika.

U Prištini, glavnom gradu Kosova, osam organizacija osnovalo je koaliciju OKTAGON. To je koalicija koja obuhvata organizacije osoba sa različitim vrstama invaliditeta, uključujući i „Klubi Deshira“ (pružalac usluga na nivou zajednice za osobe sa problemima mentalnog zdravlja), Handikos (udruženje osoba sa psihičkim smetnjama), Down Syndrom zajednica Kosova, udruženjih gluhih osoba, udruženje slijepih osoba, OPFAKOS (organizacija roditelja) i Handicap Kosova. Koalicija ima rotirajuće predsjedništvo koje se smjenjuje svakih šest mjeseci.

U 2008. godini, Koalicija realizuje projekat pod nazivom „Zagovaranje za uvrštavanje pitanja invaliditeta u lokalne politike“. Cilj projekta je postići konsenzus sa državnim i lokalnim vlastima o onome što treba biti učinjeno kako bi se zadovoljile potrebe osoba sa invaliditetom, kao i usaglasiti stavove o određenim tačkama aktivnosti.

Još uvijek na svom početku, Koalicija je pregovarala sa državnim i lokalnim vlastima te se susrela sa načelnikom opštine u Prištini. Radna grupa je takođe osnovana kako bi razvila lokalni akcioni plan za osobe sa invaliditetom. Ostale aktivnosti koje je organizovala Koalicija su diskusije za okruglim stolovima te distribucija letaka o inicijativi namjenjenoj za širu javnost.

Još uvijek je previše rano za donošenje procjene o uspjehu Koalicije, ali samo njeno osnivanje je značajan prvi korak u cjelokupnom procesu povezivanja zajednice osobe sa invaliditetom unutar Kosova.

Savez osoba sa smetnjama u učenju (Škotska)

Ova analiza slučaja predstavlja primjer regionalne koalicije fokusirane na rad sa Parlamentom kao i na to da članovi Parlamenta budu svjesni važnosti pitanja koja utiču na osobe sa intelektualnim poteškoćama.

Savez osoba sa smetnjama u učenju Škotska je koalicija organizacija koje sprovode kampanje za pitanja koja utiču na osobe sa intelektualnim poteškoćama. Inicijativa za formiranje Saveza došla je iz organizacije ENABLE Škotska, koja je željela olakšati pristup osoba sa intelektualnim poteškoćama parlamentu. Organizacija ENABLE je imala iskustva u radu sa škotskim parlamentom još od njihovog prvog sastanka 1999. godine, kada je sproveden projekat o glasanju.

Prije osnivanja Saveza, organizacija ENABLE je poslala upitnike drugim organizacijama osoba sa intelektualnim poteškoćama, te organizacijama za osobe sa intelektualnim poteškoćama, o tome koliko pristupa Parlamentu imaju osobe sa intelektualnim poteškoćama. Većina organizacija je uzvratila negativnim odgovorom. Zatim je organizacija ENABLE sazvala sastanak sa ciljem diskutovanja o rezultatima upitnika i Savez je formiran.

Svrha Saveza je da se pobrine da škotski parlament bude svjestan stavova ljudi sa intelektualnim poteškoćama, njihovih porodica i njegovatelja o svim važnim pravilnicima i zakonima koji se njih tiču. Aktivnosti Saveza uključuju:

- ▶ Pružanje podrške Mješovitoj partijskoj grupi škotskog parlamenta za pitanja problematike u vezi sa smetnjama u učenju.
- ▶ Istupanje za volonterske organizacije osoba sa intelektualnim smetnjama, te za organizacije za osobe sa intelektualnim smetnjama u Škotskoj.
- ▶ Iznošenje pred škotski parlament stavova, prava, interesa i briga koje imaju takve organizacije.
- ▶ Organizovanje posebnih kampanja za pružanje savjeta parlamentu o tome šta misle osobe sa intelektualnim poteškoćama. (Nedavno je Savez sprovodio kampanju za dobivanje besplatnog autobusa za osobe sa intelektualnim poteškoćama.)

Savez trenutno ima 18 članica organizacija koje plaćaju članarinu čiji iznos varira u zavisnosti od njihove veličine, te zapošljava i jednog radnika na pola radnog vremena. Savez održava i svoju internet stranicu na www.ldascotland.org.

Mreža samostalnih pružalaca usluga za osobe sa invaliditetom – CÉHálózat (Mađarska)

Ovo je primjer državne koalicije, koja povezuje pružaoce usluga za osobe sa invaliditetom na nivou zajednice, i koja je fokusirana na promovisanje njihovih interesa.

Mreža samostalnih pružalaca usluga za osobe sa invaliditetom je neformalno udruženje organizacija koje unutar zajednice pružaju usluge osobama sa intelektualnim poteškoćama, problemima mentalnog zdravlja kao i osobama sa autizmom. Misija te mreže je da u okvirima socijalne politike predstavi interese neprofitnih pružalaca usluga koji djeluju na nivou zajednice. Mreža je osnovana 2006. godine i trenutno broji 29 članova. Otvorena je za sve samostalne pružaoce usluga koji uvažavaju i primjenjuju sljedeće principe unutar svojih sistema usluga:

- ▶ Osobe sa invaliditetom imaju pravo na normalan život unutar zajednice;
- ▶ Učešće osoba sa invaliditetom u osmišljavanju i pružanju usluga;
- ▶ Usmjerenost na osobu;
- ▶ Pružanje usluga unutar zajednice određene osobe, u blizini njihove porodice.

Od članova se ne traži da plaćaju članarinu ali se oni posvećuju tome da i svojim sredstvima doprinose zajedničkim aktivnostima Mreže. Mreža posjeduje rotirajuće predsjedništvo i Odbor, te se koordinacija i sekretarski poslovi obavljaju kroz Fondaciju Hand in hand. Ista organizacija prati najnovije političke inicijative, javne rasprave itd, te o tome obavještava članove.

Zadnja kampanja Mreže imala je za cilj da promijeni diskriminirajuće odredbe koje su se ticale finansiranja samostalnih pružalaca usluga i koje su prijetile opstanku nekih organizacija. To bi inače vodilo ka institucionalizaciji korisnike njihovih usluga.

U sklopu kampanje Mreža je kreirala strateški dokument koji je obuhvatio sve diskriminirajuće odredbe trenutnog zakona i ukazao na njegove posljedice kroz poređenje budžeta samostalnih pružalaca usluga unutar zajednice i budžeta institucija. Takođe su izneseni konkretni prijedlozi za izmjene zakona, kako bi se eliminisala sklonost institucijama i predstavile mjere za stvaranje jednakih uslova za pružaoce usluga na nivou zajednice. Taj dokument je poslan kreatorima politike te se o njemu diskutovalo na sastancima i forumima za raspravu.

Za vrijeme pisanja ovog priručnika, kampanja još uvijek traje, stoga se još uvijek ne mogu iznijeti nikakvi konačni rezultati.

Evropska koalicija za život u zajednici (Inicijativa rasprostranjena širom Evrope)

U nastavku slijedi opis osnivanja Evropske koalicije za život u zajednici te opis načina na koji ona nastoji unaprijediti pitanje života unutar zajednice u Evropi.

Evropska koalicija za život u zajednici (ECCL) je osnovana u avgustu 2005. godine. Ideja za osnivanje mreže došla je kroz projekat¹⁰⁹ pod nazivom Uključeni u društvo, u okviru kojeg je sprovedeno istraživanje unutar institucija za osobe sa invaliditetom kao i unutar sistema usluga na nivou zajednice, u velikom broju evropskih država (uz podršku Evropske komisije). Projekat Uključeni u društvo, naglasio je da, kako bi se rezidencijalne institucije za duži boravak zamijenile sveobuhvatnim i kvalitetnim uslugama baziranim na nivou zajednice, potrebno je ujediniti napore između raznih interesnih strana, kao što su – lokalne, državne i regionalne vlade i administracije, Evropska unija, nevladine organizacije,

¹⁰⁹ Više informacija o projektu Uključeni u društvo kao i o finalnom izvještaju možete pronaći na: <http://www.community-living.info/?page=226>.

pružaoci usluga i ostali. Iz tog razloga, u okviru projekta je preporučeno da se formira ECCL, kako bi u budućnosti i dugoročno gledano mogao predstavljati centar za pokretanje aktivnosti, koji bi sprovodio i zagovaranja za razvoj kvalitetnih usluga na nivou zajednice i održavao pitanje deinstitucionalizacije visoko na listi prioriteta u programu rada kreatora politika i donosioca odluka širom Evrope.

ECCL je inicijativa koja obuhvata osobe sa različitim vrstama invaliditeta. Ovo se ogleda u osnivanju organizacija, koje uključuju Autizam Evropa, Centar za političke studije Centralnog evropskog univerziteta, Evropski forum osoba sa invaliditetom, Evropska mreža za samostalni život, Inkluzije u Evropi, Mentalno zdravlje Evropa, te Inicijativa otvorenog društva za mentalno zdravlje.

Nakon što je dvije godine vođena od strane sedam organizacija koje su učestvovala u njenom osnivanju, ECCL je promijenila svoju strukturu i od početka 2008. godine djeluje u sklopu projekta Evropske mreže za samostalni život (ENIL). Ipak, organizacije koje su je osnovale su nastavile sa svojim uključivanjem u ECCL kroz pristupanje njenom Savjetodavnom odboru, koje savjetuje ECCL o pitanjima strategije i politike. ECCL zapošljava jednog radnika – koordinatora – koji je trenutno sa sjedištem u Londonu, UK.

Aktivnosti ECCL-a uključuju:

- ▶ Objavljivanje dokumenata o stajalištima i brifinge po pitanjima prava osoba sa invaliditetom da žive unutar zajednice i kreiranje preporuka za korake koje treba poduzeti kako bi se to ostvarilo.
- ▶ Zagovaranje na evropskom nivou (tj. prema Evropskoj komisiji, Evropskom parlamentu i Vijeću Evrope) za razvoj i implementaciju politika koje osiguravaju prelazak sa institucionalne skrbi na sistem usluga unutar zajednice, te za naglašavanje ključne važnosti za uključenost osoba sa invaliditetom kao ravnopravnih partnera u ovaj postupak.
- ▶ Podržavanje organizacija koje su članice ECCL-a u njihovim zagovaračkim aktivnostima na državnom nivou.
- ▶ Olakšavanje razmjene informacija i promocija najboljih praksi u pogledu razvoja usluga unutar zajednice kroz održavanje seminara i objavljivanje časopisa za članove ECCL-a i druge organizacije koje su zainteresovane za promociju socijalne inkluzije osoba sa invaliditetom.
- ▶ Pokretanje kampanje sa ciljem da se prepozna pravo osoba sa invaliditetom da žive unutar zajednica, kao i sa ciljem da se vlade posvete prebacivanju svojih fondova i podrške sa institucija za duži boravak na razvoj usluga unutar zajednice. Taj zavjet se može potpisati na internet stranici ECCL-a: www.community-living.info.

ECCL djeluje kao mreža organizacija osoba sa invaliditetom, organizacija za pružanje usluga, istraživačkih instituta te pojedinaca koji pružaju podršku. Uloga članova je od iznimne važnosti, s obzirom da su oni ti koji promovišu misiju mreže i ukazuju na situacije u svojim državama, te doprinose radu mreže kroz svoje specifične vještine. Član ECCL-a u Rumuniji je inicirao osnivanje državne koalicije – Rumunska koalicija za život u zajednici.

Između 2005. i 2007. godine ECCL se finansira kroz doprinose organizacija koje su učestvovala u osnivanju te kroz plaćanje članarina. U 2008. godini, glavni izvor finansiranja za ECCL postaje Inicijativa otvorenog društva za mentalno zdravlje. Članarina je besplatna.

III. Pilot ili model programi

Pilot program za stanovanje uz podršku unutar zajednice (Srbija)

Ova analiza slučaja pokazuje način na koji se pilot projekti za usluge unutar zajednice mogu kombinovati sa aktivnostima zagovaranja, a sve sa ciljem da se utiče na promjenu Zakona o socijalnoj skrbi i na razvoj kvalitetnih standarda za usluge unutar zajednice za osobe sa invaliditetom.

Srpsko udruženje za promociju inkluzije (SAPI) je nevladina i neprofitna organizacija koja se bavi promovisanjem socijalne inkluzije i ljudskih prava za osobe sa intelektualnim poteškoćama. Aktivnosti Udruženja su fokusirane na razvoj novih sistema socijalnih usuga na nivou zajednice, uključujući i stanovanje uz podršku unutar zajednice.

Tim ispred Udruženja, u okviru Ekspertnog tima Društva za pomoć osobama sa Down sindromom Srbije, radi na razvoju ideje stanovanja uz podršku unutar zajednice zadnje četiri godine kroz projekat „Deinstitucionalizacija osoba sa intelektualnim poteškoćama i stanovanje uz podršku unutar zajednice“. Ovo je bio jedan od prioritarnih projekata Fonda za socijalne inovacije pri Ministarstvu za rad i socijalnu politiku Srbije (MLSP).

Projekat je započeo početkom 2007. godine. U prvoj fazi projekta, pod nazivom „Inicijativa za sve – Srbija“, osmišljeni su strategija i plan za stvaranje sistema usluga za stanovanje uz podršku unutar zajednice, širom Srbije. Strategija (koja je obuhvatila period od 2008-2010.) imala je za cilj da sprovede deinstitucionalizaciju za 300 osoba sa intelektualnim poteškoćama te da spriječi institucionalizaciju za još 100 pojedinaca. Od završetka prve faze projekta u aprilu 2008. godine, Udruženje SAPI je pružilo podršku za 23 pojedinca sa invaliditetom po pitanju života u zajednici.

Udruženje SAPI je takođe učestvovalo u izradi Standarda za stanovanje uz podršku unutar zajednice. Oni su razvili i akreditovali trening programe za podršku radnicima unutar sistema usluga za stanovanje uz podršku na nivou zajednice. Obuka je djelimično sprovedena od strane korisnika usluga i podrazumijevala je opsežne praktične treninge, demonstraciju i posjete postojećim servisima.

Paralelno uz druge dvije aktivnosti, Udruženje SAPI (u saradnji sa Inicijativom otvorenog društva za mentalno zdravlje iz Budimpešte i Ministarstvom za rad i socijalna pitanja) je iznijelo prijedlog amandmana na nacrt Zakona o socijalnoj skrbi i Zakona o socijalnoj zaštiti. Predloženi amandmani ticali su se regulisanja pitanja stanovanja uz podršku unutar zajednice. Neke od tačaka koje je prijedlog obuhvatio bile su: implementacija stanovanja uz podršku unutar zajednice kao alternativnog rješenja za život u institucijama za socijalnu skrb; određivanje sadržaja usluga; definisanje uslova za pristup; obezbjeđivanje šireg spektra pružalaca

usluga; omogućavanje nevladinim organizacijama da postanu pružaoci usluga; određivanje načina za finansiranje servisa; te uspostavljanje standarda i odredbi koje će se poštovati unutar servisa.

Napore koje ulaže Udruženje SAPI upotpunjuje dobra saradnja sa medijima, koji izvještavaju o pozitivnim pričama ljudi koji su se iselili iz institucija uz podršku udruženja SAPI te sada žive u zajednici.

Očekuje se da prijedlog o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi i Zakona o socijalnoj zaštiti bude usvojen do kraja 2008. godine. Grad Beograd je već odgovorio na taj prijedlog tako što je dodijelio jednak status stanovanju uz podršku unutar zajednice kao i ostalim sistemima socijalnih usluga dostupnim u gradu.

IV. Samoupravljačko zagovaranje i samozagovaranje

Cambridgeshire Parlament (UK)

Ova analiza slučaja pokazuje jedan od načina za jačanje glasa osoba sa intelektualnim poteškoćama u procesu kreiranja politike. Cambridgeshire Parlament je osnovan od strane „Speaking Up“ organizacije (speaking up-govoriti glasnije), koja podržava i osnažuje ljude sa invaliditetom da istupe i progovore za sebe. Speaking Up obezbjeđuje servise za zagovaranje, organizuje projekte za samozagovarače te razvija resurse za osobe sa intelektualnim poteškoćama, problemima mentalnog zdravlja i fizičkim invaliditetom.

Parlament je osnovan 2000. godine u okrugu Cambridgeshire, u Engleskoj. Čine ga osobe sa intelektualnim poteškoćama, koji imaju funkcije članova Parlamenta (MP). U tim svojim ulogama, oni predstavljaju korisnike usluga za osobe sa invaliditetom. Postoji takođe i 'nezavisni' član Parlamenta, koji predstavlja one osobe koje ne pristupaju tim sistemima. Kandidati za poziciju člana Parlamenta moraju proći kroz proces kampanje te kroz takmičarske izbore. Trenutno postoji 35 članova i sedam ministara koji su stručnjaci za određenu oblast, kao što su prevoz ili potrebe za podrškom visokog nivoa.

Članovi Parlamenta određuju teme za svako zasjedanje Parlamenta, koje se održava dva puta mjesečno, prema pitanjima za koja smatraju da su od najveće važnosti za njihove 'birače'. Prethodne sesije odnosile su se na direktne isplate, nasilje i sisteme sa fokusom na osobu¹¹⁰. Parlament takođe sprovodi kampanju za „Changing Places“ toaleta¹¹¹ (changing places-zamjena mjesta) unutar zajednice, koji su specijalno prilagođeni osobama sa visokim nivoom potrebe za podrškom. Sve sesije Parlamenta vode osobe sa intelektualnim poteškoćama uz podršku osoblja Speaking Up organizacije.

¹¹⁰ Dodatne informacije o radu Cambridgeshire Parlamenta su dostupne na: <http://asp.selesti.com/speakingup/v2/innovative-projects/index.php?action=40>.

¹¹¹ 'Changing Places toaleti' su toaleti unutar kojih se nalazi dovoljno prostora za osobe sa invaliditetom i njihove njegovatelje ili asistente, kao i odgovarajuća oprema.. (Izvor: Changing Places, http://www.changing-places.org/the_campaign.asp).

Cambridgeshire Parlament redovno kontaktira sa predstavnicima lokalnih vlasti i usluga. Glavnim sastancima Parlamenta prisustvuju predstavnici lokalnih vlada kao gosti pozvani od strane članova Parlamenta. Predstavnici drugih relevantnih agencija takođe učestvuju u sesijama. Na primjer, sesiji na kojoj se radilo o prevozu prisustvovali su predstavnici kompanija za autobuski i željeznički prevoz. To osobama sa intelektualnim poteškoćama pruža priliku da stupe u dijalog sa matičnim grupama unutar okruženja koje bi moglo iznenaditi one koji imaju ograničeni kontakt sa osobama koje imaju intelektualne poteškoće. To takođe povezuje širok spektar agencija odgovornih za dobrobit osoba sa intelektualnim poteškoćama, koji pri tome imaju priliku da dobiju povratne informacije o kvalitetu usluga direktno od onih koji ih koriste.

Rumunija glasa SMART (pametno) (Rumunija)

Ova analiza slučaja pokazuje kako izbori mogu biti iskorišteni da bi se život u zajednici uvrstio u politički program rada. Ovo je primjer dobrog biranja vremena, kao i angažmana osoba sa intelektualnim poteškoćama u zagovaračkim aktivnostima.

Kampanja pod nazivom „Rumunija glasa pametno“ bila je inicijativa fondacije Pentru Voi, Timisoara, u saradnji sa Institutom za javnu politiku (IPP), Bukurešt i udruženjem Inkluzija Rumunija. Pentru Voi je nevladina organizacija koja obezbjeđuje usluge na nivou zajednice u partnerstvu sa Timisoara opštinom te se bavi zagovaranjem za prava osoba sa intelektualnim poteškoćama u Rumuniji.

Kampanja je trajala u periodu između maja i juna 2008. godine i imala je za cilj da pomogne u kreiranju sredstva za komunikaciju između glasača i kandidata za okružno vijeće i sektorske službe Bukurešta. Na ovaj način, Rumunima se pomoglo da procesu glasanja pristupe sa mnogo većom informisanošću.

Prema zakonu, odgovornost za razvoj socijalnih usluga za osobe sa intelektualnim poteškoćama u Rumuniji pripada opštinskim vijećima te administrativnim sektorima Bukurešta u Rumuniji. Skoro pola iznosa budžeta opštinskih vijeća se dodjeljuje opštim upravama za socijalnu podršku i zaštitu djece. Osobe sa intelektualnim poteškoćama, njihove porodice i organizacije koje ih predstavljaju imaju pravo znati na koji će način ta sredstva biti potrošena.

Kroz kampanju se kandidatima 5 okruga (Timis, Giurgiu, Hunedoara, Mures, Sibiu) kao i kandidatima Bukurešta ponudila mogućnost da glasačima predstave određene aktivnosti koje će poduzeti kako bi promovisali socijalnu inkluziju za osobe sa intelektualnim poteškoćama.

U Timisoaru i Bukureštu, grupa samozagovarača, članovi njihovih porodica te NVO koje su organizovale kampanju susreli su se sa 5 kandidata za poziciju predsjednika vijeća okruga Timis i sa 6 kandidata u administrativnim sektorima Bukurešta. Kandidati su primili spisak konkretnih pitanja o tome šta planiraju učiniti za ostvarenje socijalne inkluzije za osobe sa intelektualnim poteškoćama, ukoliko budu izabrani. U isto vrijeme, pitanja su

poslana svim kandidatima koji su se kandidovali za Timis, Giurgiu, Hunedoara, Mures i Sibiu kao i za sektore u Bukureštu.

Uvrštena pitanja:

- ▶ Koliko sistema usluga unutar zajednice, poput zajedničkih domova, ustanova za privremeni boravak, programa stanovanja uz podršku te dnevnih centara planirate pokrenuti u naredne četiri godine?
- ▶ Na koji način planirate uključiti osobe sa invaliditetom, njihove porodice i organizacije osoba sa invaliditetom u stvaranje, implementaciju i praćenje javnih pravilnika na ovom polju, po principu „Ništa o nama, bez nas!“?

Pregled odgovora je objavljen u državnoj i lokalnoj štampi, na internet stranicama organizacije Pentru Voi i Instituta za javnu politiku, te kroz poštanske liste, kako bi se glasačima pomoglo da budu informisani prije donošenja odluke o svom izboru.

Osnivanje samoupravljačke grupe za zagovaranje (Republika Moldavija)

Ova analiza slučaja opisuje proces osnivanja organizacije korisnika usluga za mentalno zdravlje.

Zagovarački centar za mentalno zdravlje (kojim upravlja Centar za mentalno zdravlje Somato) u opštini Balti, Republika Moldavija, ima za cilj da poboljša nivo cjelokupnog kvaliteta života osoba sa problemima mentalnog zdravlja kroz sljedeće aktivnosti: promovisanje servisa koji podstiču na njihovu integraciju u društvo uz puno uvažavanje njihovih prava; borba protiv stigmatizacije i diskriminacije; i podizanje svijesti među osobama sa problemima mentalnog zdravlja i njihovim porodicama o pravima koja imaju.

Kako bi se podigla svijest o pravima osoba sa problemima mentalnog zdravlja, od strane centra se organizuju trening sesije na teme poput prava i odgovornosti, stigmatizacije i diskriminacije, pokreta korisnika te udruženja itd. Kao jedan od rezultata trening sesija, postignuto je to da je osnovana prva organizacija korisnika unutar opštine Balti, pod nazivom „Movement of the Soul“ (“Mișcarea Sufletului”) – Pokret duše.

Cilj te organizacije korisnika je da se generalno poboljša kvalitet života osoba sa problemima mentalnog zdravlja. Osobe koje su uključene u aktivnosti organizacije imaju direktne interese u procesu zagovaranja i drugim poslovima – kao na korisnike, na njih direktno utiču različiti problemi i stoga će oni imati koristi od rezultata zagovaračkih aktivnosti. Angažman unutar organizacije takođe pomaže članovima da se iz 'korisnika', ili pasivnih primalaca, pretvore u aktivne donosioce promjena.

Sve aktivnosti koje se sprovode unutar okvira ove samoupravljačke organizacije su podržane od strane Centra za mentalno zdravlje Somato. Njihova korist u partnerstvu sa organizacijom Pokret duše je u tome što im to partnerstvo pomaže da postanu efikasniji u rješavanju problema unutar državnog sistema za mentalno zdravlje.

V. Podizanje svijesti

Program podizanja svijesti unutar zajednice (Grčka)

Ova analiza slučaja pokazuje kako podizanje svijesti može da bude glavna komponenta sistema usluge na nivou zajednice, te da pomogne u borbi protiv stigmatizacije, u ovom slučaju, nad osobama sa problemima mentalnog zdravlja.

Društvo za pitanja socijalne psihijatrije i mentalnog zdravlja (SSP&MH) je nevladina organizacija, koja djeluje od 1981. godine i radi po principima psihijatrije u društvenoj zajednici. Organizacija aktivno učestvuje u reformama u Grčkoj koje se tiču oblasti psihijatrije i deinstitucionalizacije pacijenata sa hroničnim problemima mentalnog zdravlja. Usluge Društva za pitanja socijalne psihijatrije i mentalnog zdravlja se finansiraju sredstvima Ministarstva zdravstva i socijalne solidarnosti.

U 1981. godini, Društvo je formiralo mobilne jedinice za psihijatrijska pitanja (otvoreni servisi za pomoć). Cilj ovih jedinica je da ispune potrebe ljudi u mjestima gdje žive – da zaustave patnju ljudi zbog psihosocijalnih problema i spriječe njihovo smještanje u psihijatrijske bolnice. Svaka mobilna jedinica za psihijatrijska pitanja posjeduje i interdisciplinarnu grupu osoblja-članova koji redovno posjećuju manje gradove i sela u tri grčke pokrajine (Fokida, Evros i Rodopi). Jedna od karakteristika tih mobilnih jedinica je to što servis pripada zajednici. Stoga, lokalno osoblje je angažovano da radi direktno sa lokalnom populacijom.

Rezultati nedavnog istraživanja o ocjeni kvaliteta servisa u jednoj od pokrajina (Fokida) pokazali su da i osoblje i korisnici osjećaju kako u njihovom odnosu vladaju poštovanje, razumijevanje, povjerljivost i ugodna atmosfera. Iskustvo i znanje koje je stečeno kroz pružanje ovih usluga se koristi kako bi se podstaklo na promjene i uticalo na reforme servisa za mentalno zdravlje u Grčkoj. Nadalje, sastanci sa predstavnicima lokalnih servisa i institucija su organizovani kako bi se diskutovalo o načinu na koji se može ostvariti bolja komunikacija i saradnja, sa ciljem da se poboljša koordinacija aktivnosti. Ishod ovih sastanaka bilo je osnivanje lokalne mreže za bolju procjenu potreba, ranu intervenciju i planiranje načina da se zadovolje te potrebe.

Temeljni aspekt sistema usluga koje nude terapeuti koji rade za mobilne jedinice za psihijatrijska pitanja (M.P.U.) je podizanje svijesti (koje Društvo za pitanja socijalne psihijatrije i mentalnog zdravlja naziva i „senzibilizacijom zajednice“). To može biti definisano i kao posao koji se obavlja u saradnji sa lokalnom populacijom, sa ciljem podizanja svijesti i mijenjanja njihovog stava po pitanju mentalnih oboljenja. To je jedan oblik obuke koji je usmjeren ka široj populaciji, kao i prema posebnim grupama unutar zajednice, poput učitelja, doktora, svećenika, pripadnika policijskih snaga, lokalne vlade itd. Aktivnosti koje se poduzimaju u okviru programa za podizanje svijesti uključuju: grupe za diskusiju, diskusije bez prethodne pripreme u kafićima i drugim lokalnim mjestima za okupljanje te na raznim kulturnim događajima. Saradnja i sastanci sa ovim grupama predstavljaju dugoročnu aktivnost kojom Društvo za pitanja socijalne psihijatrije i mentalnog zdravlja nastavlja da se bavi.

Značaj koji se vezuje za aktivnosti podizanja svijesti proizlazi iz činjenice da deinstitucionalizacija osoba sa problemima mentalnog zdravlja neće biti efikasna ukoliko ne budu postojale mjere koje će podržati njihovu socijalnu inkluziju. Stoga, jedan od ključnih ciljeva programa za podizanje svijesti je promjena stava koji šira populacija ima prema mentalnim oboljenjima, što će vremenom rezultirati i promjenama ponašanja prema osobama sa problemima mentalnog zdravlja.

Ability Park (Mađarska)

Ova analiza slučaja oslikava način na koji interaktivne igre mogu biti iskorištene da se pojašni socijalni model invaliditeta i da se podigne svijest o preprekama sa kojima se osobe sa invaliditetom suočavaju u svakodnevnom životu.

Ability Park je otvoren 2002. godine. Njegova namjena je bila da iskoristi rastuće interesovanje za tematske parkove i uživanje ljudi u igrama kako bi se na taj način uticalo na promjene u stavu prema osobama sa invaliditetom. Park ima za cilj da promovira promjenu stava koja je nužna za socijalnu integraciju i inkluziju osoba sa invaliditetom. Takođe se radi na tome da se nezainteresovanost, zazor i žaljenje, osjećaji koji se često iskazuju prema osobama sa invaliditetom, pretvore u razumijevanje i priznavanje, kroz predstavljanje njihovih sposobnosti, mogućnosti i zahtjeva na način koji posjetioci sami mogu iskusiti.

Unutar parka postoje igre koje predstavljaju svijet osoba sa vizuelnim smetnjama, osoba sa smetnjama sluha, osoba smanjene pokretljivosti, kao i osoba sa intelektualnim poteškoćama¹¹². Kroz to se posjetiocu pruža prilika da osjeti kako je to imati invaliditet, da doživi neke od prepreka i pronađe način da ih savlada. Cilj igara je da se ukaže na to da je osoba onesposobljena u tolikoj mjeri u kolikoj je društvo i okolina onesposobljenu.

Ability Park je kompleksan projekat jednakih mogućnosti: s jedne strane, edukacija i programi obuke prevode značenje prepreka sa kojima se susreću osobe sa invaliditetom na jezik raznih profesija (arhitektura, obrazovanje, mediji, informatika) te ukazuju na to da invaliditet stvaraju prepreke u našem društvu. S druge strane, to je program zapošljavanja koji ima značajnu ulogu u rehabilitaciji osoba sa invaliditetom na radnom mjestu kroz zapošljavanje osoba sa senzornim smetnjama i intelektualnim poteškoćama, kao i sa problemima mentalnog zdravlja na razne pozicije uključujući vodiče, tehničko osoblje itd. Park takođe predstavlja turističku atrakciju koja nudi suvislo i prijatno iskustvo kroz neprekidne igre (lavirint za slijepo osobe, lavirint za korisnike invalidskih kolica, putokaz, grad čuda) i druge igre logike i spretnosti, radionice i servise informacija za sve posjetioce koji žele da se igraju, dobro provedu i testiraju svoje sposobnosti.

Park je od svog otvaranja imao više od 250 000 posjetilaca.

¹¹² Fotografije Parka su dostupne na: www.abilitypark.hu/english/about-us/.

Kontakti i linkovi

Udruženje za promociju inkluzije (Hrvatska)

e-mail: inkluzija@inkluzija.hr
internet stranica: www.inkluzija.hr

Centar za rehabilitaciju djece Dzherelo (Ukrajina)

e-mail: rhcentre@mail.lviv.ua
internet stranica: www.dzherelocentre.org.ua

ENABLE Škotska (UK)

e-mail: enable@enable.org.uk
internet stranica: www.enable.org.uk

Fondacija Hand in Hand (Ruka u ruci) (Mađarska)

e-mail: kezenfogva@kezenfogva.hu
internet stranica: www.kezenfogva.hu and www.fogadj-el.hu (in Hungarian)

Inkluzije u Evropi (Belgija)

e-mail: secretariat@inclusion-europe.org
internet stranica: www.inclusion-europe.org

Udruženje „Klubi Dëshira” (Kosovo)

e-mail: clubhousedeshira@hotmail.com

Centar za mentalno zdravlje Somato (Moldavija)

e-mail: somjana@mdl.net
internet stranica: www.mhc.somato.md/eng/index.htm

Fondacija Pentru Voi (Rumunija)

e-mail: pentruvoi@pentruvoi.ro
internet stranica: www.pentruvoi.ro/index_en.htm

Srpsko udruženje za promociju inkluzije (Srbija)

e-mail: sapi@nadlanu.com

Društvo za pitanja socijalne psihijatrije i mentalnog zdravlja (Grčka)

e-mail: ekpsath@otenet.gr
internet stranica: www.ekpse.gr

Speaking Up (Govoriti glasnije) (UK)

internet stranica: www.speakingup.org

Životna Pomoć (Bosnia and Herzegovina)

e-mail: info@zivotnapomoc.org
internet stranica: www.zivotnapomoc.org

DODATAK 4

Napomene za trenere

U ovom poglavlju možete pronaći neke ideje o tome kako predstaviti priručnik na radionici. One su zasnovane na pilot trening sesiji ECCL-a iz septembra 2008. godine u Norveškoj. Nadalje, objašnjavamo kako ECCL planira da podrži moderatore radionica kroz dodatne resurse na svojoj internet stranici i kroz stvaranje prilika za dijeljenje informacija.

Prije izrade finalne verzije priručnika, ECCL je organizovao jednodnevnu radionicu 11. septembra 2008. godine u mjestu Drammen, Norveška. Radionica je bila otvorena za predstavnike organizacija osoba sa invaliditetom i predstavnike pružalaca usluga na lokalnom i državnom nivou, sa ili bez prethodnog iskustva u zagovaračkom radu. Iskusna grupa trenera iz raznih dijelova Evrope je angažovana kako bi osmislila i sprovela program, radeći sa jednim od autora priručnika. Tog dana im je pomagao i četvrti trener.

Priprema radionice

Prije radionice u Norveškoj, treneri su zajedno radili kako bi usaglasili svoje stavove po pitanju ciljeva i sadržaja programa. Veliki broj tačaka su uzeli u obzir – a to će biti korisno onima koji žele održati slične radionice u svojim državama:

- ▶ **Vrijeme** – Radionica je bila ograničena na period od jednog dana, što je značilo da nema vremena da se prođe kroz cijeli priručnik. Treneri su odlučili da provedu više vremena na one dijelove za koje su smatrali da su najrelevantniji za grupu (uzimajući u obzir prethodno iskustvo učesnika u zagovaračkom radu i sa tim tipom organizacija koje su predstavljali).

Ukoliko vi na raspolaganju imate više vremena od jednog dana, možete posvetiti veću pažnju detaljima zajedno sa učesnicima i, na primjer, raditi sa njima na kreiranju prave strategije, akcionih planova ili kampanje, do kraja radionice.

- ▶ **Iskustvo sa upotrebom priručnika** – Učesnici nisu imali priliku da pročitaju priručnik prije radionice. Program je stoga osmišljen tako da se oni upoznaju sa glavnim elementima priručnika (koristeći Power Point prezentaciju). *Ukoliko su učesnici već koristili priručnik, treneri mogu samo spomenuti informacije, umjesto da ih predstavljaju.*
- ▶ **Iskustvo** – Činjenica da su mnogi učesnici bili upoznati sa značenjem zagovaranja i života u zajednici značila je da nije neophodno trošiti vrijeme na pitanja poput *Šta je zagovaranje?, Koje vrste aktivnosti možete sprovoditi?, Koji su elementi strateškog planiranja?* itd. *Ukoliko prije radionice uspijete saznati koliko iskustva učesnici imaju kada je u pitanju zagovaranje za život u zajednici, to će vam pomoći da isplanirate tok radionice mnogo bolje.*
- ▶ **Porijeklo** – Širina raznolikosti unutar grupe (među ljudima koji dolaze iz različitih država širom Evrope i ispred različitih vrsta organizacija i institucija, kako vladinih tako i nevladinih) otežala je mogućnost da se detaljnije istraži bilo koja organizaciona ili državna strategija za kampanju. Stoga se fokus usmjerio ka razmjeni iskustava i određivanju najčešćih prepreka i rješenja u procesu zagovaranja za život u zajednici.
Kada se organizuju lokalne ili državne radionice, podjednako je važno razmotriti prethodno iskustvo učesnika u zagovaranju, njihovo porijeklo (tip organizacije iz koje dolaze) te njihovu motivaciju za prisustvovanje radionici. Bilo bi idealno da se ove informacije prikupe od učesnika prije početka radionice (u toku pripremne faze).
- ▶ **Treneri** – Činjenica da je bilo ukupno pet trenera značila je da manje grupe mogu istovremeno istraživati različita pitanja (tj. svaka je grupa mogla izabrati na koje korake planiranja želi da se fokusira). *Broj trenera potrebnih za svaku radionicu će zavisiti od broja učesnika, dužine trajanja radionice i metoda koje želite primjenjivati (na primjer, u koliko grupa biste željeli da podijelite učesnike).*

Program

U nastavku slijede neki od prijedloga za ciljeve radionice i za elemente programa. Oni su korišteni na radionici u Norveškoj na koju su učesnici pristigli iz raznih dijelova Evrope i već su imali iskustva sa zagovaranjem za život u zajednici. Ipak, oni mogu biti prilagođeni na način da odgovaraju i lokalnim i državnim radionicama ili u prilikama gdje učesnici imaju manje iskustva u zagovaračkom radu.

Ciljevi

- ▶ Pomoći učesnicima da gledaju na život u zajednici kao na politički cilj i da istraže procese kroz koje se može uticati na politiku;
- ▶ Pomoći učesnicima da isplaniraju način na koji oni i njihova organizacija mogu ojačati svoje zagovaračke strategije za život u zajednici;
- ▶ Ispitati načine za dijeljenje ideja i iskustava nakon radionice.

Elementi programa

- ▶ **Pokretanje kampanje za život u zajednici: Šta učimo iz naših iskustava u različitim dijelovima Evrope?**
Grupe dijele iskustva o sprovođenju kampanja i određuju elemente koji utiču na uspjeh kao i one koji su smetnja.
- ▶ **Formulisanje jasne poruke o životu u zajednici kao političkom cilju**
Učesnici dijele ideje o značenju života u zajednici i predstavljaju im se glavni koncepti u vezi sa važnošću zagovaranja za život u zajednici.
- ▶ **Zagovaranje za život u zajednici u praksi**
Predstavljanje analize slučaja koja se tiče zagovaračke aktivnosti od strane predstavnika organizacije koja se bavi tim zagovaračkim radom, nakon čega slijedi diskusija.
- ▶ **Razvoj efikasnih strategija za kampanje**
Učesnici dijele ideje o različitim koracima koje treba poduzeti kako bi se došlo do efikasnih strategija za kampanju. Zatim im se predstavlja sedam ključnih koraka za planiranje razvoja efikasnih strategija za kampanje. U grupama, oni rade na jednom od koraka (na primjer, „Razumjevanje političke sredine“, „Izrada izvještaja o problemu“, „Planiranje toka aktivnosti“)
- ▶ **Razvoj naših ličnih lokalnih i državnih strategija za zagovaranje**
Učesnici se osvrću na svoj rad tog dana kako bi odredili ključne tačke koje će usvojiti i ponijeti sa sobom kući kako bi ojačali zagovaračko djelovanje svoje vlastite organizacije i njenih saveznika.
- ▶ **Dopune na ovu radionicu**
Učesnici diskutuju o tome kako mogu iskoristiti priručnik u svojim državama i određuju načine na koje bi mogli podržati jedni druge u budućnosti.

Preporuke za trenere

Slične radionice koje se organizuju na lokalnom, državnom ili regionalnom nivou – naročito ako traju duže od jednog dana – bi omogućile dijeljenje iskustava po pitanju osmišljavanja uobičajenih ili sličnih strategija. Sa zajedničkim interesima, grupa može proći kroz svih sedam koraka za planiranje (poglavlje 3), kako bi razvila strategiju koja će biti praktična i imati jasne rezultate.

Program bi trebao biti baziran na tome koliko iskustva grupa već ima u zagovaranju za život u zajednici. Sa onima kojima je ta tema nepoznata, više vremena treba provesti u tumačenju aktuelnog sadržaja priručnika (razumjeti šta znači zagovaranje, razumjeti šta znači život u zajednici, proći kroz različite korake za planiranje, proći kroz moguće aktivnosti, razumjeti važeće pravilnike koji se tiču života u zajednici), dok se sa iskusnijom grupom može odmah preći na razvijanje praktičnih startegija.

Trebala bi se posvetiti posebna pažnja tome da radionica bude inkluzivnog karaktera za sve učesnike. To podrazumijeva fizičku pristupačnost, personalnu podršku za učesnike kojima je ona potrebna i upoznatost trenera sa potrebama različitih učesnika.

Izvori za trenere

Na osnovu povratnih informacija koje su nakon početne radionice zaprimljene u ECCL, sljedeći izvori će biti dostupni sa internet stranice www.community-living.info.

- ▶ Kompletan izvještaj sa radionice održane 11. septembra 2008. godine, uključujući i program te listu učesnika.
- ▶ Primjeri radionica održanih na lokalnom i državnom nivou, podijeljeni sa ECCL-om (pogledati u nastavku).
- ▶ Novosti o sadržajima evropskih i međunarodnih pravilnika koji se tiču života u zajednici (ažuriranje dodatka 2).
- ▶ Dodatne analize slučaja podijeljene sa ECCL-om (pogledati u nastavku).
- ▶ Linkovi korisnih izvora za obuku, za organizacije bez iskustva u vođenju radionica.

Šta nam je potrebno od vas?

Kako bismo olakšali razmjenu iskustava po pitanju upotrebe ovog priručnika, molimo vas da nam pošaljete sljedeće informacije:

- ▶ Primjere lokalnih i državnih radionica za zagovaranje (na kojima je priručnik korišten)
- ▶ Primjere nedavnih zagovaračkih aktivnosti (sa upotrebom obrazaca objavljenih na internet stranici)
- ▶ Bilo kakvu drugu povratnu informaciju koja se tiče priručnika

Možete nas kontaktirati i putem e-mail adrese coordinator@community-living.info ili putem pošte koristeći kontakt informacije dostupne na našoj internet stranici www.community-living.info.

Ovaj projekat finansira:

Sida, Švedska razvojna agencija posredstvom MyRight, Švedske organizacije osoba s invaliditetom za međunarodnu saradnju.

"Ovaj projekat je nastao u sklopu realizacije MyRight programa 2015-2017 u Bosni i Hercegovini. MyRight – Empowers people with disabilities je švedska nevladina organizacija koja okuplja preko trideset švedskih organizacija osoba s različitom vrstom invaliditeta za međunarodni program podrške. Cilj našeg zajedničkog rada je jačanje lokalnih partnerskih organizacija za vođenje efikasnog zagovaranja za prava svojih članova. Uloga MyRight je osigurati administrativnu podršku našim organizacijama članicama. Posjetite nas www.myright.se

"Ovu publikaciju je finansirala Švedska međunarodna agencija za razvoj i saradnju, Sida. Mišljenja izražena u ovom materijalu ne odražavaju neophodno i stavove Agencije Sida. Odgovornost za sadržaj snosi isključivo autor teksta."

Život u zajednici: mogućnost za osobe sa invaliditetom da žive unutar svojih zajednica kao ravnopravni građani, uz podršku koja im je potrebna kako bi mogli učestvovati u svakodnevnom životu (da žive u svojim vlastitim domovima, odlaze na posao, odlaze u školu, učestvuju u aktivnostima zajednice itd.)

Zagovaranje za život u zajednici: djelovanje usmjereno ka životu u zajednici i socijalnoj inkluziji osoba sa invaliditetom kroz mijenjanje pravilnika, praksi i stavova koji idu u korist njihovoj isključenosti i segregaciji.

Ovaj priručnik je izrađen od strane Evropske koalicije za život u zajednici uz finansijsku podršku fondacije Socires, Nizozemska (www.socires.nl). Dopunjeno izdanje je izrađeno uz podršku Programa Evropske unije za zapošljavanje i društvenu solidarnost – PROGRESS (2007-2013). Namjena priručnika je da pomogne pojedincima i organizacijama koje žele da ostvare promjene koje su nužne kako bi se osiguralo da osobe sa invaliditetom mogu učestvovati u životu zajednice kao ravnopravni građani. Pruža informacije i savjete o načinu na koji se vode kampanje i druge aktivnosti usmjerene ka cilju da život u zajednici postane stvarnost za sve osobe sa invaliditetom.

ECCL je projekat Evropske mreže za samostalni život

www.community-living.info

Podržano od strane
fondacije SOCIRES i Evropske unije

